

L'ASSOCIATION DES INTÉRÊTS COLONIAUX
BELGES. OVER DE RELATIE TUSSEN
BEDRIJFSWERELD EN KOLONIAAL BESTUUR IN
BELGISCH CONGO (1940-1960).

Ruben Cassiman

Scriptie tot het behalen van de Graad Master Geschiedenis
aan de Faculteit Letteren en Wijsbegeerte, Universiteit Gent

Promotor: Prof dr. Eric Vanhaute
Copromotor: Jan-Frederik Abbeloos
Academiejaar 2010-2011

Verklaring in verband met de toegankelijkheid van de scriptie

Ondergetekende, **Ruben Cassiman**

afgestudeerd Master in de Geschiedenis aan Universiteit Gent in het academiejaar 2010-2011 en auteur van de scriptie met als titel:

L'Association des intérêts coloniaux belges. Over de relatie tussen bedrijfswereld en koloniaal bestuur in Belgisch Congo (1940-1960).

verklaart hierbij dat hij geopteerd heeft voor de hierna aangestipte mogelijkheid in verband met de consultatie van zijn scriptie:

✓ - de scriptie mag steeds ter beschikking worden gesteld van elke aanvrager;

0 - de scriptie mag enkel ter beschikking worden gesteld met uitdrukkelijke, schriftelijke goedkeuring van de auteur (maximumduur van deze beperking: 10 jaar);

0 - de scriptie mag ter beschikking worden gesteld van een aanvrager na een wachttijd van jaar (maximum 10 jaar);

0 - de scriptie mag nooit ter beschikking worden gesteld van een aanvrager (maximumduur van het verbod: 10 jaar).

Elke gebruiker is te allen tijde verplicht om, wanneer van deze scriptie gebruik wordt gemaakt in het kader van wetenschappelijke en andere publicaties, een correcte en volledige bronverwijzing in de tekst op te nemen.

Gent, *12 augustus 2011*

VOORWOORD

Het schrijven van een masterscriptie durft al eens wat voeten in de aarde te hebben. Voor de opleiding Geschiedenis roept dit spontaan het romantische beeld van de aspirant-historicus die achtereenvolgens een omvangrijke bibliotheek en bestoft archief dient te overwinnen, om vervolgens achter zijn bureau uiting te geven aan de allerindividueelste expressie van het allerindividueelste onderzoek. De 324 referenties die deze scriptie telt vergeten we dan even. Hoewel deze onderneming ondergetekende inderdaad vele uren in zijn eentje achter talrijke bureaubladen heeft gekost, zou het resultaat nooit geworden zijn tot wat het nu is, zonder onderstaande personen.

Vooreerst wil ik mijn ouders bedanken. Zij gaven mij de ruimte om voor de studie te gaan die me op achttienjarige leeftijd het meest aansprak en steunden me steevast bij de keuzes die ik maakte. Het parcours dat ik gedurende vier jaar universiteit aflegde, was niet hetzelfde geweest zonder een omgeving van rust en geborgenheid.

Ook mijn promotor, prof. dr. Eric Vanhaute, wil ik bedanken omdat hij me vrij liet om voor dit onderwerp te kiezen. Mijn copromotor, Jan-Frederik Abbeloos begeleidde me doorheen dit jaar van wetenschappelijke wroeten. Hem ben ik dankbaar voor de verhelderende gesprekken, rake vragen en klare richtlijnen waarmee hij me achteraf huiswaarts liet gaan. Hij gaf me de ruimte om op eigen tempo aan deze scriptie te werken, maar was steeds bereid om te helpen wanneer ik hierom vroeg. Ook prof. dr. Guy Vanthemsche verdient hier een vermelding. Hij inspireerde mij om dit onderwerp aan te snijden en bleek na contact ook bereid om me enkele van zijn persoonlijke notities en archieven te laten inkijken.

Verder wil ik ook hen bedanken die gedurende dit jaar op een verpozender manier hebben bijgedragen aan deze scriptie. Speciale vermelding gaat daarbij naar de jongheren Aljosja, Jens en Johannes, die voor mij nogmaals het nut van een goed tooggesprek bewezen. Deze laatste wil ik ook reeds danken voor het voornemen om deze scriptie daadwerkelijk ook te lezen. Ook Sigrid wil ik bedanken voor het nakijken van mijn notenapparaat. Mijn laatste woorden zijn voor Elly, die de moeite deed om dit werk met al haar redactionele pijlen onder handen te nemen. Bovendien bleef zij steeds luisteren naar mijn verhalen over personages en verenigingen met gekke en lange namen en vond zij daar, ondanks de woordenbrij aan Franse termen, soms zelfs enig plezier in, of bleef zij op zijn minst charmant in mijn ogen knikken.

INLEIDING.....	5
<i>Afbakening.....</i>	<i>7</i>
<i>De A.I.C.B. als koloniale lobbygroep.....</i>	<i>10</i>
<i>Opzet en structuur.....</i>	<i>12</i>
DEEL 1: SITUERING: DE A.I.C.B. DOORGELICHT.....	13
1.1. Doelstelling en werking.....	14
1.2. Leden.....	21
1.3. Structuur en leiders.....	23
1.3.1. De algemene vergadering.....	23
1.3.2. Subgroeperingen.....	24
1.3.3. Directie en directiecomité.....	25
1.3.4. Het <i>comité de coordination</i>	26
1.4. Plaats van de A.I.C.B. in de koloniale zakenwereld.....	28
1.4.1. De koloniale bedrijfswereld.....	28
1.4.2. De verhouding tussen de A.I.C.B. en de koloniale bedrijven.....	31
1.4.3. <i>L'Association des intérêts industriels au Congo</i>	36
1.5. Besluit.....	46
DEEL 2: ANALYSE: DE A.I.C.B. EN HAAR INVLOED OP HET PROCES VAN KOLONIALE BESLUITVORMING.....	48
2.1. De relatie tussen de overheid en de bedrijfswereld in de literatuur.....	48
2.1.1. Verwevenheid via kapitaalsparticipatie van de staat.....	49
2.1.2. Verwevenheid op het niveau van de actoren.....	51
2.1.3. De invloed van de verwevenheid op het koloniale besluitvormingsproces.....	52
2.2. De A.I.C.B. en de koloniale besluitvorming tussen 1940 en 1960: de analyse van een dubbel decennium.....	54
2.2.1. Een koloniale lobbygroep aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog.....	54
2.2.2. De Tweede Wereldoorlog en haar nasleep.....	58
2.2.3. Het tienjarenplan voor Belgisch Congo.....	70
2.2.4. De A.I.C.B. aan het begin van de jaren '50.....	74

2.2.5. Het voorzitterschap van Léon Bruneel in de volle jaren '50: een nieuwe wind uit oude streken.....	79
<i>Economische politiek</i>	81
<i>Sociale politiek</i>	84
<i>Institutionele politiek</i>	89
2.2.6. De rol van de vakbonden en de sociale onrust vanaf 1958.....	91
2.2.7. De A.I.C.B bij de overgang naar het onafhankelijke Congo.....	97
2.3. Besluit.....	99
DEEL 3: SYNTHESE: HET BESTAAN VAN DE A.I.C.B. IN DE BELGISCHE KOLONIALE GESCHIEDENIS.....	102
3.1. Over de hardnekkigheid van een organisatie en vijf kapitaalsoorten.....	102
3.2. De A.I.C.B. als casus in het verhaal van de Belgische koloniale geschiedenis...	107
BRONNENOPGAVE.....	111
BIBLIOGRAFIE.....	114
BIJLAGEN.....	116

INLEIDING

“Avec un peu de chance, un promeneur pouvait croiser en une journée, dans le Parc de Bruxelles, tous les hommes qui dirigeaient le Congo.”¹

Het was met deze woorden dat Jean Stengers, een van de belangrijkste historici op het gebied van het Belgisch kolonialisme, de beslotenheid van het koloniale milieu in België beschreef. Een beperkte kring van ambtenaren en zakenlui maakten de dienst uit. Bovendien, zo stelde Stengers, kenden zij elkaar goed en was er een grote verwevenheid tussen het koloniale bestuur enerzijds, en de koloniale bedrijfswereld anderzijds. In het publieke debat over de Belgische koloniale verleden komt de rol van de zakenwereld echter veel minder aan bod. De verantwoordelijkheid van de Belgische staat bij de dwangarbeid uit het interbellum of de moord op Lumumba werd grondig onderzocht,² maar de rol van de grote bedrijven bleef meestal onderbelicht. De schimmigheid die rond de koloniale zakenwereld hing, intrigeerde me en was de aanleiding voor een literatuurstudie naar de relatie tussen de koloniale staat en kapitaal. Die zoektocht leerde mij dat het onderzoek naar deze relatie nog verre van voltooid is. Vele auteurs hebben gewezen op de structurele verwevenheid tussen het koloniale bestuur en de zakenwereld. Crawford Young was de eerste om met het begrip ‘koloniale drievuldigheid’ de nauwe band tussen koloniaal bestuur, de bedrijfswereld en de missies te benoemen.³ De relatie tussen het koloniale bestuur en de zakenwereld werd onder andere structureel onderbouwd door de kapitaalsparticipaties van de Belgische staat in tal van koloniale bedrijven, alsook door de benoeming van ambtenaren in de raden van bestuur van de ondernemingen. Niettemin werd er tot nu toe in de literatuur amper ingegaan op de concrete gevolgen van deze nauwe band tussen de overheid en de bedrijfswereld. Wanneer slaagden de bedrijven erin om de politiek te beïnvloeden? En hoe gebeurde dit? De weinige auteurs die zulke zaken vermeldden, deden dit eerder fragmentarisch dan op een structurele manier. Pierre Joye en Roseline Lewin zaten nog vast in een discours waarbij ze vooral de koloniale onrechtvaardigheid wilden aanklagen en ze beschreven dan ook de relatie tussen de koloniale overheid en de bedrijfswereld eerder anekdotisch.⁴ Coolsaet maakte een korte

¹ Stengers, Jean. “La Belgique et le Congo. Politique colonial et decolonization.” In *Histoire de la Belgique contemporaine*, geredigeerd door Fernand Baudhuin, Henri Haag en John Bartier, (Brussel, 1975), 392.

² Zie bijvoorbeeld de publicatie die gemaakt werd na het onderzoek op vraag van de parlementaire onderzoekscommissie : De Vos, Luc, Gerard, Emmanuel en Gérard-Libois, Jules. *Lumumba: De complotten? De moord*. (Leuven, 2004).

³ Young, Crawford. *Politics in the Congo. Decolonization and independence*. (Princeton, 1965), 10.

⁴ Joye, Pierre en Lewin, Roseline. *Les trusts au Congo*. (Brussel, 1961), 280.

opsomming, maar de aard van zijn boek - een overzichtswerk van het Belgisch buitenlands beleid - liet niet toe om dieper in te gaan op de gebeurtenissen die hij aanhaalde.⁵ Vellut gaf een iets gedetailleerder beeld, maar slaagde er niet in om hier enige systematische conclusies uit te trekken over de invloed van de bedrijfswereeld op het koloniale besluitvormingsproces. Bovendien gebeurden alle voorgaande studies steevast vanuit het perspectief van de overheid, waarbij de rol van de bedrijfswereeld niet centraal in het onderzoek stond.

In deze scriptie wil ik de relatie tussen de koloniale overheid en de bedrijfswereeld concreet onderzoeken vanuit het standpunt van de bedrijfswereeld. Tijdens mijn onderzoek naar de band tussen deze twee actoren, botste ik in een werk van Guy Vanthemsche op een voetnoot over de *Association des intérêts coloniaux belges*, verderop A.I.C.B.

*“Il n’existe malheureusement pas d’étude scientifique sur cette importante organisation, fondée en 1916 et qui, [...], regroupait pratiquement toutes les sociétés coloniales.”*⁶

In deze verzuchting van Vanthemsche zag ik de kans om onderzoek te doen naar de relatie tussen de koloniale zakenwereld en overheid, vanuit het perspectief van de bedrijfswereeld. In plaats van een beperkte steekproef te nemen uit de verschillende koloniale bedrijven, liet de A.I.C.B. mij toe om aan de hand van het bestuderen van een enkele organisatie, toch een representatief beeld van het koloniale kapitaal neer te zetten. Hoewel deze representativiteit verderop kritisch zal onderzocht worden, kan men niet rond het feit dat de organisatie zowat alle koloniale ondernemingen samenbracht. Daaronder bevonden zich ook de meest invloedrijke en kapitaalkrachtige koloniale ondernemingen. Zowel sectoraal als kapitaalsgewijs was het overgrote deel van de koloniale zakenwereld vertegenwoordigd.⁷ Hierbij komt dus nog eens dat, zoals Vanthemsche zegt, er nog geen enkele wetenschappelijke studie is gedaan naar deze organisatie. Naast Vanthemsche vermeldt enkel Van Bilsen de A.I.C.B. terloops in zijn memoires over de koloniale periode.⁸ Dit maakt van het wel en wee van de *Association des intérêts coloniaux belges* een interessante, relevante en

⁵ Coolsaet, Rik. *België en zijn buitenlandse politiek, 1830-2000*. (Leuven, 2001), 421.

⁶ Vanthemsche, Guy. *Genèse et portée du plan décennal du Congo belge (1949-1959)*. (Brussel, 1994), 73.

⁷ In bijlage 3 is een overzicht te vinden van alle leden van de A.I.C.B. in 1959, alsook van hun kapitaal en de groep waartoe ze behoren.

⁸ Van Bilsen, Jef. *Kongo 1945-1965. Het einde van een kolonie*. (Leuven, 1993), 34.

bevoorrechte casus om de verhouding tussen de koloniale administratie en de zakenwereld te doorgronden.

Afbakening

Ik zal de A.I.C.B. bestuderen voor de periode van 1940 tot 1960. Daarvoor zijn verschillende redenen. Vooreerst is er het beperkte karakter van deze masterscriptie, dat niet toelaat om de organisatie gedurende haar hele bestaan te onderzoeken. De keuze voor een periode van twintig jaar laat echter wel nog toe om de evolutie van de organisatie doorheen de tijd onder de loep te nemen en dus een dynamisch beeld te schetsen. Voor wie veeleer de laatste jaren dan de pioniersjaren van de kolonisatie wil bestuderen, is de tijdsspanne tussen 1940 en 1960 een logische afbakening. De Tweede Wereldoorlog heeft, zoals verder meermaals zal blijken, een cruciale rol gespeeld voor deze hele periode en kan gezien worden als een kantelmoment binnen het kolonialisme. In zijn standaardwerk over de Congolese economie maakt Frans Buelens dezelfde indeling en begint hij het hoofdstuk “De tweede geïndustrialiseerde staat van Afrika” met de zin: “Na de Tweede Wereldoorlog werd het kolonialisme definitief in vraag gesteld op de internationale scène.”⁹

Ook de bronnensituatie leent zich specifiek tot het onderzoek van de periode tussen 1940 en 1960. De jaarverslagen van de A.I.C.B., een belangrijke en overzichtelijke bron, worden pas vanaf 1938 gepubliceerd. Het tweemaandelijks tijdschrift of *Bulletin bimensuel*¹⁰ dat de organisatie uitgaf, ontstond reeds kort na de oprichting, maar werd pas in de latere decennia systematisch bewaard. Ook de archivalische bronnen situeren zich voornamelijk in deze twee decennia. Hoewel het bestaan van het archief van de organisatie wel in de bronnen wordt vermeld,¹¹ heb ik het oorspronkelijke archief niet kunnen terugvinden. De voornaamste bron, de *Papiers Bruneel* uit het Afrikaans Archief, geeft informatie van 1953 tot aan de dekolonisatie, maar ook andere belangrijke dossiers uit het Afrikaans archief, zoals omtrent het Tienjarenplan voor Belgisch Congo of de correspondentie tijdens de oorlog met vicegouverneur-generaal Van Den Abeele, bieden waardevolle informatie. De hiaten in de archieven voor deze periode van twintig jaar heb ik aangevuld met informatie uit de eerder vermelde jaarverslagen en tijdschriften, gepubliceerd door de A.I.C.B. Eveneens belangrijk

⁹ Buelens, Frans. *Congo, 1885-1960: een financieel-economische geschiedenis*. (Berchem, 2007), 281.

¹⁰ Tot 1947 heette dit tijdschrift *bulletin hebdomadaire*.

¹¹ A.I.C.B., *Bulletin hebdomadaire de documentation*. Nr. 1063 (Brussel, 1944), 144.

om te vermelden is dat er nog een ander relevant archief is, namelijk het *Fonds Cédiom* in het museum voor Midden-Afrika in Tervuren, dat eveneens informatie bevat over de A.I.C.B. Wegens verbouwingen was dit archief helaas niet toegankelijk.¹² Ten slotte kon ik ook terecht in de persoonlijke archieven van Guy Vanthemsche, die hij naar eigen zeggen gereed had uit de papiercontainers van Finoutremer in de Brederodestraat. Bij mijn analyse heb ik voorrang gegeven aan de archiefstukken ten opzichte van de gepubliceerde bronnen. De reden daarvoor vinden we terug in een publicatie van de A.I.C.B. zelf: het jaarverslag voor 1951.

“Plusieurs membres qui ne participent pas aux travaux de nos commissions techniques et de nos unions professionnelles nous ont signalé que les compte-rendus de certaines séances leur paraissent trop laconiques. Ils ne doivent pas perdre de vue que nous ne voulons pas donner à tous les débats une publicité qui pourrait contrarier la bonne marche de nos travaux et qui souvent serait de nature à nous placer dans une situation délicate vis-à-vis du Département des Colonies.”¹³

De leden van de A.I.C.B. die niet betrokken zijn bij haar werking vinden dus dat er niet genoeg klare wijn wordt geschonken in het Bulletin, maar het antwoord van de directie is duidelijk: te veel informatie zou de goede werking van de *Association* juist tegengaan. Het zegt veel over deze officiële jaarverslagen en bulletins, die met hun discours af en toe meer proberen te verbergen dan te verklaren. Tegenover de voorzichtige woorden in deze officiële bronnen staat de veel duidelijker taal die gesproken wordt in vergaderverslagen of correspondentie met andere instanties. Natuurlijk is het officiële discours dat de A.I.C.B. hanteert niet irrelevant. Niettemin zorgt een vertrek vanuit de onuitgegeven bronnen ervoor dat enkele misleidende argumentaties omzeild kunnen worden, zoals verderop meermaals zal blijken.¹⁴

Er is nog een andere reden waarom de keuze voor de periode tussen 1940 en 1960 mijn voorkeur wegdroeg: het biedt de kans om het clichébeeld van de Belgische kolonie als ‘oase van rust’ enigszins te nuanceren. In de literatuur wordt er vaak gewezen op de institutionele stabiliteit van de kolonie in de twee besproken decennia.. Dat blijkt bijvoorbeeld uit Stengers’

¹² Dankzij notities van Guy Vanthemsche kon ik wel achterhalen dat dit archief onder andere enkele vergaderverslagen van het *comité* bevatte uit de jaren 1949 en 1951.

¹³ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1951*. (Brussel, 1952), 15.

¹⁴ Ik verwijs hier onder andere naar het verschil tussen de doelstellingen zoals ze uitgedrukt worden in de jaarverslagen en hoe ze letterlijk in de statuten geformuleerd staan (zie 3.1), alsook de berichtgeving over de relatie met de A.I.C. of de overheid.

100-jarige geschiedenis van Congo. Aan de periode tussen 1908 en 1956 wijdt hij 43 pagina's, ten opzichte van 59 pagina's over de onafhankelijkheid en meer dan 150 pagina's over de periode tussen 1885 en 1908.¹⁵ Ndaywel è Nziem heeft het over een institutionele permanentie, waarbij Congo, ondanks de opeenvolging van vier soevereine vorsten, verschillende gouverneurs en nog meer ministeries van koloniën, door de stabiliteit van haar instellingen 'la colonie modèle' werd genoemd.¹⁶ Dit onderzoek zal onder andere aantonen dat het kolonialisme gedurende deze twintig jaar echter een geheel eigen dynamiek heeft gekend en niet zo statisch gezien kan worden als door Ndaywel è Nziem wordt beweerd. Daar komt bij dat wanneer de dynamiek van deze periode toch erkend wordt, dit vooral gebeurt in het licht van de aanstormende dekolonisatie. Hoewel hij verderop wel een uitgebreider en genuanceerder beeld geeft, begint Buelens het eerder vermelde hoofdstuk over Belgisch Congo na 1940 met het statement dat het kolonialisme definitief in vraag werd gesteld, om vervolgens van wal te steken met een anekdote over de Congolese onafhankelijkheid op 30 juni 1960.¹⁷ Ook Ndaywel è Nziem spreekt over de jaren '50 als

“la plus mouvementée, surtout à partir de 1956, à cause d'un fait tout à fait imprévu: la revendication de l'indépendance.”¹⁸

Het beeld van een kolonie die twintig jaar lang richting dekolonisatie gaat, staat in schril contrast met de reële ervaring van de tijdgenoten. Ndaywel è Nziem noemt de protesten zelf 'imprévu' en zoals Buelens het omschrijft: *“Velen in België ontwaakten alsof het een donderslag bij heldere hemel betrof.”* Een ander voorbeeld is *Het dertigjarenplan voor de politieke ontvoogding van Belgisch Afrika* van Jef Van Bilsen uit 1955. Dit plan werd algemeen als zeer vooruitstrevend betiteld. Sterker nog, zeker in de traditionele koloniale kringen, waar het merendeel van de betrokken administratie en bedrijfswereld toe behoorden, werd een dergelijke snelle dekolonisatie als volledig onrealistisch beschouwd. Pas vanaf 1959 werd er echt rekening gehouden met een dekolonisatie in de nabije toekomst.¹⁹ Dit betekent dat er gedurende nagenoeg deze volledige twintig jaar wel degelijk een koloniale politiek was, en niet zozeer een politiek die in het licht stond van een dekolonisatie. Met deze gedachte in het achterhoofd kan een studie naar de relatie tussen de overheid en de bedrijfswereld in het

¹⁵ Stengers, Jean. *Congo: mythes et réalités: 100 ans d'histoire*. (Gembloux, 1989).

¹⁶ Ndaywel è Nziem, Isidore. *Histoire générale du Congo: de l'héritage ancien à la république démocratique*. (Parijs, 1998), 367-369.

¹⁷ Buelens, Frans. *Congo*, 281.

¹⁸ Ndaywel è Nziem, Isidore. *Histoire générale du Congo*. 367.

¹⁹ Van Bilsen, Jef. *Kongo 1945-1965. Het einde van een kolonie*. 124.

kolonisatieproces tussen 1940 en 1960, eerder dan een studie naar de aanloop naar de dekolonisatie, juist een nieuwe, onuitgegeven kijk bieden op deze periode.

Daarnaast moet hier nog een ander punt gemaakt worden. In de recente literatuur over het Congolese koloniale verleden hebben auteurs steeds meer aandacht voor de stem van de Congolees zelf in het hele verhaal. Daarbij proberen zij te breken met het eurocentrisme van hun voorgangers. In zijn populariserende werk *‘Congo. Een geschiedenis’* zien we hoe ook academicus David Van Reybrouck hier bewust bijzondere aandacht aan schenkt door elk hoofdstuk op te hangen aan het verhaal van een Congolees.²⁰ Het Congolese perspectief op de kolonisatie werd in verschillende overzichtswerken inderdaad al te vaak over het hoofd gezien. Dit wil echter niet zeggen dat het verhaal van de Belgische kolonisatie *an sich* haar relevantie heeft verloren. De evolutie van de relatie tussen het grootkapitaal en de koloniale overheid die ik in deze scriptie wil beschrijven, is in dat opzicht een geschiedenis van koloniatoren.

De A.I.C.B. als koloniale lobbygroep

Hierboven werd al duidelijk dat in de literatuur over Belgisch Congo vaak wordt beweerd dat er een grote verwevenheid bestaat tussen de overheid en de bedrijfswereld. Toch wordt in de grote overzichtswerken nooit specifiek ingegaan op de relatie tussen deze twee delen van de “koloniale drievuldigheid”. Met deze studie van de A.I.C.B. wil ik de invloed van de relatie tussen de koloniale overheid en de koloniale bedrijven op de koloniale besluitvorming op een systematische manier voor een periode van 20 jaar, tussen 1940 en 1960, onderzoeken. Voor we echter ingaan op de invloed van de A.I.C.B. op de koloniale besluitvorming doorheen dit dubbele decennium, is het nodig om eerst te kijken binnen welk kader de relatie tussen de overheid en de A.I.C.B. zich afspeelt. Het is belangrijk om erop te wijzen dat deze relatie niet geïsoleerd is, maar zich situeert binnen een veld van koloniale besluitvorming. Ook andere spelers bevinden zich in dit veld, zoals vakbonden, de missies, de koloniale pers, de Congolezen zelf of de kleine koloniatoren. De situatie is echter nog ingewikkelder dan dat. Een veld bestaat immers niet alleen uit instellingen, maar ook uit actoren. Een instelling of organisatie zoals de A.I.C.B. wordt beheerd door verschillende individuen die elk ook een bepaalde positie hebben binnen het Belgische koloniale veld. Daarbij valt op te merken dat de

²⁰ Van Reybrouck, David. *Congo. Een geschiedenis*. (Amsterdam, 2010), 12-13.

positie van die individuen niet altijd samenvalt met de organisatie waarin zij actief zijn, in dit geval de A.I.C.B. Bovendien zit er tussen de A.I.C.B. en de individuele actor nog een ander niveau, namelijk dat van het individuele koloniale bedrijf, dat soms zelfs nog deel uitmaakt van een holding. Zowel de A.I.C.B., de individuele koloniale ondernemingen als de individuele actoren hebben binnen het Belgische koloniale veld hun eigen doelstellingen en *agency*. Voor de individuele actor is deze *agency* homogeen, maar bij een koloniale onderneming is deze het resultaat van de interactie tussen de verschillende directeurs, bestuurders en bestuursleden van dit bedrijf. Bij de A.I.C.B. bevinden we ons op nog een niveau hoger. De doelstellingen van de organisatie vloeien voort uit deze van haar leden, de bedrijven, maar net zo goed rechtstreeks vanuit de individuen die in haar verscheidene deelorganen de dienst uitmaken. Samen met alle andere belangengroepen en individuen zullen zij proberen streven naar een zo groot mogelijke macht en dus invloed op de koloniale besluitvorming en ontwikkelingen.

In zijn historisch overzicht van het buitenlands beleid in België schrijft Coolsaet dat na de Tweede Wereldoorlog de Belgische politieke klasse niet langer automatisch de visie van de bedrijfswereld overnam wanneer de vitale belangen van de Belgische staat gedefinieerd werden. Dit werd, aldus Coolsaet, “*na de Tweede Wereldoorlog bevestigd door de stichting van het Verbond der Belgische Nijverheid.*”²¹ De uitspraak van Coolsaet toont goed aan dat het bestaan van een patronale pressiegroep erop wijst dat de belangen van het bestuur en de bedrijfswereld niet automatisch samenvallen. Hierboven zagen we reeds dat de koloniale ondernemingen nauwe structurele banden hadden met de Belgische staat via kapitaalsparticipatie en vertegenwoordiging van het koloniaal bestuur in de bedrijven. De A.I.C.B. had echter geen enkele structurele band met de staat of het koloniale bestuur. Zij werd soms geconsulteerd als vertegenwoordiger van de koloniale bedrijven, maar dit gebeurde niet systematisch. Wat was dan voor de koloniale bedrijven het nut van de A.I.C.B.? Natuurlijk verdwijnt een organisatie niet automatisch wanneer zij geen zichtbare functie heeft, maar toch is het op zijn plaats om deze vraag te stellen. Behalve een institutie moet de *Association* ook gezien worden als een instrument van collectieve actie voor de koloniale bedrijven. Het stelde hen in staat om hun banden met elkaar te versterken om op die manier hun belangen in het Belgische koloniale veld te behartigen. Het is deze collectieve actie die wij voor de periode tussen 1940 en 1960 zullen onderzoeken. Daarbij staan drie vragen

²¹ Coolsaet, Rik. *België en zijn buitenlandse politiek*. 477.

centraal: met welk doel ging men over tot collectieve actie? Hoe evolueerde dit? En waarom evolueerde dit al dan niet? Deze drie vragen zullen antwoord geven op de globale onderzoeksvraag: waarom bestond de A.I.C.B. tussen 1940 en 1960?

Opzet en structuur

Om deze centrale vraag te beantwoorden, zal ik eerst enkele andere stappen doorlopen. Vooreerst zal ik in deel 1 het centrale onderwerp van deze scriptie, de *Association des intérêts coloniaux belges* situeren. Bij deze situering zal ik eerst de organisatie zelf doorlichten, om vervolgens haar bestaan te kaderen binnen de koloniale bedrijfswereld. Wanneer werd zij opgericht? Waarom gebeurde dit? Wat waren de doelstellingen van de A.I.C.B.? Hoe werd er getracht om deze te verwezenlijken? En waarom kwamen de gekozen werkmiddelen het meest in aanmerking? Ook de actoren achter de organisatie zal ik onderzoeken; wie zijn de leden van de A.I.C.B.? Wat waren de criteria hiervoor? Wie maakte er de dienst uit in de eigenlijke werking van de organisatie? Gekoppeld aan deze laatste vraag zal ik ook kijken wat de structuur van de organisatie was. Hoe is de A.I.C.B. opgebouwd? Welk deelorgaan heeft een overwicht? Wie heeft de leiding in handen? En heeft de organisatie een democratisch karakter?

Zoals gezegd zal ik, nadat deze vragen beantwoord zijn, nagaan wat de plaats van de A.I.C.B. is in de koloniale bedrijfswereld. Daarvoor zal ik eerst de koloniale zakenwereld schetsen zoals deze door verschillende auteurs wordt beschreven. Vervolgens zal ik kijken naar de verhouding tussen de A.I.C.B. en de koloniale bedrijven. Beschikt de organisatie over een zekere autonomie ten aanzien van de bedrijven, of moet zij vooral als een instrument gezien worden? Kon zij beslissingen nemen tegen de wil van haar leden in? Wat waren de machtsverhoudingen tussen de verschillende grote groepen binnen de A.I.C.B.? Welke rol speelt de financiële bijdrage die bedrijven moesten leveren hierbij? En het numerieke overwicht van een groep? Om op deze vragen een antwoord te bieden, zal ik enkele specifieke casussen uit behandelen, waarvan de belangrijkste deze van de *Association des intérêts industriels au Congo* is, een belangengroep die simultaan met de A.I.C.B. bestond. Wat was de verhouding tussen beide organisaties? Hoe evolueerde deze doorheen de tijd? Wat kunnen we hieruit leren over de verhouding tussen de bedrijven en groepen binnen de A.I.C.B.?

Eenmaal ik de A.I.C.B. en haar verhouding met de ondernemingen zelf doorgelicht heb, zal ik in deel 2 kijken naar de werking van de A.I.C.B. en de manier waarop zij tracht te wegen op de besluitvorming tussen 1940 en 1960. Hierbij zal ik vooral aandacht hebben voor de eerder vermelde centrale vragen: wanneer gaat de bedrijfswereld in de vorm van de A.I.C.B. over tot collectieve actie, waarom doen ze dit en hoe evolueert dit? Om deze vraag beter te kaderen binnen het onderzoeksveld geef ik eerst een bondig overzicht van de verwevenheid tussen het koloniaal bestuur en de koloniale ondernemingen zoals deze tot nu toe in de literatuur geschetst is. Dit geeft de lezer de kans om het ruimere raamwerk waarbinnen deze vraag zich situeert te zien. Eenmaal dit kader beschreven is, ga ik de werking van de A.I.C.B. zelf chronologisch overlopen tussen 1940 en 1960. Ik zal daarbij vooral specifieke casussen toelichten, eerder dan exhaustief te werken. Deze casussen zijn geselecteerd op basis van twee criteria. Enerzijds is er de nadruk die bepaalde gevallen krijgen binnen de bronnen zelf, anderzijds is ook de mate waarin de relatie met de overheid aan bod komt een belangrijke factor. Daarbij zal ik steeds antwoord trachten te geven op volgende vragen: waarom behandelt de A.I.C.B. deze zaak? Wat is het standpunt van de A.I.C.B. in dit dossier? Waarom neemt zij dit standpunt in? Komt dit overeen met dat van de overheid? Welke aanpak past zij toe om haar doelen te halen? Slaagt de A.I.C.B. erin om haar opzet verwezenlijkt te zien? En waarom wel of niet?

Na het stellen van deze vragen voor gekozen periode, hoop ik uiteindelijk enkele factoren naar voren te kunnen schuiven die het antwoord op de centrale vraag – wanneer gaan de koloniale ondernemingen over tot collectieve actie – bepalen of beïnvloeden. Verder zal ik in die synthese ook kijken hoe deze factoren zich ten opzichte van elkaar verhouden. De evolutie van deze factoren tussen 1940 en 1960 zal, naar ik hoop, een ruimer inzicht bieden, niet alleen de werking van de *Association*, maar ook in de verhouding tussen de koloniale ondernemingen en het bestuur en zelfs voor deze periode in de Belgische koloniale geschiedenis in het algemeen.

DEEL 1: SITUERING: L'ASSOCIATION DES INTÉRÊTS COLONIAUX BELGES DOORGELICHT

Op 30 maart 1916 zag de *Association des intérêts coloniaux belges* het levenslicht te Londen. De Belgische kolonie was nagenoeg volledig afgesloten van het bezette moederland. Volgens een ‘*notice historique sur l’A.I.C.B.*’ uit 1953 gaf deze situatie aanleiding tot het oprichten van de A.I.C.B. De organisatie had tot doel de ‘gemeenschappelijke verdediging van de belangen van Congolese²² bedrijven te verzekeren’. Verschillende problemen die de oorlog met zich meebracht, dienden opgelost te worden door een gezamenlijke aanpak van de publieke macht en privébedrijven.²³ Het lijkt weinig twijfel dat de Eerste Wereldoorlog een cruciale rol speelde bij het oprichten van deze organisatie. Het conflict zorgde voor een ruimtelijke scheiding tussen de koloniale zakenwereld en de overheid, waardoor er ook een scheiding der geesten mogelijk kon zijn. Tijdens dit conflict was het belangrijk om aan hetzelfde zeel te trekken en waarschijnlijk werd de A.I.C.B. dus opgericht om deze divergentie tegen te gaan. Dit gebeurde niet zonder succes: op 2 maart 1917, zo lezen we in datzelfde *Notice historique*, maakt minister Renkin de formele belofte dat hij elke belangrijke kwestie in verband met de industrie en handel van de kolonie steeds zal voorleggen aan de A.I.C.B.²⁴ Toen de oorlog in 1918 voorbij was, vestigde de *Association* zich in Brussel, waar de organisatie in haar definitieve plooi viel. Maar wat voor organisatie was de A.I.C.B. juist? Wat waren haar doelstellingen? Hoe werkte zij? Wat waren haar structuren? Wie waren haar leden? Wie maakte er de dienst uit? En wat was haar plaats binnen de koloniale zakenwereld? Hieronder wil ik het antwoord geven op deze en andere vragen over deze organisatie.

1.1. Doelstelling en werking

“*Obéissant à la règle qu’elle s’est toujours imposée, d’envisager avant tout les intérêts généraux, notre Association s’es fait un devoir de répondre loyalement [...]*”²⁵

We schrijven maart 1949 wanneer de A.I.C.B. bovenstaande zin in het jaarverslag voor 1948 laat optekenen. We lezen dat de organisatie zichzelf altijd heeft opgelegd om naar het algemeen belang te kijken. Wie de naam van de A.I.C.B. ontleedt, kan tot dezelfde conclusie

²² De term ‘Congolees’ is hier enigszins misleidend, omdat de A.I.C.B. onder haar leden ook bedrijven toeliet die van oorsprong Belgisch waren.

²³ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3802)*, nr. 1: Vanderlinden, Fred. *Notice historique sur l’A.I.C.B.*, 1953.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l’exercice 1948*. (Brussel, 1949), 4.

komen. *Association des intérêts coloniaux belges*: de Belgische koloniale belangen stonden voor deze vereniging voorop. Maar in hoeverre komt dit overeen met de werkelijkheid? Zoals reeds gezegd, was deze organisatie een koepel voor alle Belgische en Congolese bedrijven actief in Congo. Streefde zij dan niet in de eerste plaats de concrete zakenbelangen van haar leden na?

Toen de A.I.C.B. in 1937 een vzw werd, diende zij haar statuten te publiceren en dit gebeurde volgens de jaarverslagen op 27 maart 1937 in de *Moniteur Belge*. Vreemd genoeg valt er op de bewuste dag in het staatsblad niets terug te vinden over de *Association*. Wel zijn de statuten terug te vinden in de archieven van voorzitter Léon Bruneel²⁶. Op de eerste pagina vinden we het doel van de A.I.C.B. terug.

*"L'association a pour but d'établir entre les personnes physiques ou morales belges ou congolaises dont l'activité est principalement dirigée vers le Congo belge et les territoires sous mandat belge en Afrique, ou qui sont installées dans la colonie ou dans ces territoires, une collaboration confiante et efficace."*²⁷

De passage over de doelstellingen van de organisatie opent vrij vaag. Het verbinden van individuen en rechtspersonen, die zich met de kolonie bezighouden, daarin kan men inderdaad het ijveren voor het algemeen belang zien. De enige restrictie die hier wordt opgelegd, is dat deze personen de Belgische of Congolese nationaliteit hebben. Het is maar in de volgende zin dat het eigenlijke doel van de A.I.C.B. duidelijk wordt:

"L'association a donc notamment pour objet de veiller aux intérêts de nature coloniale des ressortissant belges et congolais et plus spécialement de défendre, par les moyens qui peuvent être à sa disposition, les intérêts du commerce, de l'industrie

²⁶ Léon Bruneel was jurist van opleiding en werkte voor de rechtbanken in de kolonie tijdens het interbellum. Net voor de oorlog uitbreekt keert hij terug naar België. Daar wordt hij in 1940 voorzitter van de *Cercle Royal africain*, tot hij in 1942 erin slaagt om terug te keren naar Katanga. In 1946 wordt hij kabinetschef van minister van koloniën Wigny. In 1949 ruilt hij deze betrekking voor bestuurder van Otraco, de parastatale organisatie die voor het transport in Congo instond, maar dan net geprivatiseerd werd. Van 1950 tot 1952 is Bruneel opnieuw voorzitter van de *Cercle Royal africain*. In 1953 gaat hij zich op de koloniale bedrijfswereld richten en wordt hij voorzitter van de *Sociétés des Mines d'Or du Kilo-Moto*, waar hij Georges Moulaert opvolgt. In 1953 wordt hij voorzitter van de A.I.C.B. (André Lederer, "Léon Bruneel". *Biographie belge d'outre-mer* 7C (Brussel, 1968): 53-55.)

²⁷ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3802)*, nr. 1: A.I.C.B., *Statuts*, 1953.

ou de l'agriculture des Belges au Congo, dans le Ruanda-Urundi et éventuellement dans les autres régions de l'Afrique."²⁸

Het waren inderdaad, zoals haar samenstelling al deed vermoeden, vooral de commerciële en industriële belangen die de A.I.C.B. nauw aan het hart liggen. Ondanks de beweringen die we soms in haar officiële discours terug vinden, was de *organisatie* dus vooral een specifieke belangenvereniging van koloniale werkgevers. Opvallend is ook dat de A.I.C.B. zich niet expliciet aan Congo bond, maar zelfs de mogelijkheid openliet voor een ruimere werking, in andere Afrikaanse gebieden. Zoals de naam doet vermoeden, was de A.I.C.B. dus eerder verbonden met Brussel en de belangen van Belgische bedrijfsleiders, dan met Belgisch Congo zelf.

Maar hoe kwam deze doelstelling tot uiting in de dagdagelijkse werking van de *Association*? We zien dat haar bezigheden *grosso modo* in drie soorten kunnen ingedeeld worden. Ten eerste verdedigde de A.I.C.B., zoals reeds vermeld, de belangen van haar leden op tal van manieren en gelegenheden. Ten tweede probeerde de *Association* diezelfde leden ook te informeren en te ondersteunen bij hun activiteiten in de kolonie. Ten derde organiseerde zij ook *manifestations* of vieringen voor bepaalde leden. De eerste twee aspecten van de werking van de A.I.C.B. zal ik hieronder uitvoeriger bespreken. De *manifestations* komen in deel 3 aan bod.

Laten we beginnen met het verdedigen van "*les intérêts du commerce, de l'industrie ou de l'agriculture*". De A.I.C.B. beperkte zich inderdaad niet tot het verdedigen van de belangen van de industriëlen. Alle soorten bedrijven bevonden zich onder haar leden en dus ook de zogeheten 'holdingmaatschappijen', zoals de *CCCI* of *Compagnie du Katanga*. Wat de belangen waren van deze groeperingen zullen wij vooral uitleggen in het hoofdstuk over de plaats van de A.I.C.B. in de koloniale zakenwereld enerzijds, en het deel over de relatie tussen de A.I.C.B. en de koloniale overheid anderzijds. Hieronder willen we vooral kijken op welke manier deze belangen verdedigd werden. Over welke mogelijkheden beschikte de A.I.C.B. om de belangen van haar leden te verdedigen?

²⁸ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3802)*, nr. 1: A.I.C.B., *Statuts*, 1953.

Ten eerste werd de A.I.C.B. door sommige organen als de legitieme vertegenwoordiger van de koloniale zakenwereld aanzien. Daardoor kon zij uiteraard invloed uitoefenen en de belangen van haar leden verdedigen. Onder andere de overheid deed meermaals beroep op de A.I.C.B. om informatie te verkrijgen over het standpunt van de koloniale bedrijfswereld. Ofwel betrof het een vraag die de A.I.C.B. diende door te geven aan haar leden, bijvoorbeeld naar aanleiding van mogelijke herstelbetalingen aan de koloniale bedrijven na WOII,²⁹ maar soms diende de organisatie zelf een studie te doen. Zo werden zij bijvoorbeeld geraadpleegd voor het opstellen van het Tienjarenplan van minister Wigny in 1949³⁰ en ook bij de dekolonisatie werden zij geconsulteerd naar aanleiding van de economische rondetafelconferentie.³¹ Ook individuele leden van de A.I.C.B. vertegenwoordigden soms de organisatie, zowel bij nationale als internationale, private of gouvernementele instellingen. Zo mocht George Moulaert³² in zijn hoedanigheid van voorzitter van de A.I.C.B. het voorzitterschap waarnemen van de *Commission d'interpénétration économique de la Belgique, du Congo belge et du Ruanda-Urundi*. Deze commissie was in 1934 opgericht door de overheid met als doel een grotere afname van koloniale producten door België en een grotere afname in omgekeerde richting.³³

Toch mochten individuen niet altijd in naam van de A.I.C.B. in zulke commissies zetelen. Tussen 1940 en 1960 verzaakte de A.I.C.B. zelfs regelmatig aan de titel van legitieme vertegenwoordiger van de bedrijven in de kolonie. In het vergadersverslag van het *Comité de coordination* van maart 1955 lezen we hoe het '*Institut d'organisation Industrielle et Commerciale*'³⁴ graag een vertegenwoordiger van de *Association* in haar rangen zou hebben. Er wordt besloten dat R. Vanderlinden van het bedrijf *Chanic* dit zal doen, maar dat hij dit

²⁹ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, Régime Foncier, RF (1707): Réparation des dommages de guerre.

³⁰ Vanthemsche, Guy. *Genèse et portée du plan décennal du Congo belge*. 14.

³¹ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3812)*, nr. 27.

³² George Moulaert (1875-1958) startte zijn militaire carrière in Congo, maar raakte al snel ook in de zakenwereld betrokken. Zo staat hij mee aan het roer van onder andere de goudmijnen van Kilo-Moto, Chanic, Sogaz, Utexléo en de C.C.C.I. Hij kreeg onder andere onderscheidingen in de orde van Leopold II en de kroonorde. (Vanderlinden, Roger, "George Moulaert". *Biographie belge d'outre-mer* 6 (Brussel, 1968): 758-762).

³³ S.n. "Rapport sur les travaux de la Commission d'interpénétration économique de la Belgique, du Congo belge et du Ruanda-Urundi." In *Algemeen tijdschrift van de Belgische kolonie*, geredigeerd door Edward De Jonghe, (Goemare, 1935), 520-523.

³⁴ Het *institut d'organisation Industrielle et commerciale* was een vzw, opgericht in februari 1940, die bedrijven en publieke instellingen konden consulteren om het rendement van hun organisatie verbeteren. Ze werd beschermd door 'vooraanstaande persoonlijkheden' en geleid door 'een raad van bestuur waarvan de leden een zeer goede notie van de Belgische economie hebben', aldus het jaarverslag. (S.n. *Institut d'organisation industrielle et commerciale. Rapport d'Activité présenté par le Conseil d'Administration à l'Assemblée Générale du 16 mai 1952*. (Brussel, 1952), 3).

niet mag doen in naam van de A.I.C.B.: "*cette décision est motivée par des positions de principe adoptées précédemment par l'A.I.C.B.*"³⁵ Wat die specifieke reden is, wordt in een eerdere vergadering uit 1954 vermeld:

*"Le comité de coordination décide que les personnes désignées par le ministre des Colonies pour faire partie, en leur qualité d'employeur, de diverses commissions tant permanentes qu'occasionnelles (Conseil des pensions pour employés, fonds coloniale d'invalidités etc.) ne sont pas les mandataires de l'A.I.C.B. et ne peuvent par conséquent se prononcer en son nom. La position qu'ils prendraient ne peut lier qu'eux-mêmes."*³⁶

Hier wordt dus geëxpliciteerd dat de A.I.C.B. niet als officiële partner in overlegorganen wil gezien worden. De reden hiervoor wordt niet vermeld. Een mogelijkheid is dat de organisatie schrik heeft dat een persoon in een ander orgaan een standpunt inneemt in naam van de A.I.C.B., zonder dat dit volledige dekking heeft van het directiecomité en vooral alle leden van de *Association*. De belangenorganisatie wou natuurlijk geen van haar leden schofferen. Zelfs wanneer in 1958 een vakbondsorganisatie vroeg om contacten te verzorgen werd op het *Comité de coordination* van de A.I.C.B. de vraag gesteld of de organisatie wel het mandaat had om als gesprekspartner van het patronaat in Belgisch Congo door te gaan.³⁷

De *Association des intérêts coloniaux belges* werd echter niet altijd spontaan door de overheid betrokken bij de besluitvorming. Wanneer de zakenwereld op de koloniale overheid wilde wegen, deed deze dat via de zogeheten *démarches*. Gedurende de gehele bestudeerde periode, van 1940 tot 1960, keert de term *démarche* voortdurend terug, zowel in de jaarverslagen, de bulletins als in de vergaderingen en correspondentie van de organisatie. Concreet kwam een *démarche* neer op een toenadering tot de bevoegde minister of ambtenaar. Soms volstond een brief, maar in andere gevallen vroeg men ook een audiëntie om de problematiek in kwestie nader uit te leggen. Op de inhoud en de aard van deze *démarches* zullen we verder ingaan in deel 2, wanneer de relatie met de overheid besproken wordt. In het geval van de A.I.C.B. waren nagenoeg alle *démarches* gericht naar de minister van koloniën. Dit heeft veel te maken

³⁵ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3804)*, nr. 6: Anoniem verslag van de vergadering van het *comité de coordination*, 18/1/1955.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3802)*, nr. 2: Anoniem verslag van de vergadering van het *comité de coordination*, 8/3/1958.

met het feit dat de zetel van A.I.C.B. niet gevestigd is in de kolonie, maar in Brussel, of zoals in de bronnen zo vaak gezegd wordt: ‘de metropool’. Toen er aan het einde van de jaren ’50 een herorganisatie op til was, zou de A.I.C.B. lang blijven vasthouden aan een hoofdzetel in Brussel.³⁸ Nochtans was er bij de koloniale overheid vanaf na WOII een tendens naar meer bestuur vanuit de Leopoldstad.³⁹ Vanhove nuanceert wel nog in zijn geschiedenis van het ministerie en zegt:

“[...] en réalité, non seulement la déconcentration de Léopoldville vers les provinces était restée au stade des intentions, mais encore tous les dossiers importants qui avaient pour objet la politique coloniale du Gouvernement, devaient, comme par le passé, être traités par les services de Bruxelles.”⁴⁰

De eindbeslissing bleef dus steeds in Brussel liggen. Niettemin zal verderop uit de bronnen meermaals blijken dat er wel degelijk meer in Leopoldstad werd beslist en dat de minister lang niet alles herriep. Ook de koloniale bedrijven werden regelmatig geconfronteerd met deze verschuiving.

Naast de raadpleging door de overheid en de *démarches*, was er nog een derde manier waarop de A.I.C.B. de belangen van haar leden probeert te behartigen, namelijk via propaganda. Een voorbeeld daarvan is het promoten van koloniale producten. Zo vermeldde de *Union Professionnelle des Producteurs de Café du Congo*,⁴¹ bijna jaarlijks welk initiatief zij ondernomen had op vlak van propaganda voor de Congolese koffie. Een ander voorbeeld is de voorbereidingen voor Expo ’58, waarbij de A.I.C.B. zich bezighield met de uitwerking van de *section coloniale* op de wereldtentoonstelling. Wat de organisatie echter consequent weigerde te doen, was het sponsoren van initiatieven met betrekking tot de kolonie. In de archieven van voorzitter Bruneel vinden we verscheidene verzoekschriften in die aard terug, telkens met een negatief antwoord. Dat de A.I.C.B. zich hier niet mee bezig hield, heeft voornamelijk te maken met haar beperkte beschikking over mensen en financiële middelen.⁴²

³⁸ Zie bijvoorbeeld: Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3802)*, nr. 1: Anoniem verslag van de vergadering van het *comité de coordination*, 27/11/1957.

³⁹ Vanhove, Julien. *Histoire du ministère des colonies*. (Brussel, 1968), 82. Voor een ruimere bespreking van de evolutie van de koloniale administratie, zie ook: Gann, L.H.. “Belgian Administration in the Congo: an Overview.” In *African Proconsuls. European Governors in Africa*, geredigeerd door L.H. Gann en Peter Duignan, (Londen, 1978), 367-373.

⁴⁰ *Ibidem*, 92.

⁴¹ Deze groepering maakte deel uit van de A.I.C.B. Cfr. 1.3.2.

⁴² Op de financiën van de organisatie zullen we verderop ingaan.

De belangen van de koloniale bedrijfswereld probeerde de A.I.C.B. dus te waarborgen door vertegenwoordiging, *démarches* en propaganda. Het tweede deel van haar werking bestond uit het informeren van haar leden. Cruciaal hierbij was het tweemaandelijks tijdschrift van de organisatie dat voluit *Bulletin bimensuel de l'association des intérêts coloniaux belges* heette. Reeds in 1918 werd het eerste exemplaar hiervan getikt en verspreid onder de leden.⁴³ Het bulletin kent verschillende rubrieken met algemeen koloniaal nieuws, nieuwe wetgeving, de activiteiten van de A.I.C.B., de evoluties in individuele bedrijven, internationale conferenties, een in-memoriam-rubriek etc. Dat het uitgeven van dit tijdschrift niet als een bijkomstigheid werd beschouwd, wordt duidelijk wanneer we de vergaderingen uit de oorlogsperiode onder de loep nemen. Een gebrek aan papier en financiële middelen zorgde ervoor dat de organisatie tijdens de oorlogsjaren haar tijdschrift niet meer kon drukken en verspreiden. De A.I.C.B. vroeg in 1943 om geldelijke steun bij de overheid, maar krijgt van deze het antwoord dat ze spaarzaam moesten zijn.⁴⁴ Dit leidde tot een misnoegde reactie bij voorzitter André Gilson, die beweerde dat men moeilijk nog spaarzamer kon zijn en nu al het tijdschrift niet kon drukken. Hij noemde de A.I.C.B. 'ontwapend':

*"L' A.I.C.B. est désarmée, en ne publient pas son Bulletin hebdomadaire. Elle manque ainsi de publicité et ne peut compter, pour la soutenir, que sur la confiance, la fidélité et le gèle de ses membres."*⁴⁵

Het *Bulletin* van de A.I.C.B. zorgde er dus niet alleen voor dat haar leden geïnformeerd waren om gepast te reageren op nieuwe wetgeving of politiek ten aanzien van de kolonie, maar diende ook ter bestendinging van de organisatie zelf. Dankzij het tijdschrift bleven de leden op de hoogte van de activiteit van de koloniale overheid én van de A.I.C.B. zelf, wat vertrouwen moest wekken. Het was namelijk dankzij de financiële bijdrage van deze leden dat de *Association* kon bestaan.

Naast haar tweemaandelijks tijdschrift verzorgde de A.I.C.B. ook nog andere publicaties. Van 1928 tot 1940 werd *Agriculture et Elevage au Congo Belge* uitgegeven. Met dit tijdschrift wilde de A.I.C.B. de bedrijven en het kolonaat informeren over de landbouwmogelijkheden in

⁴³ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3802)*, nr. 1: Vanderlinden, Fred. *Notice historique sur l'A.I.C.B.*, 1953.

⁴⁴ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Fonds Van den Abeele: VDA (3673)*, nr. 222: Brief van George Moulaert aan de gouverneur-generaal, 19/4/1943.

⁴⁵ *Ibidem*.

Belgisch Congo. De oorlog zorgde ervoor dat de A.I.C.B. niet meer over de middelen beschikte om het blad verder uit te geven en het *Bulletin Agricole*, uitgegeven door het ministerie van koloniën, maakte de publicatie van de *Association* ook enigszins overbodig. Ook omtrent mijnbouw werden er soms uitgaves gepubliceerd, al gebeurde dit niet met een vaste periodiek.⁴⁶ In 1956 maakte de A.I.C.B. zelfs een uitgave omtrent de sociale politiek in Congo, genaamd *Des relations de travail entre Européens et Africains*.⁴⁷

De uitgaven naast het *Bulletin* wilden de leden van de A.I.C.B. informeren, maar waren op de publicatie over de sociale problematiek na - eerder op een bepaalde niche gericht. Wellicht probeerde de organisatie hiermee haar leden nog meer aan zich te binden. Het verspreiden van de wetenschappelijke informatie die de uitgaven over land- en mijnbouw bevatten, behoorde niet tot de kerntaak van de *Association*, maar als de bevoegde commissies de kennis hadden en het geld er was om deze uit te geven en te verspreiden, kon dit alleen maar nog meer *goodwill* bij de leden verwezenlijken.

1.2. Leden

De leden van de A.I.C.B. zijn hierboven reeds meerdere malen ter sprake gekomen. Maar wie waren dit nu juist? En wie kwam hiervoor in aanmerking? In de eerste plaats is het belangrijk om te vermelden dat de leden geen individuen, maar bedrijven waren. Deze bedrijven dienden bovendien Belgisch of Congolees te zijn. Toch moet hier al meteen een bemerking bij gemaakt worden. Immers, ook het Britse Unilever had vier dochterondernemingen die lid waren van de A.I.C.B. Het bekendste en grootste was *Huileries du Congo Belge*.⁴⁸ De H.C.B. beschikte, ondanks de Brits-Nederlandse nationaliteit van haar moedermaatschappij, zelf over de Congolese nationaliteit en kwam op die manier dus wel in aanmerking voor lidmaatschap. Soms werden er ook leden geweigerd, zoals *Encyclopédie Belgique-Congo* omdat het volgens et *comité de coordination* niet aan de voorwaarden voldeed.⁴⁹ Maar welke bedrijven waren dan wel lid van de A.I.C.B.? Vertegenwoordigde de A.I.C.B. het voornaamste deel van het koloniale kapitaal? En hoe lag de verhouding tussen de verschillende grote koloniale groepen binnen de A.I.C.B.?

⁴⁶ Bijvoorbeeld: Hellinckx, Léon en Mertens, Eugène. *Recherches sur le Copal Congo*. (Brussel, 1942).

⁴⁷ A.I.C.B., *Des relations de travail entre Européens et Africains*. (Brussel, 1956).

⁴⁸ Zie bijlage 3.

⁴⁹ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3804)*, nr. 6: Anoniem verslag van de vergadering van het *comité de coordination*, 5/4/1957.

De ledenlijst van de A.I.C.B. in haar eerste jaarverslag, dat van 1938, telde 124 effectieve leden en 22 ‘membres adhérents’.⁵⁰ Het verschil tussen deze beide was dat de geassocieerde leden, in tegenstelling tot de effectieve leden, geen exploitatiezetel hadden in Belgisch Congo of Ruanda-Urundi, maar wel een activiteit konden aantonen die directe of indirecte banden met de Belgische kolonies had.⁵¹ Bovendien hadden deze geassocieerde leden op de algemene vergadering enkel adviesrecht en geen stemrecht.⁵² Onder haar leden telde de A.I.C.B. op dat moment reeds alle grote spelers die in de kolonie actief waren. Wanneer we de ledenlijst naast de top 40 van grootste bedrijven naar marktkapitalisatie uit 1928 leggen, zoals we deze in Buelens’ overzichtswerk terugvinden,⁵³ zien we dat 31 van deze 40 bedrijven ook lid waren van A.I.C.B. De bedrijven die geen lid waren, zijn veelal investeringsmaatschappijen of holdings zoals CFL of Auxilacs die vaak een groot aandeel hadden in andere grote bedrijven, die op hun beurt weer wel lid waren van de A.I.C.B. Latere ledenlijsten leren ons dat sommige van de bedrijven die in 1938 nog geen lid zijn, dat later wel werden. Dit is bijvoorbeeld het geval voor Auxilacs, Secli en Synkin.⁵⁴ Voor het overige zijn alle grote namen te vinden in de ledenlijst uit 1938: U.M.H.K., Cominière, CCCI, Géomines, Compagnie du Katanga, etc. Opvallend is dat ook overheidsbedrijven zoals Otraco lid waren van de A.I.C.B.⁵⁵ Tijdens WOII nam het aantal leden van de A.I.C.B. aanzienlijk toe. In 1943 telde de organisatie al 218 effectieve en 177 geassocieerde leden.⁵⁶ Dit lijkt op het eerste zicht onlogisch, aangezien de A.I.C.B. tijdens de oorlog haar tijdschrift niet meer kon uitgeven en we dan kunnen verwachten dat de leden zouden afhaken. We mogen echter niet vergeten dat de A.I.C.B. opgericht werd tijdens de Eerste Wereldoorlog, juist omdat de Belgische overheid grotendeels wegviel. Waarschijnlijk gebeurde er tijdens WOII hetzelfde en zochten de koloniale bedrijven, in het licht van een teruggedrongen overheid, steun bij de A.I.C.B. om de band met de kolonie te behouden. Doorheen de hele periode tussen 1940 en 1960 bleef het ledenaantal groeien. In 1959 telde de organisatie 250 effectieve en 88 geassocieerde leden.⁵⁷ 35 daarvan vinden we terug in de top 40 die Buelens opstelt voor het jaar 1960 en nog steeds

⁵⁰ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1938*. (Brussel, 1939), 41-52.

⁵¹ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3803)*, nr. 5: Anoniem verslag van de vergadering van het comité, 2/10/1952.

⁵² Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3802)*, nr. 1: A.I.C.B., *Statuts*, 1953.

⁵³ Buelens, *Frans. Congo*. 609.

⁵⁴ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1952*. (Brussel, 1953), 2-44.

⁵⁵ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1938*. (Brussel, 1939), 41-52.

⁵⁶ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Fonds Van den Abeele: VDA (3673)*, nr. 222: Brief van André Gilson aan de gouverneur-generaal, 3/4/1944.

⁵⁷ Vanthemsche, Guy. *Genèse et portée du plan décennal du Congo belge*. 73.

zijn de belangrijkste bedrijven lid. Vier ondernemingen uit de top 40 die niet in de ledenlijst van de A.I.C.B voorkomen, zijn holdings, wiens dochtermaatschappijen wel lid waren: *Produits du Congo*, *Financière Lacourt*, *Texaf* en *Compagnie d'Outremer pour l'Industrie et la Finance*. Het vijfde ontbrekende bedrijf, *Géoruanda* was, zoals de naam doet vermoeden, niet actief op het Congolese grondgebied en kwam dus niet in aanmerking voor lidmaatschap.

Uit deze cijfers kunnen we besluiten dat de A.I.C.B. het gros van de koloniale zakenwereld onder haar leden telde en vertegenwoordigde.⁵⁸ Eén naam is hier echter nog niet gevallen, en dat is die van de *Société Générale*. De naam van dit bedrijf bevindt zich niet in de ledenlijst, maar dit komt omdat deze groep geen eigen activiteiten had in Congo. De holding had echter wel veel bedrijven onder zich die wel degelijk lid waren van de A.I.C.B. en in de ledenlijst uit 1959 zien we ook hoe een heleboel ondernemingen werden ingedeeld als bij de *Groupe Société Générale*.⁵⁹ Voor wie dan nog zou twijfelen aan de ondersteuning van de *Société Générale* aan de A.I.C.B.: de eerste voorzitter en oprichter van de A.I.C.B. in 1916 was Lambert Jadot, de broer van Jean Jadot, gouverneur van de *Société Générale* en voorzitter van de U.M.H.K.⁶⁰ Op de implicaties van de ledenlijst van de A.I.C.B. en de verhouding tussen de organisatie en de koloniale zakenwereld wordt dieper ingegaan in hoofdstuk 1.4.

1.3. Structuur en leiders

Vanaf 1941 begon de A.I.C.B. met een project om haar structuur te veranderen. Net zoals bij de toename van het aantal leden, was de oorlog een katalysator voor deze veranderingen. Hieronder zal ik de structuur trachten uit te leggen.

1.3.1. De algemene vergadering

De algemene vergadering kwam eenmaal per jaar samen, onder andere om de begroting en het jaarverslag goed te keuren. Verder verkoos zij ook de voorzitter en de leden van het directiecomité, waarover hieronder meer. Op de algemene vergadering konden alle effectieve

⁵⁸ Voor een volledige opsomming van alle bedrijven per holding, zie bijlage 3.

⁵⁹ Zie bijlage 3.

⁶⁰ Buyst, Erik. "The Relations between Société Générale and the Belgian Authorities in Congo." In *European Banking Overseas 19th-20th Century*, geredigeerd door Ton de Graaf, Joost Jonker en Jaap-Jan Mobron, (Amsterdam, 2002), 117.

leden van de A.I.C.B aanwezig zijn en hun stem uitbrengen. Deze effectieve leden waren dus bedrijven, die een vertegenwoordiger naar deze Algemene vergadering stuurden.

1.3.2. Subgroeperingen

Reeds voor WOII kende de organisatie verschillende subgroeperingen, maar deze waren niet logisch onderverdeeld. In de toenmalige structuur hadden alle subgroeperingen hetzelfde statuut, terwijl sommige betrekking hadden tot een specifieke industrietak, zoals bijvoorbeeld de *Union Professionnelle des Producteurs de Bois du Congo Belge* terwijl andere zich louter met technische materie bezig hielden, zoals de *Commission juridique*. Dit blijkt duidelijk uit de structuur van het jaarverslag van bijvoorbeeld 1938, waarbij deze verschillende soorten groeperingen in willekeurige volgorde werden opgesomd en besproken.⁶¹ Na veel overleg kwam er aan het einde van de oorlog een nieuwe structuur boven water. De A.I.C.B. kende daarbij twee soorten groeperingen die aan haar verbonden zijn: commissies en geassocieerde groeperingen.⁶² We bespreken deze allebei hieronder kort.

De commissies die A.I.C.B. doorheen de jaren in het leven riep, hadden als voornaamste taak om specifieke, technische materie verder uit te diepen. Wanneer de A.I.C.B. bijvoorbeeld in 1955 een standpunt wil innemen omtrent de afschaffing van de *sanctions pénales pour manquements au Contrat de travail*, besluit zij om de materie eerst verder te laten uitwerken door haar *commission des questions sociales*.⁶³ In die zin kunnen we deze commissies zien als een soort van studiediensten, elk met hun eigen specialisaties, zoals daar zijn: jurisdictie, fiscaliteit en mijnbouw. Deze aparte commissies hadden elk een voorzitter en konden de werklust van het directiecomité van de A.I.C.B. zelf verlichten.

De *groupements associés*, waarvan de meeste *unions professionnelles* waren, zijn van een andere aard dan de *commissions*. Eerder dan dat ze bestonden in de schoot van de A.I.C.B., zoals de commissies, waren ze eraan verbonden en kenden ze een soort van autonomie. Elke groep was gelieerd aan een bepaalde sector in Congo en verenigde de leden van de A.I.C.B. die hierin actief waren. Dat ging van katoenproductie over het aloude rubber naar koffie en

⁶¹ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1938*. (Brussel, 1939).

⁶² Voor een volledig overzicht: zie bijlage 2.

⁶³ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3804)*, nr. 6: Anoniem verslag van de vergadering van het *comité de coordination*, 4/10/1955.

cacao.⁶⁴ Het waren vooral de industriële goederen die geteeld werden die een eigen *union professionnelle* hadden. Voor de mijnbouw was er de eerder vermelde *Commission des mines* en ook voor de verwerkende industrie stond een commissie in, namelijk de *commission des industries de transformation*. In het geval van de mijnbouw kunnen we vermoeden dat deze indeling bij de commissies, eerder dan bij de *groupements associés*, een erfenis was uit het verleden en voor de verwerkende industrie had dit waarschijnlijk te maken met de grote verscheidenheid binnen deze industrie. In 1950 werd in het geval van de mijnbouw wel nog het *Comité des producteurs d'Étain du Congo Belge et du Ruanda-Urundi* opgericht, maar gelijkaardige geassocieerde groepen voor bijvoorbeeld goud- of koperproducenten kwamen er niet.⁶⁵ De mijnbouw en de verwerkende industrie waren dus te weinig specifiek om in één *union professionnelle* te gieten, terwijl er voor sectoren binnen deze industrietakken zelf blijkbaar geen nood bestond om een *Union Professionnelle* op te richten, op die voor tinproducenten na.

De autonomie van de *unions professionnelles* uitte zich bijvoorbeeld in het feit dat zij zelf *démarches* in de richting van de minister konden doen. Wanneer een commissie dit wou doen, gebeurde dit meestal in naam van de A.I.C.B. zelf, terwijl de verbonden groeperingen dit op zelfstandige basis konden doen. Hierdoor genoten zij enerzijds wat meer flexibiliteit, terwijl ze anderzijds zich toch onder de paraplu van de A.I.C.B. konden voorstellen.

1.3.3. Directie en directiecomité

Aan het hoofd van de *Association des intérêts coloniaux belges* stond een door de algemene vergadering verkozen voorzitter, die vanaf 1934 door één en vanaf 1945 door twee vicevoorzitters werd bijgestaan.⁶⁶ Een andere cruciale rol werd gespeeld door de secretaris-generaal van de A.I.C.B. Van 1916 tot 1960 had de organisatie slechts drie verschillende secretarissen-generaal gekend. Het hoeft weinig betoog dat deze 'hoogste ambtenaar' van de organisatie zorgde voor continuïteit in de werking. Samen met de Directeur du Service des Etudes en vanaf 1956 de Conseiller Social vormden deze functies het 'Bureau' van de A.I.C.B., dat het dagelijkse bestuur van de organisatie op zich nam. Een ruimere vertegenwoordiging vinden we in het *Comité de l'A.I.C.B.* Dit directiecomité bestond uit

⁶⁴ Voor een exhaustieve lijst: zie bijlage 2.

⁶⁵ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1957*. (Brussel, 1958), 52.

⁶⁶ Voor een exhaustieve lijst van de voorzitters en secretarissengeneraal tussen 1916 en 1960: zie bijlage 1.

dertig mensen en werd verkozen door de algemene vergadering. In dit comité zaten dertig personen die verschillende geledingen van de koloniale zakenwereld vertegenwoordigden. Ze kwamen ongeveer maandelijks samen. Door het ruime aantal van dertig leden probeerden de leiders van de A.I.C.B. alle belangrijke takken van de koloniale bedrijfswereld vertegenwoordigd te zien. Bij wijze van voorbeeld nemen we er de samenstelling van 1957 bij. In het comité vinden we de namen terug van alle voorzitters van de *groupements associés*, alsook van alle commissies.⁶⁷ Deze werden aangevuld door koloniale zwaargewichten zoals oud-voorzitter George Moulaert en oud-vicevoorzitter Edgar van der Straeten⁶⁸. Uit deze samenstelling is af te leiden dat dit comité het eigenlijke machtscentrum van de *Association* was. De vergaderverslagen van het directiecomité die we konden terugvinden, waren beperkt tot enkele exemplaren uit de Tweede Wereldoorlog die naar de gouverneur-generaal waren opgestuurd en deze uit de periode van voorzitter Léon Bruneel, van 1953 tot 1960. We zien dat in dit orgaan zowat alle koloniale materie die de bedrijfswereld in zijn geheel aanging besproken werd. Specifiek sectorale problemen werden door de subgroeperingen behandeld.

1.3.4. Het *comité de coordination*

Vanaf 1953 werd bovenstaande structuur aangevuld met het *Comité de coordination*. Op initiatief van voorzitter Bruneel werd dit orgaan in het leven geroepen, waarin alle voorzitters van de commissies zetelden. Als reden gaf Bruneel hiervoor de nieuwe politiek van de koloniale overheid aan. Deze zou te dirigistisch zijn, zo stelde hij:

*"En prenant en mains ses nouvelles fonctions, il (Bruneel) lui est apparu que le rôle de l'A.I.C.B. devait dans le circonstances présentes avoir plus d'ampleur et plus de force que précédemment, car il convient de réagir énergiquement contre les tendances dirigistes qui semblent en honneur au Ministère aussi bien qu'au Gouvernement Général de la colonie."*⁶⁹

⁶⁷ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1957*. (Brussel, 1958), 31.

⁶⁸ Edgar Van der Straeten (1894-1986) was auditeur-generaal bij het Militair Hof. Via de CCCI kwam hij in 1930 in het *Comité Intérieur Colonial* van de *Société Générale* terecht, waarvan hij in 1951 ook voorzitter werd. In hetzelfde jaar werd hij ook vicegouverneur van de *Société Générale* en was hij voorzitter in tal van koloniale bedrijven van de holding zoals *SAB*, *Union Minière*, *Pétrocom*, *Compagnie du Katanga*, *Compagnie du Lomami et du Lualaba*, *Société de Colonisation Agricole au Mayumbe*, *Société Minière du Bécéka*, *Société Forestière et Commerciale du Congo*. (Buelens, Frans. Congo. 257.)

⁶⁹ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3804)*, nr. 6: *Réunion des présidents de commissions d'études de l'AICB: aide-mémoire*, 26/3/1953.

Bij een bijzondere vergadering, waar alle voorzitters van de commissies aanwezig waren, werd het idee van een *comité de coordination* unaniem goedgekeurd. Nochtans zorgde de oprichting van dit nieuwe comité ervoor dat het ruimere directiecomité van de A.I.C.B. minder belangrijk werd. We kunnen ons afvragen of Bruneel met de oprichting van dit orgaan misschien een manoeuvre uitvoerde om bepaalde leden van het directiecomité buitenspel te zetten. Immers, waar in het directiecomité nog dertig personen zetelden, werd dit in het *comité de coordination* beperkt tot een maximum van twaalf. Dit verhoogde de efficiëntie waarmee er vergaderd kon worden en het is dat wat Bruneel bedoelde met “*plus d’ampleur et plus de force*”. Waarschijnlijk speelde ook de ambitie van Bruneel als nieuwbakken voorzitter een rol. Het *comité de coordination* lijkt het resultaat van een ambitieuze nieuwe voorzitter die een minder gunstige houding binnen de koloniale administratie wou counteren met een snelle en gecoördineerde besluitvorming. Van bij haar oprichting zou het *comité de coordination* zowat alle voor de zakenwereld belangrijke koloniale dossiers opvolgen en uiteindelijk zou het ook de functie van het directiecomité gaan overnemen. Dit blijkt duidelijk uit een vertrouwelijke nota van Mathys, de directeur van de *Services d’étude*, aan voorzitter Bruneel in 1958, waarin hij de hervorming van de statuten besprak:

*"Malgré le fait que ce Comité n'exerce plus les prérogatives qui lui sont normalement dévolues par les statuts (...), il me paraît nécessaire de conserver le comité tel qu'il est composé actuellement."*⁷⁰

Het directiecomité verloor dus aan belang, maar moest toch behouden blijven volgens Mathys. De reden daarvoor lezen we eronder:

*"Le comité groupe en effet les personnalités les plus représentatives des milieux d'affaires coloniaux et à ce titre donne à notre Association le prestige, le sérieux voire, le lustre indispensable pour lui assurer le crédit dont elle doit disposer en vue de mener à bonne fin les tâches qui lui sont dévolues."*⁷¹

⁷⁰ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3802)*, nr. 2: Mathys, *Note pour monsieur le président*, 22/12/1958.

⁷¹ *Ibidem*.

Het directiecomité gaf dus een soort van allure aan de A.I.C.B. die het goed kon gebruiken voor haar uitstraling naar de buitenwereld en haar bestendinging. Haar sleutelfunctie was zij na 1953 echter kwijt geraakt aan het *comité de coordination*.

1.4. Plaats van A.I.C.B. in de koloniale zakenwereld

1.4.1. De koloniale bedrijfswereld

Om de plaats van de A.I.C.B. binnen de koloniale zakenwereld te kunnen bepalen, moeten we eerst kijken hoe het kapitaal in de kolonie zelf georganiseerd was. Hoewel de Belgische bedrijfswereld bij de aanvang van het koloniale avontuur van Leopold II vrij weigerachtig stond tegenover investeringen in Congo, was zij, eenmaal ze de winstgevendheid ervan inzag, een van de drijvende krachten binnen het koloniale bestel. Zoals reeds vermeld was zij, naast de katholieke kerk en de staat, de derde peiler van het Belgisch kolonialisme. En ook in de periode na de Tweede Wereldoorlog zou zij een vooraanstaande rol blijven spelen op het koloniale toneel.

In zijn financieel-economische geschiedenis van Congo bekijkt Buelens de Congolese industrie op drie verschillende manieren: regionaal, sectoraal en institutioneel. Ons interesseren vooral de machtsverhoudingen tussen de verschillende bedrijven vanuit deze drie invalshoeken. Welke regio's waren het belangrijkste? Welke sectoren legden het grootste gewicht in de schaal? En welke bedrijven of groepen hadden in het volledige netwerk het meeste touwtjes in handen?

Vanuit regionaal standpunt werd er vooral geïnvesteerd in drie regio's: Beneden-Congo en Léopoldville, het oosten en noordoosten van Congo en de regio van Katanga en Kasai. Negen van de tien grootste bedrijven in 1928 waren dan ook in deze drie regio's gevestigd. Dit sloot investeringen in andere regio's niet uit, maar het was wel een opvallende tendens die zich ook na WOII doorzet.⁷² De ongelijke geografische spreiding van economische activiteit zorgde voor spanningen tussen de bedrijven. Zeker naarmate de dekolonisatie in zicht kwam, zorgde activiteit in een andere regio voor specifiek andere belangen. De dissidente rol van Katanga in de nasleep van de dekolonisatie is hiervan het duidelijkste voorbeeld.

⁷² Buelens, Frans. *Congo*. 338.

Ook op sectoraal vlak zien we een concentratie van de zakenwereld op bepaalde bedrijfstakken. Tijdens het interbellum ontwikkelden zich vooral de mijnbouw- en plantagesector, met het transportwezen en de energievoorziening als hun dienstmaagden. Daarnaast ontwikkelde ook het bankwezen zich. De eenzijdige focus op een klein aantal sectoren zorgde ervoor dat de Afrikaanse landbouw danig ondermijnd werd. Zonder juist te zeggen over welke investeringen het gaat, zegt Buelens dat 70% van de investeringen ging naar de mijnbouw- en transportsector, terwijl slechts 18% naar landbouw ging en 12% naar de verwerkende industrie. Hij heeft het over een ‘*scheeftrekking van de sectorale samenstelling van de economie, gekoppeld aan een extreme exportafhankelijkheid*’.⁷³ Dit weerspiegelt zich ook in de tabel met de grootste bedrijven in 1960. Wat juist de gevolgen waren van deze scheeftrekking maakt Buelens niet volledig duidelijk, maar vermoedelijk verwijst hij ermee naar de onstabiele situatie waarin de Belgische kolonie terecht kwam tijdens de crisis van de jaren '30. De analyse kan ook verwijzen naar het lot van de Congolese bevolking die, door het tekort aan landbouwontwikkeling, zowel tijdens als na de kolonisatie het slachtoffer was van deze ongelijke sectorale samenstelling. We mogen ook niet vergeten dat in de periode na 1945 de koloniale overheid deze scheeftrekking probeerde te counteren door met het Tienjarenplan ook in landbouw en de verwerkende industrie te investeren. De landbouwinvesteringen bleven evenwel onvoldoende om een echte verandering teweeg te brengen in de verhoudingen.

Op de institutionele samenstelling van de koloniale bedrijfswereld gaat Buelens niet al te diep in. Hij maakt duidelijk dat het gros van de bedrijven in de handen was van een beperkt aantal holdings, met de *Société Générale* als grootste speler. Tot 1928 had ook de *groupe Empain* een belangrijk aandeel, maar dit verminderde na de dood van de baron in kwestie. Buelens maakt in zijn werk ook een exhaustieve opsomming per sector van de verschillende bedrijven die in Congo actief waren, maar het is duidelijk niet zijn doel om conclusies te trekken over de aard van de bedrijfswereld in het algemeen. Ook het klassieke werk “*Les trusts au Congo*” van Joye en Lewin beperkt zich grotendeels tot een opsomming van de verschillende ondernemingen en hun activiteiten.⁷⁴ Het werk “*Transports et structures de développement au Congo : étude du progrès économique de 1900 à 1970*” van André Huybrechts brengt ons op het institutionele vlak tot een beter inzicht. Wanneer deze het over de onderlinge relaties tussen transportbedrijven in Belgisch Congo heeft, zegt Huybrechts dat er weinig of geen

⁷³ Buelens, Frans. *Congo*. 338.

⁷⁴ Joye, Pierre en Lewin, Roseline. *Les trusts au Congo*. 202-273.

plaats was voor concurrentie. Er zijn wel verschillende soorten transport, zoals per spoor of over het water, maar deze overlaptten nooit met elkaar. Bijgevolg beschikte elke transportweg over een zo goed als volledig regionaal monopolie. Bij zijn bespreking laat Huybrechts zich ook uit over de volledige bedrijfs wereld in Belgisch Congo en heeft hij het over “*la structure monopolistique qui caractérise toute l’économie congolaise*”.⁷⁵ Verderop zegt Huybrechts ook:

“[...] *la structure monopolistique et financièrement intégrée de l’économie congolaise et de liens qui existent entre les sociétés agricoles et minières exportatrices, les sociétés commerciales, les transporteurs terrestres, la compagnie de transport maritime et les entreprises utilisatrices métropolitaines*”.⁷⁶

Een gegeven dat de monopolisering ondersteunt, is volgens Huybrechts de financiële integratie van de verschillende bedrijven en groepen die in de kolonie actief zijn. In een schema geeft hij de verbondenheid tussen de voornaamste groepen en bedrijven die in Belgisch Congo actief waren. Het schema geeft de situatie in 1959 weer en toont goed aan hoe tot het einde van de kolonisatie zowat alle bedrijven met elkaar verbonden waren, hetzij via een hiërarchische relatie, hetzij via kapitaalsparticipatie.⁷⁷ Het gros van de koloniale bedrijven kan zo teruggebracht worden tot vier grote financiële groepen die de moderne Congolese economie onder elkaar verdeelden. Drie van de vier financiële groepen die Huybrechts onderscheidt, hebben hun zeg over de transportsector in Congo: de Société Générale, de groep Empain en de groep Nagelmaeckers (Cominière).⁷⁸ Ook Buelens heeft het in een ander artikel over de financiële integratie van de economische macht. Hij noemt deze praktijk ‘*cross-participation*’.⁷⁹

Veel van de bedrijfsleiders uit de koloniale ondernemingen zetelden ook in de raad van bestuur van andere bedrijven die actief waren in de kolonie.⁸⁰ In een ander artikel noemt Buelens dit *interlocking directories*.⁸¹ Ook dit zorgt ervoor dat er een enorme concentratie is

⁷⁵ Huybrechts, André. *Transports et structures de développements au Congo: étude du progress économique de 1900-1970*. (Parijs, 1970), 85-91.

⁷⁶ Huybrechts, André. *Transports et structures de développements au Congo*, 91.

⁷⁷ Zie bijlage 4.

⁷⁸ Huybrechts, André. *Transports et structures de développements au Congo*, 92-94.

⁷⁹ Buelens, Frans. “The Holding Company in Belgium: a case study of the Société Générale.” In *Dynamics of the firm*, geredigeerd door John Groenewegen, (Aldershot, 1993), 141.

⁸⁰ Zie bijvoorbeeld: Buelens Frans. *Congo*. 387-388, 401, 417, 459.

⁸¹ Buelens, Frans. *The Holding Company in Belgium*. 143.

van de economische macht. We kunnen dus concluderen dat er zowel via financiële participatie als via *interlocking directories* een grote verwevenheid was tussen de verschillende ondernemingen die in Belgisch Congo actief waren. Dit had als resultaat dat de Congolese economie overheerst werd door enkele grote financiële groepen. Er waren wel kleine en middelgrote ondernemingen aanwezig in de kolonie, maar op macro-economisch niveau telden zij nauwelijks mee. Een handvol holdings, die in tal van sectoren met elkaar vervlochten waren, gaven vorm aan de koloniale economie. Toen de *Société Générale* in 1928 de Banque d'Outremer overnam, werd zij definitief de belangrijkste speler op het Congolese economische toneel.⁸²

Deze grote machtsconcentratie van de Congolese economie ging gepaard met het feit dat de koloniale economie zowel sectoraal, regionaal als institutioneel niet evenwichtig was. Waar Buelens enkel bij de sectoren over een 'scheef trekking' spreekt, kunnen we dit begrip ook op de geografische spreiding en institutionele structuur toepassen. Immers, het gros van de investeringen ging naar drie provincies en de investeringen zelf werden eveneens gecontroleerd door een zeer beperkte groep holdings.

1.4.2. De verhouding tussen de A.I.C.B. en de koloniale bedrijven

Zoals hierboven bleek, is de *Association des intérêts coloniaux belges* vooral een belangenvereniging voor het Belgische koloniale patronaat. Dit betekende echter niet dat de *Association* zeggenschap heeft over het gevoerde beleid binnen de bedrijven. Integendeel, doordat de organisatie geen overheidssubsidies kreeg, delfde zij haar inkomsten enkel uit lidgelden. Zij was voor haar werking dus volledig afhankelijk van haar leden, de bedrijven. Zoals bij elke belangengroep hadden de leden soms tegenstrijdige belangen. Op dat moment ontstaat er een spanningsveld tussen het voordeel van collectieve actie versus het individuele belang van een bedrijf. Ter illustratie worden hieronder twee voorbeelden gegeven: de herorganisatie van de A.I.C.B. tijdens de Tweede Wereldoorlog en een *démarche* naar de overheid voor belastingverlaging in de steenkoolsector.

In 1941 bracht André Gilson, de voorzitter van de A.I.C.B.; gouverneur-generaal Van Den Abeele op de hoogte van een voorstel tot reorganisatie van de vereniging. Dit voorstel was

⁸² Vanthemsche, Guy. *Congo. De impact van de kolonie op België*. (Tielt, 2007), 170-171.

van de hand van Edgar van der Straeten. Het voorstel streefde ernaar om verschillende *groupements principaux* op te richten, die op hun beurt bestonden uit verschillende *unions professionnelles*. Deze hoofdgroepen waren landbouw en teelten, mijnbouw, handel en krediet, transport en onderhoud en lokale industrie. Binnen elke hoofdgroep zouden dan de verschillende *unions professionnelles* komen. Mijnbouw zou bijvoorbeeld opgedeeld worden in de verschillende ertssoorten. Ook zou de regel gelden dat niet de individuele bedrijven lid waren van de *Association*, maar enkel deze *unions professionnelles*.⁸³ Uiteindelijk kwam deze structuur er niet en werd er gekozen voor een structuur met de studiecmissies enerzijds en geassocieerde groepen anderzijds. Het lidmaatschap bleef voorbehouden aan individuele bedrijven in plaats van de subgroeperingen. In dezelfde brief aan de gouverneur-generaal werd ook volgende opmerking gemaakt:

*"En pareille occurrence il eut été sans doute plus rationnel que l'association soit constituée uniquement par ses groupements, à l'exclusion de toute affiliation directe de ses membres, et que ses organes de direction soient formés de seuls dirigeants de ces groupements."*⁸⁴

Het was, aldus Gilson, logischer en rationeler geweest als de *Association* haar leden enkel de professionele groeperingen waren, zijnde dus de subgroeperingen per bedrijfssector, in plaats van alle bedrijven. Daardoor zouden ook enkel de voorzitters van deze groeperingen in het *comité* zetelen. Waarom was dit dan niet mogelijk? Gilson stelde:

*"Nous avons cependant hésité à l'adopter et ce uniquement pour des raisons d'ordre historique. Depuis de nombreuses années l'Association existe dans sa forme actuelle, comportant l'affiliation directe de ses membres, qui ont pris l'habitude de contacts étroits avec le Président et avec le comité qu'ils élisent en assemblée générale."*⁸⁵

Het voorstel kon dus niet verwezenlijkt worden om 'historische' redenen. Deze term verbergt echter meer dan dat hij uitleg verschaft. Dat de traditie bestond dat de bedrijven rechtstreeks lid waren van de *Association* is een ding, een andere vraag is *waarom* deze traditie behouden bleef. Het tweede deel van bovenstaand citaat licht een tip van de sluier op. Door het

⁸³ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Fonds Van den Abeele: VDA (3673)*, nr. 222: S.n., *Projet de Réorganisation de l'A.I.C.B.*, 1941.

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ *Ibidem*.

rechtstreekse lidmaatschap hadden de leden ook een rechtstreeks contact met de voorzitter en het directiecomité dat zij verkozen. Bij dit nieuwe voorstel zouden de bedrijven niet langer alle leden van het directiecomité kunnen verkiezen, maar zouden het enkel de voorzitters van de groeperingen zijn die in het directiecomité zouden zitten. Hierdoor zouden een aantal bedrijven of persoonlijkheden wel eens uit de boot kunnen vallen. Geen enkel bedrijf wilde dus riskeren dat zij door een getrapte structuur haar grip op het besluitvormingsproces zou verliezen.

In september 1947 stuurde de A.I.C.B. een brief naar het ministerie van koloniën met de vraag om een gunstiger belastingsregime voor de steenkoolsector. In tegenstelling tot de andere mijnbouwproducten had steenkool immers een lagere toegevoegde waarde, aldus de A.I.C.B. De situatie werd verder uitgelegd vanuit het voorbeeld van de *charbonnages de Luena*, een mijnbouwbedrijf dat met problemen kampte. Het antwoord van de minister was enigszins verrassend. Het ministerie had immers A. Reyntjens, de *chef du service de mines du C.S.K.*, een koloniaal mijnbedrijf uit de portefeuille van de *Société Générale* gecontacteerd.⁸⁶ Deze wist de koloniale overheid te vertellen dat een belastingsverlaging helemaal niet nodig was. Volgens Reyntjens werd de *charbonnages de Luena* gewoon slecht geleid. Het ministerie besloot dan ook om geen belastingsverlaging te voorzien, maar beloofde wel om de afname van Congolese steenkool te bevorderen.⁸⁷

Deze twee voorbeelden tonen kortom aan dat de A.I.C.B. niet als een homogene entiteit kan gezien worden. Zij was het resultaat van grote en kleinere groepen die hun belangen bestendig wilden zien. De structuur waarbij elk lid haar individuele stem kon uitbrengen, weerspiegelde deze verhoudingen. Maar hoe lagen deze verhoudingen dan juist? Was er sprake van een overwicht? En welke holdings hadden een overwicht binnen de organisatie?

In de bronnen komen de machtsverhoudingen binnen de A.I.C.B. nooit expliciet naar boven. De ledenlijst uit 1959, waarbij de bedrijven per groep werden geklasseerd, toont aan dat de *Société Générale* een duidelijk numeriek overwicht had: 81 van de 248 leden werden onder haar vleugels gecategoriseerd. Daarbij moet opgemerkt worden dat de *Société* in vele andere bedrijven vaak ook nog voor een deel participeerde, zij het soms onrechtstreeks. Om meer

⁸⁶ Buelens, Frans. *Congo*. 492-494.

⁸⁷ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, Régime Foncier, RF (1707), Modifications système redevances pour Exploitations du charbon, s.d.

concreet te kijken wie er de plak zwaaide, kan ook de samenstelling van het directiecomité een hulp zijn. Als we de jaarverslagen van de *Association* overlopen van 1938 tot 1960, merken we op dat de circa dertig leden van het directiecomité elk jaar opnieuw verkozen werden. In de praktijk werd daarbij gekozen voor een alternerend systeem, waarbij om de twee jaar ongeveer dezelfde mensen in het comité zetelden. We kunnen vermoeden dat achter deze verdeling van personen telkens de belangen van een bepaalde groep of bedrijf schuilde. Binnen het bestek van dit onderzoek was het echter niet mogelijk om te achterhalen wie welke groep vertegenwoordigde. Zoals Buelens beschreef, waren de bedrijven erg verstrengeld door *cross-participation* en *interlocking directories*. Vooral deze *interlocking directories* maken het moeilijk om te achterhalen wiens belangen een bepaald individu juist vertegenwoordigde. Doordat deze koloniale persoonlijkheden in de directie en de raad van bestuur van verschillende bedrijven zaten, valt het niet zo eenvoudig te achterhalen waar voor hen het primair belang lag. Hiervoor is een uitvoerig prosopografisch onderzoek nodig, dat niet binnen het kader van dit onderzoek verwezenlijkt kon worden, maar zeker een interessant uitgangspunt is voor toekomstig onderzoek.

Dit betekent echter niet dat we helemaal niets kunnen zeggen over de samenstelling van de A.I.C.B. Vooreerst kunnen we stellen dat de machtsverhoudingen in de A.I.C.B. naar alle waarschijnlijkheid aansloten bij deze in het koloniale bedrijfsleven. Dit kunnen we aannemen op basis van twee feiten: enerzijds waren alle belangrijke bedrijven en groepen aangesloten bij de A.I.C.B.; er was dus sprake van een afspiegeling van de koloniale zakenwereld in het ledenbestand van de organisatie. Anderzijds kon deze afspiegeling ook behouden blijven in het directiecomité, juist omdat het zulk een ruime samenstelling kende van twee maal dertig personen. Dit grote aantal liet immers toe aan grote holdings om een numeriek overwicht uit te spelen, terwijl het eveneens toeliet aan kleinere spelers om toch een vertegenwoordiger te hebben. Doordat we van een afspiegeling kunnen spreken, manifesteert de sectorale, regionale en institutionele scheef trekking in de koloniale economie en bedrijfs wereld zich dus ook in haar belangenvereniging. Met andere woorden: bedrijven uit een belangrijke regio als Beneden-Congo, in het netwerk van een grote holding als *Société Générale* of uit een bepalende sector als de mijnindustrie, waren goed vertegenwoordigd binnen de organisatie. Toch kunnen we niet stellen dat één sector, holding of regio het laken volledig naar zich toetrok.

Een andere interessante parameter om de verhoudingen binnen de A.I.C.B. te bekijken, is de financiële bijdrage die de leden moesten leveren. Een onderneming of groep die een grotere bijdrage levert dan een ander, heeft ook meer touwtjes in handen om de koers van een organisatie te bepalen. De financiële bijdrage of *cotisation*, zoals deze in de bronnen genoemd wordt, was voor leden van de A.I.C.B. een vast bedrag dat niet varieerde naargelang de grootte of de omzet van het bedrijf. Een verhoging van de *cotisation* was niet vanzelfsprekend, maar diende regelmatig te gebeuren, omdat er geen automatische indexering van de bijdragen was.⁸⁸ De *cotisations* wijzen ons nog eens de machtsrelatie aan tussen de A.I.C.B. en haar leden. Doordat zij afhankelijk was van de financiële bijdragen van haar leden, had de organisatie geen gezag over haar leden. De machtsuitoefening verliep omgekeerd. Aangezien elk effectief lid financieel gezien evenveel gewicht in de schaal legde, kon een onderneming via deze weg dus niet zwaarder wegen op het beleid van de A.I.C.B.. Toch is het een casus omtrent de lidgelden en de financiële situatie van de A.I.C.B. die de interne verhoudingen bloot legt. In een vergadering van het *comité de coordination* van 1958 kwam de budgettaire situatie van de *Association* ter sprake. De organisatie stond er niet zo goed voor. Nadat het lidgeld opgetrokken was van 7500 naar 10000 frs. hadden een aantal bedrijven geklaagd en sommige hadden zich zelfs uitgeschreven. Voor andere, veel grotere bedrijven was deze vergoeding dan weer louter symbolisch. Door deze kritieke financiële situatie vroeg het bureau van de A.I.C.B. of de voornaamste financiële groep haar werking wilde garanderen.⁸⁹ De groep in kwestie werd niet vernoemd, maar het is vrij logisch dat het hier om de *Société Générale* gaat. Toen dit geopperd werd, gaat één van de leden van het *comité de coordination*, Henri Depage,⁹⁰ hier tegenin. Hij waarschuwde voor het gevaar dat de A.I.C.B. een orgaan zou worden dat enkel in dienst staat van die grote bedrijven. Depage zou de financiering en garantie daarom liever langs de *groupements professionnelles* zien verlopen. Hier werd tegenin gebracht dat de *unions professionnelles* daar evenmin het geld voor hebben. Vervolgens werd daar ook de volgende, min of meer cynische opmerking aan toegevoegd:

⁸⁸ Dit blijkt onder andere uit een brief van voorzitter Bruneel aan lid van het directiecomité Edgar Van der Straeten: Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3802)*, nr. 1: Brief van Léon Bruneel aan Edgar Van der Straeten, 2/3/1957.

⁸⁹ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3805)*, nr. 6: Anoniem verslag van het *comité de coordination*, 3/10/1958.

⁹⁰ Henri Depage was bestuurder van verschillende koloniale bedrijven zoals *Symaf*, *Symetain*, *Cimental*, *Cobeal*, *le Crédit foncier africain*, *la Compagnie agricole d'Afrique*, *Cotonco*, *Socobom*, *Sucraf*, *Sabena* etc. Hij was de schoonbroer van William Thys, vicepresident en afgevaardigd bestuurder van de *Banque de Bruxelles*. Van 1948 tot 1950 was hij vicevoorzitter van de A.I.C.B. en voorzitter van de *commission des mines*. (Van de Putte, Marcel. "Henri Depage". *Biographie belge d'outre-mer* 6 (Brussel, 1968), 310.)

*"D'autre part, l'écart de grandeurs entre les groupes financiers est tel que l'Association dépendrait en fait financièrement d'un seul de ces groupes."*⁹¹

Kortom: de *Société Générale* haar aandeel in de A.I.C.B. was eigenlijk al zodanig groot dat de organisatie financieel nagenoeg volledig van deze ene holding afhing. Uiteindelijk werd er besloten om het systeem van gelijke lidgelden voor alle leden te behouden, waarbij het bestaan van de A.I.C.B. gewaarborgd werd met een financiële garantie van de financiële groepen.

Welke conclusie kunnen we uit dit voorval trekken? Ten eerste zien we hoe de *Société Générale* tegen 1958 de koloniale bedrijfswereld grotendeels beheerste. Niettemin had de A.I.C.B. altijd een systeem gehandhaafd waarbij bedrijven geen gewicht in de schaal konden leggen dat gelieerd was aan hun kapitaal. Het lidgeld was immers voor alle bedrijven gelijk en niet afhankelijk van het kapitaal of de winstvoet van een bedrijf. Ondertussen was ook het *Comité de coordination* belangrijker geworden dan het aloude en ruimere directiecomité. Er is hierbij een duidelijke spanning tussen een 'democratische' belangenvereniging waarin elk bedrijf een gelijke stem heeft, en het reële overwicht dat een holding als de *Société Générale* heeft in de koloniale economie. Maar wie haalde in dit verhaal wanneer de bovenhand? Om deze vraag te beantwoorden wil ik nog een specifieke casus behandelen, namelijk die van de A.I.I.C. of *Association des intérêts industriels au Congo*.

1.4.3. *L'Association des intérêts industriels au Congo*

In 1942 werd de *Association des intérêts industriels au Congo* opgericht onder het voorzitterschap van Alphonse Ruwet⁹². In het eerder vermelde *notice historique* van de A.I.C.B. lezen we dat de A.I.I.C. gelijkaardige doelen nastreefde.⁹³ Waarom werd deze

⁹¹ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3805)*, nr. 6: Anoniem verslag van het *comité de coordination*, 3/10/1958.

⁹² Alphonse Ruwet (1882-1953) maakte achtereenvolgens carrière in het leger en de administratie in Afrika om uiteindelijk in de jaren '20 in de koloniale zakenwereld te belanden. Via gouverneur-generaal Lippens wordt hij actief binnen de groep C.C.C.I., waar hij opklimt tot vicevoorzitter van *Chanic*. Hij is medeoprichter van de A.I.I.C. en wordt in 1945 vicevoorzitter van de A.I.C.B. om drie jaar later voorzitter te worden tot enkele dagen voor zijn dood (Van der Straeten, Edgar, "Alphonse Ruwet". *Biographie belge d'outre-mer* 6 (Brussel, 1968), 411-415).

⁹³ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3802)*, nr. 1: Vanderlinden, Fred. *Notice historique sur l'A.I.C.B.*, 1953.

organisatie dan opgericht? Hoe lagen de verhoudingen binnen de A.I.I.C.? En hoe stonden deze twee belangenorganisaties tegenover elkaar? Het beantwoorden van deze vragen is gezien de bronnensituatie niet evident. In tegenstelling tot bij de A.I.C.B., kon ik amper door de A.I.I.C. geproduceerde archiefstukken of publicaties terugvinden. Dit maakt dat de informatie over deze organisatie vooral uit tweede hand is, bijvoorbeeld via de A.I.C.B. Toch kunnen we deze informatie betrouwbaar noemen, aangezien sommige leden van de A.I.C.B. mee aan de wieg stonden van de A.I.I.C. Indien de beschrijving van de A.I.I.C. toch gekleurd leek, heb ik deze in het juiste perspectief geplaatst.

Net zoals de A.I.C.B. werd de A.I.I.C. opgericht in volle oorlogstijd. Ook de motieven waren min of meer gelijkaardig. Na haar oprichting te Londen in 1916 was de actieradius van de A.I.C.B. vooral in het Belgische koloniale milieu komen te liggen. Wanneer de Tweede Wereldoorlog uitbrak en de kolonie dus opnieuw afgesloten raakte van haar 'moederland', gaf dit voor de bedrijfsleiders aanleiding om een nieuwe organisatie op te richten die in de kolonie zelf actief was. In een studie uit 1957 lezen we het volgende:

*"L'Association des intérêts Industriels au Congo a été créée en 1942, pendant la dernière guerre à l'initiative d'industriels des diverses régions du Congo, pour remédier à l'interruption des communications avec l'A.I.C.B. en Belgique, et pour mettre à la disposition du Gouvernement local un organisme lui permettant de consulter les industriels de tout le pays."*⁹⁴

De vermelde motieven zijn dus: een einde maken aan de onderbreking van de communicatie met de A.I.C.B., alsook om beschikbaar zijn voor de lokale administratie van Congo, die een belangrijke en relatief zelfstandige rol speelde tijdens de oorlog.

In een verslag van het *comité de coordination* van de A.I.C.B. uit 1954 vinden we een nog gedetailleerder uitleg van de hand van M. Moeller de Laddersous⁹⁵, een van de mede-oprichters van de A.I.I.C. Volgens hem werd de organisatie opgericht om de syndicale agitatie

⁹⁴ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3802)*, nr. 1: Vanderlinden, Fred. *Notice historique sur l'A.I.C.B.*, 1953.

⁹⁵ Alfred Moeller de Laddersous (1889-1971) was jurist van opleiding en werd in 1913 districtscommissaris in Congo. Zo doorloopt hij een aantal functies binnen de koloniale administratie tot 1933, waarna hij zich op de koloniale zakenwereld richt. Hij wordt voorzitter of bestuurder van talrijke koloniale bedrijven. Ondertussen blijft hij ook actief in tal van koloniale instellingen, zoals de koloniale raad, de toeristische dienst voor Congo, de *cercle Royal africain*, het *institut colonial international* etc. (M., G. "In Memoriam, Alfred Moeller de Laddersous." *Africa: Journal of the International African Institute* 41, 3 (Brussel, 1971), 183-185)

tegen te gaan.⁹⁶ De oorlog eiste van de Congolese bevolking immers een hoge tol. Om de oorlogseconomie te voeden, volgde er een massale verplichte rekrutering van arbeidskrachten in de Congolese dorpen. Het was de arbeiders verboden om hun werkgever te verlaten en alle oppositie tegen deze enorme werklast werd als verdacht beschouwd. Wie de oorlogsinspanning niet ondersteunde, was pro-Duits en verdacht. Deze situatie zorgde voor tal van opstanden, verspreid over heel Congo. Deze werden echter hardhandig in bloed gesmoord.⁹⁷ Het is niet duidelijk of de A.I.I.C. ook meewerkte aan de gewelddadige onderdrukking, maar ze was alleszins gekant tegen deze opstanden. De grote winsten die de bedrijven maakten dankzij de massale oorlogsinspanning waren daar waarschijnlijk niet vreemd aan.⁹⁸

Toen de oorlog voorbij was, kwam de A.I.I.C. voor de vraag te staan of zij haar activiteiten zou stopzetten of niet. Er werd besloten dat de *Association des intérêts industriels au Congo* nog nuttig kon zijn en dat zij niet ontbonden hoefde te worden. Wat gaf hiervoor de doorslag? In een terugblik uit 1958 lezen we het volgende:

“Selon M. Gilson alors président de l’A.I.C.B., l’A.I.I.C. constituée pendant la guerre en raison de circonstances exceptionnelles et temporaires, devenait sans objet. M. Gilson fut cependant amené à modifier sa position à la suite de délibérations avec certains personnalités d’Afrique.”⁹⁹

Toen het lot van de A.I.I.C. dus in vraag werd gesteld, was Gilson, voorzitter van de A.I.C.B., niet bepaald een voorstander van het behoud van deze organisatie. Toch moest hij uiteindelijk inbinden, en wel na een onderhoud met een aantal persoonlijkheden uit Afrika. Hun namen worden niet vermeld, maar deze uitspraak duidt wel aan dat er invloedrijke personen waren die baat hadden bij het voortbestaan van de A.I.I.C. Dit voortbestaan moet te wijten zijn aan een of meerdere verschillen tussen de A.I.C.B. en de A.I.I.C. Ik bespreek hieronder eerst de toetredingsvoorwaarden voor leden, alsook de locatie. Vervolgens wil ik dan kijken of het simultane bestaan van beide belangenverenigingen ook haar oorsprong kent in onenigheid tussen bedrijven of holdings onderling. Welke personen, groepen of bedrijven hadden

⁹⁶ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3802)*, nr. 1: Anoniem verslag van het *comité de coordination*, 7/5/1954.

⁹⁷ Buelens, Frans. *Congo*. 286-291.

⁹⁸ *Ibidem*, 291-292.

⁹⁹ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3802)*, nr. 1: S.n., *Aide mémoire de la réunion du 6 février 1958, Reorganisation de l’A.I.C.B. et de l’A.I.I.C.*, 4/2/1958.

voordeel bij het voortbestaan van de A.I.I.C.? Om dit te bekijken zal ik relatie tussen de A.I.I.C. en de A.I.C.B ook na de Tweede Wereldoorlog onder de loep nemen.

Vooreerst kunnen we kijken wie voor lidmaatschap in aanmerking kwam bij de A.I.I.C. In tegenstelling tot de A.I.C.B. beperkte deze organisatie zich niet tot Belgische of Congolese bedrijven. Ook buitenlandse bedrijven die actief waren in Belgisch Congo konden dus lid worden. Waar de nationale beperking voor de A.I.I.C. niet gold, legde zij wel een sectorale beperking op. Zoals haar naam aangaf, was de A.I.I.C. een vereniging voor industriële belangen. Ze bood daarmee plaats aan zowel mijnbouw als landbouw, transport- als verwerkende industrie. Dit wil ook zeggen dat holdings, commerciële en bancaire bedrijven niet in aanmerking kwamen om lid te worden van de A.I.I.C.¹⁰⁰ De voorwaarden voor lidmaatschap zijn dus gekend, maar de leden zelf van de A.I.I.C. konden niet achterhaald worden. Er kon helaas geen ledenlijst teruggevonden worden, waardoor een vergelijking met de A.I.C.B. op dat vlak niet mogelijk is. Ook het ledenaantal zelf kennen we niet altijd. Dankzij een vergaderverslag van de algemene vergadering van de A.I.I.C. weten we dat het aantal in 1957 op 105 lag.¹⁰¹ In datzelfde jaar werd op een *comité de coordination* van de A.I.C.B. gesteld dat 78 leden van de A.I.C.B. geen lid waren van de A.I.I.C.¹⁰² Omgekeerd vernemen we wel dat het aantal leden van de A.I.I.C. dat geen lid is van de A.I.C.B. *peu nombreux* is.¹⁰³ Hieruit kunnen we afleiden dat het aantal buitenlandse bedrijven in de A.I.I.C. vrij marginaal was en besluiten dat er een grote overlap was tussen de leden van de A.I.I.C. en de A.I.C.B.

Een andere manier waarop de A.I.I.C. verschilde, was door haar locatie. In tegenstelling tot de A.I.C.B. bevond haar werking en zetel zich in de kolonie zelf. Dit sloot aan bij de politieke ontwikkelingen in de kolonie. Tijdens de Tweede Wereldoorlog had er een decentralisatie van de koloniale politiek plaatsgevonden. Alle beslissingen werden niet langer op het ministerie genomen, maar soms uitbesteed aan de regionale ambtenaren ter plaatse. De A.I.I.C. zelf werd opgericht vanuit bedrijven uit verschillende regio's. Haar structuur zelf was dan ook

¹⁰⁰ Persoonlijke collectie Guy Vanthemsche, *Note concernant les groupements d'employeurs du Congo belge et du Ruanda-Urundi*.

¹⁰¹ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3803)*, nr. 3: Anoniem verslag van algemene vergadering A.I.I.C., 1957.

¹⁰² Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3804)*, nr. 6: Anoniem verslag van het *comité de coordination*, 5/4/1957.

¹⁰³ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3803)*, nr. 3: Anoniem verslag van algemene vergadering A.I.I.C., 1957.

gedecentraliseerd en dit sloot aan bij de nieuwe institutionele wind die doorheen de kolonie waaide.

Kijken we vervolgens naar de relatie tussen de A.I.C.B. en de A.I.I.C. In het officiële discours van de A.I.C.B. werd de A.I.I.C. telkens op dezelfde manier vermeld. In de jaarverslagen werd er elk jaar gezegd dat de twee organisaties een goed contact met elkaar onderhielden en informatie uitwisselden. Dit werd consequent elk jaar aan de leden meegedeeld, maar veel meer dan enkele regels werden hier niet aan besteed.¹⁰⁴ Hoe dit contact tussen de beide organisaties juist verliep, en of dit met strubbelingen gepaard ging, kunnen we uit deze officiële communicatie niet afleiden. In het archief van voorzitter Bruneel vonden we echter veel gedetailleerder informatie terug, waaruit blijkt dat het samengaan van deze twee belangenverenigingen niet altijd zo consistent verliep als uit de jaarverslagen zou moeten blijken.

We hebben reeds beschreven hoe het voortbestaan van de A.I.I.C. aan het einde van de Tweede Wereldoorlog in vraag werd gesteld. Na gesprekken met enkele persoonlijkheden in Congo had de voorzitter van de A.I.C.B. Gilson zich moeten neerleggen bij het voortzetten van deze belangenvereniging, zo werd beschreven in een terugblik van de eerder vermelde Henri Depage. In diezelfde terugblik uit 1958 beschreef Depage ook de verdere evolutie van de relatie tussen beide organisaties. Nadat Gilson akkoord was gegaan met het voortbestaan van de A.I.I.C. werd de zaak van 1947 tot 1952 niet meer bediscussieerd, aldus Depage.¹⁰⁵ Depage zelf vermeldde het niet, maar dit had vermoedelijk veel te maken met het voorzitterschap van Alphonse Ruwet van de A.I.C.B. tijdens deze periode. Ruwet was immers ook de eerste voorzitter van de A.I.I.C. geweest in 1942. In 1953 kwam Léon Bruneel aan het roer en wakkerde de discussie opnieuw aan. Depage wees graag op het feit dat hij zelf naar Afrika was en daar contacten had gelegd met de A.I.I.C., waardoor de problemen die zich manifesteerden bij het simultane bestaan van twee belangenverenigingen weer naar boven kwamen.¹⁰⁶ Vanaf 1954 kwam dus opnieuw op tafel te liggen wat in 1945 al ter sprake was geweest: een fusie van de twee belangenverenigingen.

¹⁰⁴ Zie bijvoorbeeld : A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1949*. (Brussel, 1950), 7 en A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1957*. (Brussel, 1958), 28.

¹⁰⁵ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3802)*, nr. 1: Aide mémoire de la réunion du 6 février 1958, Reorganisation de l'A.I.C.B. et de l'A.I.I.C., 4/2/1958.

¹⁰⁶ *Ibidem*.

In een verslag van het *comité de coordination* van 6 april 1954 lezen we bovenaan een waarschuwing van de secretaris-generaal Van Der Linden. Bij het verslag zat een annex over de relatie tussen de A.I.C.B. en de A.I.I.C. Deze bijlage werd in tegenstelling tot het verslag zelf niet doorgestuurd naar de A.I.I.C. Hieruit kunnen we enerzijds opmaken dat er een vrij open correspondentie was tussen de twee organisaties, aangezien zij hun vergaderverslagen aan elkaar doorgaven, maar dat er anderzijds op dat moment een haer in de boter kwam te zitten, minder open werd gecommuniceerd. Het hete hangijzer in kwestie was een standpunt over het *régime légal de pensions de retraite en faveur des travailleurs indigènes*. Als belangenorganisatie in de kolonie zelf vertegenwoordigde de A.I.I.C. de werkgevers in de *Conseil de Gouvernement* in Leopoldstad. De A.I.I.C. trad, in tegenstelling tot de A.I.C.B., dus wel op als officiële vertegenwoordiger van de koloniale bedrijfswereld, zij het dan in Congo zelf. De raad werd voorgezeten door de gouverneur-generaal en hield zich bezig met het dagelijks bestuur van de kolonie. Het *Bureau Permanent* van de A.I.I.C. had omtrent de kwestie van het pensioen voor Congolese arbeiders een vrij meegaand standpunt ingenomen, wat niet naar de zin was van de A.I.C.B. In het verslag van het *comité de coordination* van de A.I.C.B. wordt de vraag gesteld hoe men deze divergente meningen kon vermijden. Er wordt geopperd dat een fusie een oplossing kan zijn, maar dat deze discussie naar de maand mei uitgesteld zal worden. In de eerder vermelde bijlage zien we echter hoe de discussie verder gaat. Het meest interessante aan deze bijlage is misschien wel dat de uitspraken van alle personen bij naam worden genoemd, iets wat in de andere vergaderverslagen maar zelden gebeurt. Voorzitter Bruneel zegt eerst dat de A.I.C.B. geen enkele autoriteit heeft over de A.I.I.C. Het zijn twee verschillende organisaties. De voorzitters die hem voorgingen vonden ook dat de A.I.I.C. moest blijven bestaan en dat bij eventuele tekorten de A.I.C.B. zelfs financieel moest bijspringen. Henri Depage was het hier echter niet mee eens en zegt dat de tijden veranderd zijn. De A.I.I.C. ziet maar zelden het volledige plaatje:

*“Ils (A.I.I.C.) n’ont pas une compétence et des vues suffisamment larges, [...], pour apprécier les problèmes d’assez haut.”*¹⁰⁷

Voor Henri Depage moest de A.I.I.C. geminimaliseerd of afgeschaft worden en moest zij vervangen worden door een vertegenwoordiger van de A.I.C.B. Hij voegde er zelfs een

¹⁰⁷ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3804)*, nr. 6: Anoniem verslag van het *comité de coordination*, annex, 4/2/1954.

dreigement aan toe: als dit niet gebeurde, zouden de bedrijven van zijn groep de A.I.I.C. verlaten.

Voorzitter Leon Bruneel was echter niet akkoord met de stelling van Henri Depage en wees op de toenemende decentralisatie in het koloniale bestuur en het feit dat de A.I.I.C. hier juist op inspeelde. Bovendien heeft de A.I.I.C. ook goede relaties met de *gouvernement générale*. Daarnaast zou de A.I.C.B. nog minder grip hebben op de leden van de A.I.I.C. die nu al geen lid zijn van de A.I.C.B. Tenslotte werd er door Paul Fontainas¹⁰⁸ op gewezen dat A.I.C.B. en de A.I.I.C. grotendeels dezelfde bedrijven als lid hadden en dat het deze bedrijven zouden moeten zijn die er moesten voor zorgen dat ze zowel in de kolonie als in België dezelfde mening hadden. Tenslotte stelde Henri Depage voor om Paul Godefroid, de huidige secretaris-generaal van de A.I.I.C., voorzitter te maken en de A.I.C.B. hem te laten vergoeden. Bovendien kunnen we hem vragen om af en toe naar Brussel te komen om zo onze richtlijnen door te drukken, aldus Henri Depage.¹⁰⁹

De daad wordt bij het woord gevoegd en Godefroid werd aangeschreven en uitgenodigd voor een onderhoud dat doorging op 19 mei.¹¹⁰ Op een voorbereidende vergadering van 7 mei werd aangestipt dat Godefroid een interessante figuur was omdat hij geen direct belang had in de verschillende koloniale bedrijven.¹¹¹ Op het onderhoud van 19 mei met Godefroid waren alle belangrijke personen en groepen van de A.I.C.B. vertegenwoordigd. Niet alleen de commissievoorzitters zijn aanwezig, maar ook vertegenwoordigers van alle belangrijke bedrijven zoals bijvoorbeeld de CCCI, U.M.H.K. en *Chanic*.¹¹² Er werd tot een compromis gekomen omtrent de pensioenregeling en ook werd beslist dat Godefroid regelmatig naar Brussel zou komen voor overleg. Over het aanstellen tot voorzitter werd echter niet gesproken. Hiermee leek dit conflict enigszins opgelost en waren de gemoederen bedaard. In

¹⁰⁸ Paul Fontainas (1881-1964) is ingenieur van opleiding en was van 1905 tot 1920 is hij betrokken bij het aanleggen van spoorwegen in Congo. In 1920 gaat hij voor Forminière en de *Société minière du B.C.K.* werken. Van dit filiaal van B.C.K. werd hij in 1947 bestuurder. Hij was ook lid van vele raden van bestuur van andere bedrijven zoals: *Minétain*, *Géoruanda*, *Sibeka*, *Société minière du Lueo*, *Sogemines*, *Minafor*, *Auxilacs*, *Géomines*, etc. Hij was lid van het comité van de A.I.C.B. en richtte er de *commission des mines* op. In 1934 wordt hij voorzitter van ARSOM. (Lederer, André, "Paul Fontainas". *Biographie belge d'outre-mer* 6 (Brussel, 1968), 236-242).

¹⁰⁹ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3804)*, nr. 6: Anoniem verslag van het *comité de coordination*, annex, 4/2/1954.

¹¹⁰ *Ibidem*.

¹¹¹ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3804)*, nr. 6: Anoniem verslag van het *comité de coordination*, 7/5/1954.

¹¹² *Ibidem*.

de volgende vergaderverslagen van het *comité de coordination* lezen we regelmatig hoe de A.I.I.C. vroeg naar het standpunt van de A.I.C.B omtrent bepaalde dossiers en omgekeerd.

In 1955 waren er opnieuw spanningen tussen de twee organisaties. Aanleiding was dit keer de hervorming van de *conseils consultatives*. Dit waren adviesraden in Belgisch Congo waarin de belangengroepen uit de kolonie, zoals de vakbonden, werkgevers en Congolezen zelf, geconsulteerd werden voor advies. De overheid had beslist om deze te hervormen om tegemoet te komen aan de eisen van de vakbonden. De *Association* werd hiervan op de hoogte gebracht door de A.I.I.C. en had enkele bemerkingen. Ze gaven een alternatief voorstel door, waarbij er minder nadruk lag op de tegenstelling arbeid-kapitaal. De A.I.I.C. antwoordde hierop dat zij in principe akkoord was met dit voorstel, maar dat zij vreesde voor nieuwe onrust vanuit de vakbonden en zich dus liever aansloot bij het bestaande voorstel van de overheid. Dit zorgde voor enige ergernis bij de A.I.C.B., maar er werd tot een compromis gekomen, dat ervoor moest zorgen dat de tweespalt tussen de organisaties niet aan het licht kwam. De A.I.I.C. zou zeggen dat zij principieel niet akkoord was met het voorstel, maar dat zij uit eerbied voor de gouverneur generaal toch het voorstel zou steunen.¹¹³

In de jaren die volgden werkten de A.I.C.B. en de A.I.I.C. vrij nauw samen. Soms kwam het nog tot meningsverschillen, maar deze werden doorgaans opgelost in een compromis. In 1956 werd de taak van beide organisaties nog eens geduid: de A.I.C.B. was actief in Brussel en beschikte over studiediensten om complexe problemen te onderzoeken, terwijl de A.I.I.C. instond voor een rechtstreeks contact in Congo en fungeerde als doorgeefluik voor sommige standpunten van de A.I.C.B.¹¹⁴ In 1957 kwam de reorganisatie van de A.I.C.B. en de A.I.I.C. echter opnieuw op tafel in het *Comité de coordination*. Een van de argumenten daarvoor was dat de A.I.I.C. zich te veel gedwongen voelde door de gouverneur-generaal, doordat zij een nauwe samenwerking met hem had in de *Conseil de Gouvernement*.¹¹⁵ Er werden verschillende scenario's besproken: het oprichten van een nieuwe organisatie, het behoud van de beide organen of de afschaffing van de A.I.I.C. Opnieuw nam Henri Depage een duidelijk standpunt in. Sinds 1945 vroeg hij al niets liever dan een fusie en in 1954 had hij zelfs gedreigd om zich met de bedrijven van zijn groep uit de A.I.I.C. terug te trekken. In 1958

¹¹³ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3804)*, nr. 6: Anoniem verslag van het *comité de coordination*, 8/7/1955.

¹¹⁴ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3804)*, nr. 6: Bijlage bij brief Vanderlinden aan *comité de l'A.I.C.B.*: anoniem verslag van *bureau permanent* van de A.I.I.C., 27/6/1956.

¹¹⁵ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3804)*, nr. 6: Anoniem verslag van het *comité de coordination*, 5/4/1957.

werd dit nog concreter wanneer de directeur van Symétain een brief stuurde naar de voorzitter van de A.I.I.C. met het dreigement om uit de organisatie te stappen indien de reorganisatie van de A.I.I.C. en A.I.C.B. niet doorgevoerd werd.¹¹⁶ Symétain was niet toevallig het bedrijf waarvan Depage gedelegeerd bestuurder was.¹¹⁷ Uiteindelijk zou op het *Comité de coordination*. later op het jaar een voorstel uitgewerkt worden dat volgende elementen bevatte:

- Er komt een fusie van de A.I.C.B. met de A.I.I.C. in één orgaan
- De hoofdzetel en directie bevinden zich in Brussel, de sociale zetel bevindt zich in Leopoldstad
- Elk soort bedrijf dat actief is in Congo kan toetreden
- In elke Congolese provincie komt een permanente afgevaardigde

Uiteindelijk zou het tot 1960 duren vooraleer de reorganisatie volledig doorgevoerd werd. Een nieuwe organisatie werd dan in het leven geroepen: de *Fédération des Industries au Congo et Ruanda-Urundi* of kortweg F.E.C. Dat het zo lang duurde, had te maken met de vele discussiepunten en de evoluties in de kolonie zelf. De naamgeving, het systeem van bijdragen, de plaats voor de administratieve en sociale zetel, wie mag lid worden en wie niet; allemaal passeerde het de revue. De uitkomst verschilde op veel vlakken van het oorspronkelijke voorstel van de A.I.C.B. Zo zou de nadruk, mede door de nakende onafhankelijkheid, uiteindelijk vooral op Congo zelf liggen en werden, zoals de naamgeving liet blijken, commerciële bedrijven niet langer toegelaten. Meer dan de precieze modaliteiten van deze uitkomst zijn wij vooral geïnteresseerd in de argumentatie die bij dit proces te pas kwam. Deze geeft ons de kans om de verhoudingen binnen de koloniale bedrijfswereld duidelijker te zien, alsook om de relatie tussen deze bedrijfswereld en de overheid beter te begrijpen.

Hierboven bleek reeds dat Henri Depage een grote tegenstander van de A.I.I.C. was. Wat waren zijn motieven hiervoor? Een brief uit 1958 kan daarover nog meer duidelijkheid scheppen. Op 10 januari van dat jaar schreef Jean Guillaume Derriks¹¹⁸, bestuurder van de

¹¹⁶ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3802)*, nr. 1, Anoniem verslag van het *comité de coordination*, 5/4/1957.

¹¹⁷ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1952*. (Brussel, 1953), 2-44.

¹¹⁸ Jean-Guillaume Derriks (1901-1961) was de zoon van de voorzitter van het Hof van Beroep in Elisabethstad in Katanga, was zelf jurist van opleiding en maakte carrière binnen de U.M.H.K. In 1952 wordt hij adjunct-directeur-generaal. Hij was tevens voorzitter van een aantal verenigingen zoals de *Cercle Royal Albert-Elisabeth in Elisabethstad* en de eerste voorzitter van de *Association des Entreprises du Katanga*, wanneer die in 1959

U.M.H.K. in Elisabethstad een brief naar Fontainas, de directeur van datzelfde bedrijf in Brussel het volgende:

“Quand je relis notre correspondance antérieure sur le sujet, il apparaît que le groupe de la Société Générale avait une position très ferme: conserver à l’A.I.I.C. son indépendance et ne pas livrer aux manœuvres du groupe Depage.”¹¹⁹

Een duidelijker voorbeeld van spanning tussen verschillende groepen uit het koloniale grootkapitaal kan moeilijk gevonden worden. Voegen we alle stukjes van de puzzel samen, dan krijgen we de volgende situatie. In de koloniale zakenwereld had de groep rond de *Société Générale* een duidelijk overwicht. Wanneer zij haar belangen verdedigd wilde zien op een geaggregeerd niveau, had zij er belang bij dat er een andere organisatie dan de A.I.C.B. bestond, zijnde de A.I.I.C. De structuur van deze organisatie liet haar immers toe om haar onafhankelijkheid te behouden. Immers, de A.I.I.C. had een veeleer gedecentraliseerde structuur en voor haar inkomsten was zij, anders dan de A.I.C.B., niet afhankelijk van vaste *cotisations*, maar van procentuele bijdragen. Hierdoor legden de kapitaalkrachtige bedrijven rond de *Société Générale* dus het grootste gewicht in de schaal van de A.I.I.C. en had de *Société* in de A.I.I.C. de touwtjes goed in handen. Koloniale persoonlijkheden als Henri Depage die niet tot de groep rond de *Société Générale* behoorden, verzetten zich hiertegen omdat zij zo de invloed van de A.I.C.B. gefnuikt zagen. Dit wil zeggen dat binnen de A.I.C.B. ook bedrijven die niet tot de groep rond de *Société* behoorden iets te zeggen hadden. Deze casus toont dus aan – en dat is misschien wel nog belangrijker voor dit onderzoek – dat in tegenstelling tot de A.I.I.C. in de kolonie, de A.I.C.B. tussen 1940 en 1960 niet beheerst werd door enkel de *Société Générale*, maar dat een groep als deze van Henri Depage¹²⁰ ook haar stem had binnen de A.I.C.B.

Natuurlijk mag niet elke onenigheid tussen de A.I.C.B. en de A.I.I.C. in het licht van de analyse uit de vorige paragraaf gezien worden. Voor de eerder vermelde onenigheden waren ook andere verklaringen. Vooreerst is er het feit dat vanaf 1953 de A.I.C.B. en de A.I.I.C. opnieuw nauwer samenwerken. Dit komt deels door de nieuwe voorzitter bij de A.I.C.B. en

wordt opgericht. Ook was hij lid van verschillende instituties van overheidswege, zoals de provincieraad van Katanga, de *Conseil du Gouvernement* en de permanente delegatie rondom de gouverneur generaal. In 1961 werd hij vermoord. (Cornet, René J., “Jean Derriks”. *Biographie belge d’outre-mer* 6 (Brussel, 1968); 314-316).

¹¹⁹ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3802)*, nr. 1, Brief van Derriks aan Paul Fontainas, 10/1/1958.

¹²⁰ Dit is vermoedelijk de Groupe Brufina, zie bijlage 3.

voor een deel door de nieuwe institutionele en sociale koers van het koloniale bestuur.¹²¹ Het is niet onlogisch dat met zo'n intensere samenwerking ook meningsverschillen gepaard gingen. Ten tweede is er het feit dat de A.I.I.C. in Congo zelf actief was. In het eerder vermelde dossier omtrent de pensioenen, nam de A.I.I.C. een gematigder standpunt in, omdat zij in de *conseils consultatives* veel directer in contact kwam met de dreiging van de vakbonden en op een goed blaadje wou blijven staan bij de gouverneur-generaal. Hierdoor vervallen de frappante uitspraken van Depage en Derriks niet, maar dient er wel met een genuanceerde bril naar de relatie tussen de twee organisaties gekeken te worden. Niet elke tweedracht tussen de A.I.C.B. en de A.I.I.C. kan gezien worden in het licht van onenigheid tussen verschillende koloniale groepen.

1.5. Besluit

De *Association des intérêts coloniaux belges* werd opgericht in 1916 om de problemen van de oorlog op een gecoördineerde manier tussen staat en bedrijfswereld aan te pakken. In tegenstelling tot wat zij soms in haar officiële discours liet uitschijnen, stonden voor de A.I.C.B. de industriële en commerciële belangen van haar leden voorop. Zij verzorgde deze door deze enerzijds te informeren, en anderzijds hun belangen te verdedigen bij de overheid. Dit laatste deed zij door consultatie vanuit de overheid, zoals bijvoorbeeld bij het tienjarenplan en door zelf *démarches* te ondernemen naar het koloniale bestuur toe. Tot een echte geïnstitutionaliseerde band met de overheid kwam het niet. Zelfs kort voor de Congolese onafhankelijkheid stelde de A.I.C.B. zich de vraag of zij als legitieme vertegenwoordiger van de bedrijven in de kolonie kon gezien worden. Nochtans waren zowat alle belangrijke bedrijven lid van de *Association*. Dat enkel bedrijven van Belgische of Congolese nationaliteit werden toegelaten, zorgde niet voor een probleem, aangezien bijvoorbeeld ook de dochtermaatschappijen van het buitenlandse Unilever de Congolese nationaliteit hadden.

De organisatie hield elk jaar een algemene vergadering, waar alle effectieve leden 30 personen konden verkiezen die in het *Comité de l'A.I.C.B.* of directiecomité zaten, dat ongeveer maandelijks vergaderde. Aan het hoofd van dit *Comité* stond de voorzitter, bijgestaan door een secretaris-generaal en een of meerdere vicevoorzitters. De *Association* kende ook twee soorten subgroeperingen: de geassocieerde groeperingen, die per

¹²¹ Voor een ruimere bespreking hiervan: zie deel 3.

industriesector waren ingedeeld, en de commissies, die dienst deden als studieorganen. Vanaf 1953 werd het *Comité* minder belangrijk binnen de organisatie door de oprichting van het *comité de coordination*, dat een beperktere samenstelling kende en waarin enkel de voorzitters van de studiecmissies zetelden. Dit *comité de coordination* kan als het centrale en belangrijkste orgaan van de organisatie gezien worden. Niettemin kenden de geassocieerde professionele groeperingen een zekere autonomie; zo konden zij bijvoorbeeld zelf *démarches* uitvoeren, zonder dat daarvoor toestemming nodig was.

Kijken we tenslotte naar de plaats van de A.I.C.B. binnen de koloniale bedrijfswereld, dan kunnen we concluderen dat de organisatie binnen haar ledenbestand dezelfde sectorale, regionale en institutionele scheeftrekking kende als door Buelens beschreven. Dit kwam doordat de A.I.C.B. zowat alle bedrijven van tel onder haar leden had en de koloniale bedrijfswereld dus goed weerspiegelde. Wanneer we specifiek kijken naar de machtsverhouding van de verschillende koloniale holdings binnen de A.I.C.B., ontwaren we vooral een spanningsveld tussen democratische elementen en de dominantie van een of meerdere koloniale groepen, met als voornaamste speler de *Société Générale*. Democratische elementen waren onder andere dat op de algemene vergadering elk lid een stem had en dat het lidgeld voor elk bedrijf hetzelfde was. Tegelijk waren zodanig veel bedrijven uit de groep *Société Générale* lid van de A.I.C.B., dat de *Société* een belangrijk overwicht had binnen de A.I.C.B. Desalniettemin blijkt uit een analyse van de relatie met de A.I.I.C., de pendant van de A.I.C.B. in de kolonie zelf, dat de A.I.C.B. inspraak gaf aan andere groepen dan de *Société Générale*, terwijl dit voor de A.I.I.C. niet zo zeker was. De moeilijke relatie tussen de twee lobbygroepen mondde uiteindelijk uit in een fusie in 1960. Uit deze voorbeelden kunnen we vooral besluiten dat de A.I.C.B. geen homogene organisatie was, maar soms standpunten innam waar niet al haar leden achter stonden, zoals ook uit het protest van de heer Reyntjens tegen een gunstiger regime voor de steenkoolbedrijven blijkt. De structuur van de organisatie was hier dan ook het resultaat van. De grootte van het *Comité de l'A.I.C.B.* zorgde er bijvoorbeeld dat ook kleinere groepen hierin een vertegenwoordiger konden hebben, terwijl het ook toeliet om grotere groepen hun numeriek overwicht te laten uitspelen. Het is maar wanneer de A.I.C.B. aan slagkracht dreigde te verliezen dat voor de beperktere formule van het *comité de coordination* werd gekozen.

DEEL 2: ANALYSE: DE A.I.C.B. EN HAAR INVLOED OP HET PROCES VAN KOLONIALE BESLUITVORMING

In dit deel wil ik onderzoeken wanneer de koloniale ondernemingen tot collectieve actie overgingen om te wegen op het koloniale besluitvormingsproces en wanneer de A.I.C.B. hiervoor werd aangewend. Om dit te kaderen, wil ik de relatie tussen de koloniale overheid en de bedrijfswereld in Belgisch Congo op basis van de reeds bestaande literatuur beschrijven. Wat zeggen enkele voorname auteurs over deze verhouding? Op welke manier vond de verwevenheid tussen deze twee tenoren plaats? En hoe evolueerde die relatie specifiek in de periode van 1940 tot 1960?

2.1. De relatie tussen de overheid en de bedrijfswereld in de literatuur

In zowat alle werken die een algemene geschiedenis van Belgisch Congo beschrijven, vinden we verwijzingen naar de nauwe relaties tussen het koloniale bestuur en de zakenwereld terug. Kenmerkend voor bijzonder veel werken is dat ze de verwevenheid tussen staat en bedrijfswereld kaderen in model van de koloniale drievuldigheid. Het gaat hier om de staat, de missies en de bedrijfswereld die de samen de drie steunpilaren vormen waarop het koloniale beleid geënt is. Het eerste wetenschappelijke werk waarin we deze term zien verschijnen is *'Politics in the Congo'* van Crawford Young. Hij heeft het over “*the colonial trinity*”. Het begrip is echter al ouder dan dit bewuste werk. Young zegt immers zelf dat het de traditie is dat de koloniale machtsstructuren voor Belgisch Congo op deze manier geanalyseerd worden.¹²² Jewsiewicki neemt dit over in het begin van de jaren '80 en legt ook duidelijk de link naar het Gramsciaanse hegemoniemodel. Daarna wordt de verwevenheid tussen koloniaal bestuur en de bedrijfswereld door vele auteurs overgenomen, zonder nog expliciet de link met Gramsci te leggen. Jean Stengers heeft het in 1989 over “*réaliser une oeuvre nationale, de civilisation et de mise en valeur*”.¹²³ Ndaywel è Nziem gebruikt de beeldspraak van een koloniale driepikkel, waarin uiteraard de idee van een verwevenheid tussen staat, missies en bedrijfswereld vervat zit.¹²⁴ Het werk van Nzongo-Ntalaja heeft het over het samengaan van culturele onderdrukking, politieke repressie en economische

¹²² Young, Crawford. *Politics in the Congo*. 10.

¹²³ Stengers, Jean. *Congo: mythes et réalités: 100 ans d'histoire*. 183.

¹²⁴ Ndaywel è Nziem, Isidore. *Histoire générale du Congo*. 375.

exploitatie.¹²⁵ Ook dit valt duidelijk terug te brengen op de Gramsciaanse theorie. Buelens en Vanthemsche vermelden de verwevenheid tussen staat en bedrijfswereld veeleer terloops. Dit komt voornamelijk omdat ze in hun werk andere doelen vooropstellen dan een totale overzicht te geven van de geschiedenis Belgisch Congo. Toch lijkt geen van hen te twijfelen aan het bestaan van een nauwe relatie tussen de overheid en de zakenwereld. Buelens laat het, zoals eerder vermeld, de revue passeren in een resem van voetnoten.¹²⁶ Vanthemsche, die vooral wil beschrijven wat Congo voor België heeft betekend, beschrijft het in zijn historisch overzicht als ‘*de verwevenheid van overheid en privé*’.¹²⁷ Coolsaet ten slotte, heeft het in zijn standaardwerk over het buitenlands beleid in België over:

“*wat de koloniale Drievuldigheid werd genoemd: de koloniale ondernemingen, de missies en het koloniale bestuur.*”¹²⁸

We kunnen besluiten dat er in de overzichtswerken een ruime consensus bestaat over deze laatste stelling. Maar op welke manier werd deze verwevenheid tussen de koloniale ondernemingen en het koloniale bestuur dan juist verwezenlijkt? Het eerste werk dat dit beschrijft werd reeds geschreven in 1961: *Les trusts au Congo* van Pierre Joye en Roseline Lewin. In dit boek onderscheiden de auteurs twee manieren waarop de staat en de trusts met elkaar verweven zijn. Enerzijds participeert de staat in het kapitaal van bijzonder veel bedrijven die in de kolonie actief zijn, anderzijds is er op het niveau van actoren sprake van een combinatie van mandaten binnen het overheidsapparaat en de bedrijfswereld. Hieronder zullen we deze beide vormen van verwevenheid bespreken. Vervolgens zullen wij kijken hoe de relatie tussen koloniaal bestuur en koloniale ondernemingen in de literatuur invloed had op de besluitvorming en vice versa.

2.1.1. Verwevenheid via kapitaalsparticipatie van de staat

De totale aandelenportefeuille van de koloniale staat bedroeg volgens de meest gematigde schattingen zo’n 40 miljard frank, aldus Joye en Lewin. Het jaartal van deze schatting geven ze niet op, maar vermoedelijk hebben ze het hier hebben over de staatsportefeuille net voor de dekolonisatie, die in 1961, bij het verschijnen van hun boek, nog maar net voorbij is. Joye en

¹²⁵ Nzongo-Ntalaja, Georges. *The Congo from Leopold to Kabila*. (Londen, 2002), 27.

¹²⁶ Buelens, Frans. *Congo*. 309.

¹²⁷ Vanthemsche, Guy. *Congo. De impact van de kolonie op België*. 171.

¹²⁸ Coolsaet, Rik. *België en zijn buitenlandse politiek*. 421.

Lewin maken onderscheid tussen zeven soorten bedrijven waarvan de koloniale overheid aandelen bezit. Vooreerst waren er de parastatale organisaties. Deze bedrijven hadden als doel een bepaalde dienst te leveren aan de staat of haar bevolking. Kapitaalsparticipatie van de Belgische staat was in dat geval niet onlogisch. Ook voor de elektriciteitsbedrijven en de bedrijven uit de transportsector hoeft het niet te verbazen dat de staat participeerde in het kapitaal. Opvallender is het aandeel dat de staat bezat in de zogeheten *compagnies à charte*. Dit waren bedrijven die van de overheid speciale toestemming hadden gekregen om een bepaald gebied in de kolonie te exploiteren. In ruil voor deze concessies, deelde de staat in het kapitaal en de winst. Ook in de mijnbouwsector was het aandeel van de staat niet gering. In 1954 bestond ruim 60% van de koloniale portefeuille uit aandelen in de mijnbouw.¹²⁹ Ten slotte waren er ook nog een heleboel kleinere privébedrijven waarin de koloniale staat een minderheidsaandeel bezat.¹³⁰ Na een opsomming van een aantal bedrijven waar de staat mee in het kapitaal participeerde, maken Joye en Lewin hun standpunt over de aard van de relatie tussen staat en zakenwereld duidelijk. Hoewel de Belgische overheid voor een aanzienlijk aandeel van het kapitaal zorgde, werd dit door de koloniale beleidsvoerders nooit aangewend als effectief machtsmiddel binnen dit bedrijf. Anders gezegd:

“En fait, les autorités belges ont presque toujours abandonné la direction effective des entreprises dont l’Etat détenait la majorité du capital à des représentants du capital privé.”¹³¹

De bedrijfsleiders en de zakenwereld kregen van de staat dus vrij spel. Joye en Lewin geven hiervan enkele voorbeelden. Het bedrijf *Forminière* werd reeds van bij haar oprichting bestuurd alsof het deel uitmaakte van het imperium van de *Société Générale*. En ook transportbedrijven zoals de *Compagnie des Chemins de fer K.D.L.* of *Vicicongo* werden eigenlijk bestuurd door respectievelijk de *Société Générale* en *Cominière*. Een ander schoolvoorbeeld was het *Comité Spécial du Katanga*. Tijdens de periode van Congo Vrijstaat had Leopold II ervoor gezorgd dat vier van de zes leden van de directie door hem aangesteld konden worden, maar eenmaal de kolonie in de handen van de Belgische overheid kwam, werd het *Comité Spécial du Katanga* vooral het instrument van *Union Minière* en de *Société*

¹²⁹ Vellut, Jean-Luc. “Hégémonies en Construction: Articulations entre Etat et Entreprises dns le bloc colonial Belge (1908-1960).” *Canadian Journal of African Studies* 16, 2, (1982), 317.

¹³⁰ Voor een uitvoeriger overzicht: Joye, Pierre en Lewin, Roseline. *Les trusts au Congo*. (Brussel, 1961), 274-279.

¹³¹ Joye, Pierre en Lewin, Roseline. *Les trusts au Congo*. 280.

Générale.¹³² In het uitvoerige overzicht van Buelens over de koloniale ondernemingen vinden we eenzelfde beeld terug van de kapitaalsparticipatie van de Belgische staat. Over de invloed die de staat hieraan gekoppeld kreeg, spreekt hij zich echter niet uit.

2.1.2. Verwevenheid op het niveau van de actoren

Zoals reeds gezegd zorgde de kapitaalsparticipatie van de staat ervoor dat zij afgevaardigden kon sturen naar de raad van bestuur van deze bedrijven. Wat volgens Joye en Lewin vaak voorkwam, was het beginnen van een carrière in de koloniale zakenwereld na een baan bij de koloniale administratie. Klinkende namen als Albert Thys, Emile Francqui en Maurice Lippens worden door Joye en Lewin aangehaald. Sommige koloniale ambtenaren wachtten zelfs niet tot zij *fin de carrière* waren en cumuleerden een mandaat bij de overheid met een of meerdere mandaten bij bedrijven. Joye en Lewin noemen dit ‘*cumuls abusifs*’, aangezien de Koloniale Keure dit soort cumulaties verbood. Toch was dit een gangbare praktijk in Belgisch Congo, en niet minder na 1945. Joye en Lewin sommen een aantal parlementariërs, maar ook ministers van koloniën, zoals Robert Godding, Pierre Wigny of Raymond Scheyven op die hun mandaat combineerden met het voorzitterschap of een zitje in de directie van verschillende koloniale bedrijven.¹³³ Dat Joye en Lewin hun voorbeelden geen uitzonderingen zijn, wordt opnieuw bevestigd in het recente werk van Buelens. Hij heeft het niet specifiek over de verwevenheid tussen de staat en de bedrijven, maar in zijn notenapparaat staan wel talloze voorbeelden van koloniale bestuurders die ook in de bedrijfswereld actief waren. Uiteindelijk vindt ook Buelens er in een voetnoot over André Landeghem, afgevaardigd bestuurder van katoenbedrijf Cotonco, geen doekjes om: “*André Landeghem vormt een zoveelste illustratie van de verstrengeling tussen bedrijven en het Koloniale Bestuur.*”¹³⁴

De gevolgen van deze cumulatie der ambten waren voor Joye en Lewin duidelijk. De dominantie van de trusts over de koloniale administratie was bijzonder groot en hierdoor konden deze grote bedrijven des te meer genieten van tal van voordelen die zij via de koloniale ambtenaren hadden verkregen. Immers, zeker bij het cumuleren van overheidsmandaten en functies in de privésector was het maar de vraag op welke manier een ambtenaar zijn onafhankelijkheid jegens de trusts kon vrijwaren. Joye en Lewin gaan zelfs

¹³² *Ibidem*.

¹³³ *Ibidem*, 282-286.

¹³⁴ Buelens, Frans. *Congo*. 309.

nog een stap verder door te beweren dat de administratieve carrière van de koloniale ambtenaren ook afhing van de houding die zij tegenover de koloniale trusts aannamen.¹³⁵

2.1.3. De invloed van de verwevenheid op het koloniale besluitvormingsproces

De verdienste van Joye en Lewin op vlak van de demystificatie van de Belgische ‘modelkolonie’ kan niet onderschat worden. Immers, in 1961 hanteerden vele auteurs nog steeds een koloniaal en paternalistisch discours dat de periode van Belgisch Congo eerder ophemelde dan onderwierp aan een gedegen kritiek.¹³⁶ Toch moeten er ook enkele punten van kritiek gegeven worden op hun werk. Juist omdat Lewin en Rose dienden in te gaan tegen de gangbare opvattingen over het koloniale verhaal, is hun werk vooral een grote vingerwijzing naar de mistoestanden in de kolonie. Ze beschrijven daarbij de vele banden tussen de staat en de bedrijfswereld en de grote winsten die geboekt werden. Echte voorbeelden van waar de nauwe banden dan het besluitvormingsproces hebben beïnvloed, vinden we niet terug in *Les trusts au Congo*. Ook wordt de relatie tussen het koloniale bestuur en de ondernemingen zeer statisch voorgesteld.

Joye en Lewin zijn hierin echter niet alleen. In alle eerder vermelde overzichtswerken wordt er telkens gezegd dat er een ‘koloniale drievuldigheid’ bestaat, maar wordt nooit ingegaan op hoe of wanneer de specifieke relatie tussen de overheid en de bedrijfswereld dan juist de besluitvorming beïnvloedde. Coolsaet maakt zoals gezegd een korte opsomming, maar de aard van zijn boek, een overzichtswerk van het Belgisch buitenlands beleid, laat niet toe om dieper in te gaan op de gebeurtenissen die hij aanhaalt. Hij vermeldt twee gelegenheden waarbij er onenigheid is tussen de overheid en de ondernemingen: de parlementaire debatten naar aanleiding van de beurscrash en de Tweede Wereldoorlog. Door de *krach* in 1929 was er in de jaren '30 een groot wantrouwen ontstaan tussen de overheid en de bankwereld. Paul Crockaert beschuldigt bij zijn aftreden als minister van koloniën de *Société Générale* ervan dat zij hem tot ontslag hebben gedwongen. Enkele beschuldigingen aan het adres van de bedrijven worden in de parlementaire debatten geuit, maar uiteindelijk waait de hele zaak over en wordt er weinig gevolg aan gegeven.¹³⁷ Tijdens de Tweede Wereldoorlog had het koloniale bestuur vooral problemen met de ondernemingen die geloofden dat uiteindelijk

¹³⁵ Joye, Pierre en Lewin, Roseline. *Les trusts au Congo*. 284-286.

¹³⁶ Een voorbeeld hiervan: Martelli, George. *Leopold to Lumumba: a history of the Belgian Congo 1877-1960*. (Londen, 1962).

¹³⁷ Coolsaet, Rik. *België en zijn buitenlandse politiek, 1830-2000*. (Leuven, 2001), 422-423.

Duitsland de bovenhand zou halen in het conflict. Zo zou de U.M.H.K. tijdens de oorlog zelfs kobalt leveren aan Duitsland.¹³⁸ Dit was dezelfde U.M.H.K. die het uranium leverde voor de atoombommen van de Verenigde Staten. Profijt bleef dus altijd de voornaamste doelstelling, zoals we verderop ook nog zullen merken met betrekking tot de A.I.C.B. in de aanloop naar de Tweede Wereldoorlog.

Jean-Luc Vellut probeert met zijn artikel *Hégémonies en Construction* een nauwkeuriger en uitvoeriger beeld te geven van de verhouding tussen de staat en de bedrijven in wat hij 'het Belgische koloniale blok' noemt. Zo probeert Vellut ook op zoek te gaan naar verklaringen voor de verwevenheid en beseft hij dat deze verhouding een dynamisch proces is. De Belgische kolonie is immers een staat die - zoals de titel van het artikel het zegt - onder constructie is en dus voortdurend evolueert. Ook de compositie van het kapitaal verandert. Dat maakt dan ook dat de relatie tussen het kapitaal en de staat een proces is dat onderhevig is aan veranderingen.¹³⁹ Naast de evolutie doorheen de tijd heeft Vellut ook aandacht voor de verschillen per sector. Over de mijnbouw kon de staat ondanks haar talrijke kapitaalsparticipaties nauwelijks controle verwerven. Op vlak van transport had het bestuur meer invloed, maar die werd vooral aangewend om de belangen van de bedrijven optimaal te dienen. In de landbouw was de invloed van de staat directer. Tijdens het interbellum wordt een systeem op poten gezet door de *Service de l'Agriculture au Ministère des Colonies*. Erg gunstig voor de Congolezen was de staatsinmenging bij de landbouwbedrijven echter niet. Gangmaker Edmond Leplae zei zich te baseren op de verplichte teelten uit bijvoorbeeld Oeganda, maar terwijl deze culturen daar voor een 2000-tal rijke Oegandezen zorgde, bleef het kapitaal in Belgisch Congo in handen van de grote Belgische bedrijven. Het nationaal Belgisch belang stond voorop.¹⁴⁰ Naast een kort overzicht van de sectorale verschillen, toont Vellut ook het onderscheid tussen het koloniale blok in Brussel en in de kolonie zelf. In zijn conclusie slaagt Vellut er echter niet in om de evolutie van de eigenlijke relatie in kaart te brengen, hetzij per sector, hetzij in zijn geheel. Hij komt niet verder dan de bewering dat de staat, ondanks haar participatie in de bedrijven en haar vertegenwoordiging in de beheersraden, weinig of geen invloed had in de bedrijven, maar dat dit eerder omgekeerd werkte. De oorzaak ziet hij hiervoor in de oorsprong van Belgisch Congo, namelijk de Congo Vrijstaat. Binnen deze structuur kenden de bedrijven immers al een zeer grote vrijheid en

¹³⁸ *Ibidem*, 423.

¹³⁹ Vellut, Jean-Luc. *Hégémonies en Construction*. 316.

¹⁴⁰ *Ibidem*, 319.

wanneer Congo overging naar de Belgische staat, beschikte het land niet over de geschikte personen of middelen om de kolonie te besturen. Hierdoor kon er zich een systeem ontwikkelen waarbinnen de grote bedrijven zwaar konden wegen op de koloniale besluitvorming. Bovendien waren het, aldus Vellut, de winsten van de koloniale ondernemingen waarop het hele koloniale project steunde. Het koloniale bestuur kon dus nooit helemaal afvallig staan ten opzichte van de koloniale bedrijfswereld.¹⁴¹ Uiteindelijk vindt ook Coolsaet er geen doekjes om:

“De hele maatschappelijke structuur van de kolonie was in essentie gericht op het nastreven van financiële belangen.”¹⁴²

2.2. De A.I.C.B. en de koloniale besluitvorming tussen 1940 en 1960: de analyse van een dubbel decennium

In de literatuur over Belgisch Congo wordt stevast beweerd dat er een grote verwevenheid bestond tussen de overheid en de bedrijfswereld. Toch wordt in de grote overzichtswerken nooit specifiek ingegaan op de relatie tussen deze twee delen van de “koloniale drievuldigheid”. In dit hoofdstuk zal ik dit doen voor de periode tussen 1940 en 1960.

2.2.1. Een koloniale lobbygroep aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog

Op 10 mei 1940 viel Duitsland België binnen en was ook daar de oorlog definitief begonnen. Voorheen had België nog vastgehouden aan een doorgedreven neutraliteitspolitiek, waarbij het land noch de geallieerden, noch de tegenpartij wilde tegenwerken of benadelen. De *appeasement*-politiek werd zo lang mogelijk aangehouden. Dit gebeurde niet alleen in de hoop dat de Duitse machtshonger gestild zou worden, maar ook omdat de zakenwereld er alle belang bij had om hun export naar deze gebieden op peil te houden. Zeker toen de geallieerden een handelsboycot startten tegen Duitsland kon het neutrale België goede zaken doen.¹⁴³ Hoe beleefde de A.I.C.B. deze periode? En hoe stond zij tegenover de overheid?

¹⁴¹ *Ibidem*, 313.

¹⁴² Coolsaet, Rik. *België en zijn buitenlandse politiek*. 422.

¹⁴³ *Ibidem*, 299-306.

In 1939 publiceerde de A.I.C.B haar eerste jaarverslag, over het werkjaar 1938. Daarin vermeldde zij, zoals in praktisch alle volgende jaren, dat ze goede relaties had met het koloniale bestuur. Zowel de minister als de gouverneur-generaal werden bedankt voor de samenwerking. Ook de gunstige samenwerking met de kamer van koophandel van Leopoldstad werd vermeld, alsook de verschillende internationale exposities en congressen waaraan de A.I.C.B. haar medewerking verleende. Daarnaast werd de lezer ook geïnformeerd over de toestand van de Congolese economie in de verschillende sectoren. De activiteiten van de verschillende commissies en professionele unies werden eveneens overlopen. Verder berichtte de A.I.C.B. over haar interventies bij de overheid ten voordele van de bedrijfs wereld. Zo lezen we bijvoorbeeld:

*“Grâce à l’insistance de notre ‘Union des Producteurs de café du Congo Belge’, certains amendements ont été apportés aux modalités du contrôle, mais ils s’avèrent insuffisants.”*¹⁴⁴

Doorheen de twintig onderzochte jaren stond het in de jaarverslagen van de A.I.C.B. vol van dit soort formuleringen. Daarbij wordt duidelijk hoe de A.I.C.B. en/of haar subgroeperingen met deze *démarches* het beleid proberen te beïnvloeden, maar dat dit niet altijd volledig lukt. (Gedeeltelijk) succesvolle interventies werden afgewisseld met een nul op het rekest. Het succes van de *démarche* hing niet af van de sector die de overheid tracht te beïnvloeden. Geen enkele commissie of *union professionnelle* haalde steeds haar slag thuis. Wat wel opvalt, is dat ook in geval van mislukking de interventie bij de overheid werd vermeld. Dit heeft te maken met het feit dat het jaarverslag van de A.I.C.B. voornamelijk door haar leden werd gelezen. Deze leden betaalden jaarlijks lidgeld en moesten uiteraard overtuigd zijn van een goede werking van de organisatie. Daarom werden alle stappen die naar het bestuur worden gezet vermeld: de leden moesten de indruk hebben dat de organisatie zich inzette voor hen.

De *démarches* richting de overheid hadden in 1938 veelal te maken met belastingen. De concurrentie vanuit het buitenland of de neergang van de markt zorgde ervoor dat de bedrijven het erg moeilijk hadden, aldus de A.I.C.B., waarop zij een belastingsverlaging vroeg aan de overheid. Zo vroeg de *commission des oléagineux* om de uitvoerrechten op palmolie en palmnoten af te schaffen, waarna er in november 1938 een eerste maatregel werd

¹⁴⁴ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l’exercice 1951*. (Brussel, 1952), 15.

genomen: drie maanden lang zou het uitvoerrecht op palmolie verlaagd worden. Voor de palmnoten werden er echter geen maatregelen genomen.¹⁴⁵ Het uiteindelijke resultaat was dus geen onverdeeld succes, al moet er ook rekening mee gehouden worden dat de *Association* misschien meer vroeg om minder te krijgen. Niettemin toont ook dit voorbeeld aan dat het koloniaal bestuur niet klakkeloos de voorstellen van de bedrijfswereld overnam. De andere activiteiten waar de *unions professionnelles* zich mee bezig hielden, waren het voeren van propaganda voor hun product, alsook het uitvoeren van studies in verband met hun sector. Zo voerde de *groupement des Eleveurs du Bas-Congo* bijvoorbeeld onderzoek uit naar het sanitaire beleid in verband met gedomesticeerde dieren.¹⁴⁶

In 1938 was de opdeling van de subgroeperingen in commissies en professionele geassocieerde groepen nog niet gemaakt. Niettemin bestonden er ook al een aantal actieve commissies. De *Commission des mines* bijvoorbeeld, had problemen met de vele goudmijnstallen die in de kolonie gebeurden en wilde een strenge vervolging door de koloniale overheid. Ook, opnieuw, werden bepaalde belastingen onrechtvaardig bevonden.¹⁴⁷ De *Commission juridique* had zich dan weer bezig gehouden met enkele nieuwe wetsvoorstellen: *législation maritime et fluviale, décret sur les saisies-arrêts, assurance contre le chômage des Européens au Congo* en *impôt sur les revenus du personnel d'Afrique*.¹⁴⁸ Onder andere deze dossiers werden door de *commission* opgevolgd met het oog op de belangen van de leden.

Wat opvalt in het jaarverslag is dat er weinig aandacht ging naar sociale politiek. Er werd enkel heel kort verwezen naar het *main-d'oeuvre indigène* en er waren verordeningen uitgevaardigd in verband met de hygiëne en de veiligheid van de arbeiders. De A.I.C.B. stelde echter dat dit regels waren waar haar leden reeds aan voldeden. Verder vallen er nog enkele opmerkelijke standpunten van de A.I.C.B. op te merken in deze periode. Zo zien we dat de A.I.C.B., net zoals de bedrijven in België, in haar jaarverslag hamerde op het behoud van de export naar Duitsland. De *Union Professionnelle des Producteurs de Bois du Congo Belge* vroeg zelfs expliciet “*l'augmentation du contingent des devises pour l'importation des essences congolaises dans le Reich*.”¹⁴⁹ De economische belangen stonden hier duidelijk voorop. Op andere momenten stond het nationaal belang dan weer centraal in de argumentatie

¹⁴⁵ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1951*. (Brussel, 1952), 18.

¹⁴⁶ *Ibidem*.

¹⁴⁷ *Ibidem*, 14.

¹⁴⁸ *Ibidem*, 13-14.

¹⁴⁹ *Ibidem*, 18-19.

van de A.I.C.B., namelijk wanneer het ging over “*la concurrence déloyale et les procédures malhonnêtes de mercantils et traitants de toutes races et de tous pays*”.¹⁵⁰ De migratie van buitenlandse handelaren zinde de Belgische koloniale bedrijven duidelijk niet. De export droeg niet bij tot het ‘*oeuvre coloniale*’, aldus de A.I.C.B. De *Association* liet het echter niet bij retoriek:

“[...]L’*Association des Intérêts Coloniaux BELGES* a l’impérieux devoir de représenter aux autorités responsables ses pressantes instances”¹⁵¹

Verderop blijkt dat het aandringen van de A.I.C.B. bij de overheid ook werkelijk resultaat heeft gehad.¹⁵²

Een laatste punt is misschien niet centraal voor dit onderzoek, maar brengt wel een belangrijke nuance in de ruimere Belgische koloniale historiografie. In een bespreking van de economische situatie van de kolonie vinden we namelijk een pleidooi terug van de A.I.C.B. voor een Congo als tiende Belgische provincie. Deze opvatting wordt traditioneel gezien als een vooruitstrevende gedachte, die de kolonie op gelijke hoogte van het Belgische moederland wou plaatsen. Voor de koloniale ondernemingen was het motief echter iets minder idealistisch. Na een uitvoerig pleidooi over Congo als een geïntegreerd deel van België werd uiteindelijk besloten dat er “*aucune barrière douanière*” mag zijn tussen de kolonie en het moederland. De in- en uitvoertarieven die aan zo’n douanebarrière vast hingen, waren daar uiteraard niet vreemd aan. Hoewel het uitgangspunt van de argumentatie voor Congo als tiende Belgische provincie dit niet liet uitschijnen, waren het dus vooral de economische belangen die speelden bij dit pleidooi.

In het jaarverslag dat in maart 1940 verscheen, heerste er een volledig andere sfeer. De oorlogsdreiging was nu duidelijk voelbaar en de A.I.C.B. trok volledig de kaart van de Belgische staat. Er werd niet langer gevraagd om te kunnen exporteren naar Duitsland, integendeel, het verslag staat vol van voornemens om de productie en levering aan België te verzekeren en op te drijven. De A.I.C.B. was voor de overheid geen te verwaarlozen factor voor de band met de kolonie, zo blijkt. De *Association* leverde haar medewerking in tal van

¹⁵⁰ *Ibidem*, 10.

¹⁵¹ *Ibidem*.

¹⁵² *Ibidem*.

commissies en overlegde dagelijks met de minister.¹⁵³ De organisatie ging zelfs akkoord met een extra belasting: de *surtaxe douanière*. Dit was een extra heffing op alle uitgaande koloniale producten. Gezien de omstandigheden, het tijdelijke karakter en het feit dat er geen andere verhoging kwam van de douanebelasting, werd er akkoord gegaan met deze “*effort fiscal particulier*”.¹⁵⁴ We zullen verderop echter zien dat er na de oorlog nog aardig wat inkt vloeide over deze extra belasting.

Naast het inzetten van haar middelen voor de nakende oorlog, had de A.I.C.B. samen met haar subgroeperingen ook in 1939 haar reguliere activiteiten voortgezet. Zo had de organisatie aardig wat gelobbyd om een ingevoerde heffing op de Congolese suiker ongedaan te maken. Daarbij werd gebruik gemaakt van het argument dat Congo een tiende provincie van België was.¹⁵⁵ Voor het overige was het evenwel opvallend stil een jaar na het lange pleidooi voor dit statuut. Ook kloeg de *Commission des mines* over hoe de sector als de kip met de gouden eieren werd beschouwd en steeds meer belastingen moest afdragen.¹⁵⁶ De *commission des oléagineux* slaagde erin om de verlaging van de uitvoerrechten die het jaar ervoor was bereikt, te verlengen, maar kon de invoerrechten op de palmolie en –noten niet volledig afschaffen.¹⁵⁷

Zoals we kunnen zien, was de A.I.C.B. aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog een organisatie die vooral de materiële en economische belangen van haar leden wilde verdedigen. Ondanks de structurele banden tussen de overheid en de bedrijfswereld werden de verzoeken van de A.I.C.B. niet steeds ingewilligd. De voorbeelden die hiervan gegeven werden, zijn niet exhaustief, maar vooral ter illustratie van dit wisselende succes.

2.2.2. De Tweede Wereldoorlog en haar nasleep

Toen in 1940 de oorlog in België uitbrak, bleef dit ook niet voor de A.I.C.B. zonder gevolgen. Nadat de organisatie in 1939 nog zes extra *Bulletins* had uitgegeven, zodat haar leden de situatie op de voet konden volgen, viel de publicatie vanaf de Duitse inval stil. Vanaf mei 1940 tot september 1944 werd het tweemaandelijks tijdschrift niet uitgegeven en werden er ook geen jaarverslagen meer gepubliceerd. In het archief van vicegouverneur-generaal Van

¹⁵³ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1939*. (Brussel, 1940), 16.

¹⁵⁴ *Ibidem*, 17.

¹⁵⁵ *Ibidem*, 26.

¹⁵⁶ *Ibidem*.

¹⁵⁷ *Ibidem*, 27.

den Abeele vinden we echter beperkte correspondentie terug uit deze oorlogsjaren en in het eerste *Bulletin* in 1944 wordt ook verteld hoe het de organisatie verging in oorlogstijd. Daaruit blijkt dat de werking van de organisatie tijdens deze periode op een lager pitje stond, maar lang niet stilviel.

Wanneer het Duitse leger op 10 mei 1940 België binnenviel, brachten de koloniale maatschappijen hun mobilisatieplan in werking, zo ook de A.I.C.B. De organisatie besond op dat moment enkel nog uit een voorzitter en het secretariaat. Op 14 mei vluchtte de voorzitter van de A.I.C.B., André Gilson, net zoals de regering naar Bordeaux. Het secretariaat bleef in België achter om het gebouw en de archieven te bewaken. In Bordeaux probeerde de A.I.C.B. haar werking voort te zetten en hield ze verschillende bijeenkomsten, waarvan ook twee met de minister van koloniën. Over de inhoud van de vergaderingen werd echter niets gezegd. In augustus 1940 werd er besloten om terug te keren naar Brussel. In het bezette België kregen de koloniale bedrijven te maken met “*le train des ordonnances allemandes*”. Zoals de A.I.C.B. in 1944 het zelf beschreef, zorgde dit ervoor dat de bedrijven elkaar gingen opzoeken en zich groeperen.¹⁵⁸ Dat viel ook te merken aan het ledenaantal van de A.I.C.B. De organisatie ging van 131 effectieve en 26 geassocieerde leden in 1940 naar respectievelijk 213 en 101 leden in 1942.¹⁵⁹ De oorlog werkte hier dus duidelijk als een katalysator voor het opkomen voor collectieve belangen.

Zoals reeds gezegd bleef de A.I.C.B. haar werking tijdens de oorlogsperiode verzorgen, zij het minder intensief. Op 1941 na werd er ook tijdens de oorlog elk jaar een algemene vergadering gehouden. Het *Bulletin* kon wegens geldgebrek echter niet worden gepubliceerd. Nochtans had de A.I.C.B. in 1943 steun gevraagd aan de overheid opdat ze haar tijdschrift opnieuw konden uitgeven. Haar verzoek werd echter niet ingewilligd. Ten onrechte, aldus Gilson, gezien de grote oorlogsinspanning van de koloniale bedrijven. Na de bevrijding, in het eerste bulletin uit 1944, werd inderdaad vermeld hoe de leden van de A.I.C.B. tijdens de oorlog mee steun verleenden aan het *Comité Nationale de Secours* en hoe ook de organisatie *Aide aux coloniaux* werd opgericht. Deze laatste organisatie trachtte de Belgische koloniale te ondersteunen met leningen, medische en sociale hulp en coördinatie van bestaande hulp. Daartegenover stond echter de beruchte oorlogsinspanning die de Congolese economie, en

¹⁵⁸ A.I.C.B., *Bulletin hebdomadaire de documentation*. Nr. 1063 (Brussel, 1944), 144-145.

¹⁵⁹ *Ibidem*, 151-152.

bijgevolg de Congolese arbeiders moesten leveren tijdens de oorlogsjaren.¹⁶⁰ De dwangarbeid en verschrikkelijke omstandigheden waarin de Congolezen moesten werken, leidden onvermijdelijk tot protest, dat ook in het *Bulletin* van de A.I.C.B. niet onvermeld bleef. Bij een onderhoud in 1944 met minister van koloniën De Vleeschauwer haalde deze laatste ook de *politique sociale* van de kolonie aan. In maart 1941 was er gewelddadig syndicaal protest in Katanga, aldus De Vleeschauwer, en ook in 1942 waren er “*manifestations avec un caractère d’émeute*”.¹⁶¹ Dit protest werd uiteraard vakkundig de kop ingedrukt. Wie niet voor de oorlogsinspanning was, werd immers al gauw van collaboratie of heulen met de vijand beschuldigd.¹⁶² Toch beseften de minister en de A.I.C.B. dat er een *évolution syndicale* op gang was gekomen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Voorzitter Gilson stelde voor om een *Commission des questions sociales* op te richten, die zich vooral moest focussen op de liefdadigheidswerken van de A.I.C.B.¹⁶³ Bij haar ontstaan in 1946 was deze commissie evenwel een instantie die zich zpi bezig houden met de toenemende sociale eisen in de kolonie. Na de oorlog zou de A.I.C.B. zich niet meer met liefdadigheid bezig houden.

De oorlogsomstandigheden hielden de A.I.C.B. evenmin tegen om haar betrekkingen met het koloniale bestuur te onderhouden. Zo was de voorzitter in 1943 betrokken bij het ontwerp van decreet over “*la réparation des accidents de travail et des maladies professionnelles au Congo*” en hield de juridische commissie zich bezig met de verzekering bij ouderdom en vroegtijdig overlijden van werknemers. De *Commission du Copal* vond zelfs de gelegenheid om de resultaten van haar onderzoek naar aanleiding van de wedstrijd van het *Fonds Nationale de la Recherche Scientifique* te publiceren. Ook werden er *démarches* gedaan om goederen die tijdens de aanval verloren raakten te recupereren. In de correspondentie met vicegouverneur-generaal Van den Abeele vinden we ook adviezen in de omgekeerde richting. Zo vond Van den Abeele het een goede zaak dat het comité van de A.I.C.B. niet werd uitgebreid, zodat het werkbaar bleef, meende hij dat fondsen voor liefdadigheid beter niet langs de A.I.C.B. liepen en besprak hij ook de overlapping tussen de landbouwpublicaties van de overheid en de A.I.C.B. Dit laatste zou er toe leiden dat de A.I.C.B. deze activiteit stopzette. Voor het overige hield de A.I.C.B. ook nauwlettend de voorbereidingen voor de naoorlogse kolonie in de gaten. Al in 1942 werd een werkgroep opgericht die de toekomst van

¹⁶⁰ Buelens, Frans. *Congo*. 286-290.

¹⁶¹ A.I.C.B., *Bulletin hebdomadaire de documentation*. Nr. 1063 (Brussel, 1944), 140.

¹⁶² Buelens, Frans. *Congo*. 290.

¹⁶³ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Fonds Van den Abeele: VDA (3673)*, nr. 222: Brief van André Gilson naar de gouverneur-generaal, 3/4/1944.

de haven van Antwerpen moest uittekenen, eenmaal de oorlog voorbij was.¹⁶⁴ De haven was immers van cruciaal belang voor de koloniale bedrijven. Veel ongerustheid was er ook over economische unie tussen België en Nederland. Tijdens de oorlog waren er effectief gesprekken aan de gang om tot een Belgisch-Nederlandse douane-unie te komen. Dit werd onder meer gedaan in de schoot van de *Commissie voor de studie van de naoorlogse problemen*, beter bekend onder haar Franse afkorting CEPAG, maar opvallender: deze conclusie werd ook getrokken door een studiegroep die onder andere gefinancierd werd door de *Société Générale*.¹⁶⁵ De A.I.C.B., die voor ongeveer een kwart bestond uit maatschappijen die onder de paraplu van de *Société* zaten, was echter niet automatisch gewonnen voor een douane-unie tussen beide landen. Er werd daarbij verwezen naar de wet van 8 mei 1924. Deze wet handelde over de vrije invoer van koloniale producten in België. De wet stond vooral symbool voor een voorkeursbehandeling van de kolonie door haar moederland. Wanneer België ook haar grenzen openzette voor andere landen, konden de handelsbelangen van de koloniale bedrijven in het gedrang komen. Er werd een commissie opgericht binnen de A.I.C.B. die het probleem zou bestuderen en in 1944 had zij haar conclusies klaar. Deze zouden echter pas bekend gemaakt worden “*au temps et au lieu*”.¹⁶⁶ Later, in 1946, werd er een commissie opgericht vanuit het ministerie waarin de materie opnieuw besproken werd. Daarbij werden de verschillende *unions professionnelles* geraadpleegd. De centrale bezorgdheid was of de douane-unie invloed zou hebben op de koloniale productie, en bijgevolg ook de winst van de koloniale bedrijven. Uiteindelijk kwam de douane-unie er in 1948. Het is niet duidelijk onder welke voorwaarden, maar waarschijnlijk woog de nieuwe afzetmarkt voor de A.I.C.B. meer door dan de eventuele concurrentie. Ook bij andere internationale handelsakkoorden die België sloot na de Tweede Wereldoorlog werd de A.I.C.B. betrokken. In haar jaarverslag van 1948 vinden we bijvoorbeeld terug:

*“L’Association, à diverses reprises, a servi d’intermédiaire entre le Ministère des Colonies et les sociétés pour faire connaître les desiderata des sociétés coloniales aux négociateurs des conventions commerciales entre la Belgique et les différents pays.”*¹⁶⁷

¹⁶⁴ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Fonds Van den Abeele: VDA (3673)*, nr. 222.

¹⁶⁵ Coolsaet, Rik. *België en zijn buitenlandse politiek*. 332.

¹⁶⁶ A.I.C.B., *Bulletin hebdomadaire de documentation*. Nr. 1063 (Brussel, 1944), 148.

¹⁶⁷ Zie bijvoorbeeld: A.I.C.B., *Rapport du comité pour l’exercice 1948*. (Brussel, 1949), 10.

De Belgisch-Nederlandse douane-unie was lang niet de enige bekommernis waar de A.I.C.B. mee zat wanneer het einde van de oorlog in zicht was. Deze en andere zorgen vinden we reeds terug in het eerste *Bulletin* dat meteen na de bevrijding van België, in september 1944, werd uitgegeven, en wel in het verslag van een onderhoud tussen de A.I.C.B. en de minister van koloniën. Vele van deze thema's zouden een centrale rol spelen in de werking van de A.I.C.B. de eerste jaren na de oorlog. Grosso modo kunnen de dossiers die de A.I.C.B. behandelde opgedeeld worden in een toenemende belastingsdruk enerzijds, en de opkomst van sociale eisen en een sociale politiek anderzijds. De *Association* zelf had een duidelijke term om deze evolutie te benoemen: dirigisme.

De Tweede Wereldoorlog had Belgisch Congo gedurende vijf jaar grotendeels afgesloten van haar moederland. Dit gaf haar bestuurders een vrijheid die zij voorheen niet had gekend. De strategische positie van Congo in het internationale conflict zorgde ervoor dat de kolonie meer zelfvoorzienend was geworden.¹⁶⁸ Dit was ook de A.I.C.B. niet ontgaan. Zo stelde voorzitter Gilson in 1942 reeds:

*“Mais notre Colonie a pris des libertés quelle ne connaissait pas, s’est habituées à des initiatives qui s’avèreront, sans doute, heureuses. Le fait est, et il requiert notre attention, que la Colonie, sortie de notre giron, aura été sollicitée par d’autres courants et se sera ainsi éloignés de nous. Elle nous reviendra fort émancipée.”*¹⁶⁹

Het feit dat de kolonie minder in contact kwam met de Belgische moederschoot, zoals Gilson deze noemde, gecombineerd met de noodtoestand van de oorlog, zorgde ervoor dat het koloniale bestuur veel meer slagkracht kreeg, ook ten opzichte van de koloniale zakenwereld in België. De *direction de la production Minière de Guerre* is goed voorbeeld hiervan. Deze instantie was aan het begin van de oorlog opgericht om de productie van mineralen te coördineren vanuit de overheid, om op deze manier de oorlogseconomie van de geallieerden te kunnen voeden. Aan het einde van de oorlog verscheen in *Le Peuple* een krantenartikel dat beweerde dat de koloniale trusts die belangen hadden in de mijnbouw de *direction de production Minière de Guerre* hadden tegengewerkt.¹⁷⁰ De A.I.C.B. was hier echter allerminst tevreden mee. Zij erkende dat het ‘rationeel’ was om een overheidsdienst voor mijnbouw in te

¹⁶⁸ Buelens, Frans. *Congo*. 293.

¹⁶⁹ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Fonds Van den Abeele: VDA (3673)*, nr. 222.

¹⁷⁰ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, Régime Foncier, RF (1707): Brief van de A.I.C.B. aan het ministerie van koloniën, 20/12/1945.

voeren, om te controleren of de wet werd toegepast, maar geenszins om zich met de eigenlijke productie in te mengen.¹⁷¹ Bovendien moest deze overheidsdienst ook afgeschaft worden na de oorlog: “*son rôle est terminée avec la guerre: son nom même l’indique*”.¹⁷²

Ook in de jaren na de oorlog zou de A.I.C.B. regelmatig haar beklag doen over de toenemende inmenging van het koloniale bestuur. Zo lezen we onder andere:

*“L’année 1946 n’a pas marqué, à notre grand regret, un retour définitif à la liberté dans les transactions commerciales de la Colonie”.*¹⁷³

Als belangenvereniging voor de koloniale bedrijven bleef de A.I.C.B. echter niet bij de pakken zitten. In verschillende dossiers probeerde zij deze overheidsinmenging tegen te gaan. Ik besprak hier reeds kort de *Service des mines de guerre* en de douane-unie tussen België en Nederland. De twee meest cruciale dossiers voor de *Association* waren echter “*les dispositions légale d’ordre sociale concernant les blancs et les noirs*”¹⁷⁴ en “*La réforme fiscale*”¹⁷⁵. Daarom zal ik van deze twee dossiers nog drie casi bespreken: de *mesures sociales*, de *surtaxe douanière* en de *réclamations au sujet de marché de l’or*.

Reeds bij het eerste onderhoud na de oorlog tussen minister De Vleeschauwer en de A.I.C.B. werd de sociale politiek in de kolonie vermeld. De zware oorlogslasten hadden bij de Congolese bevolking voor de nodige weerstand gezorgd en dit had verschillende sociale eisen tot gevolg. In 1942 was door een decreet reeds het recht op vereniging goedgekeurd, wat in de praktijk syndicale actie toeliet.¹⁷⁶ Dit was ook de bedrijfswereld zelf niet ontgaan. In december 1944 werd in het tijdschrift van de A.I.C.B. een interview getranscribeerd van minister De Vleeschauwer met *Le Soir* over “*Le plan Beveridge au Congo Belge*”, waarin gepeild werd naar de plannen van de minister om ook van de kolonie een welvaartstaat te maken.¹⁷⁷ In het jaarverslag van 1946 lezen we dan weer:

¹⁷¹ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, Régime Foncier, RF (1707): Brief van de A.I.C.B. aan het ministerie van koloniën, 20/12/1945.

¹⁷² *Ibidem*.

¹⁷³ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l’exercice 1946*. (Brussel, 1947), 4.

¹⁷⁴ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l’exercice 1948*. (Brussel, 1949), 4.

¹⁷⁵ *Ibidem*.

¹⁷⁶ A.I.C.B., *Bulletin hebdomadaire de documentation*. Nr. 1076 (Brussel, 1945), 95.

¹⁷⁷ A.I.C.B., *Bulletin hebdomadaire de documentation*. Nr. 1066 (Brussel, 1944), 201-202.

“Nous tenons à souligner que, dans [la] domaine [sociale], les dirigeants des sociétés coloniales ont fait preuve de la plus large compréhension des circonstances nouvelles nées de la guerre, et des tendances actuelles en matière sociale.”¹⁷⁸

De begripvolle houding van de koloniale ondernemingen was echter geen vrijgeleide voor ingrijpende sociale maatregelen, zo blijkt. Reeds een paragraaf lager werd er door de A.I.C.B. op gewezen dat deze groei van sociale bescherming voor *“une aggravation très lourde des charges fiscales”¹⁷⁹* zorgde. Het is een discours dat we gedurende de gehele onderzochte periode terugvinden. De A.I.C.B. had niets tegen het principe van sociale bescherming, alleen zorgde het er wel voor dat de bedrijven minder inkomsten derven. Deze vreemde spreidstand in hun discours kwam er in werkelijkheid stevast op neer dat zij sociale maatregelen zo veel mogelijk zouden proberen tegenhouden.

Na de oorlog had de pas opgerichte *Commission des questions sociales* meteen haar handen vol. De commissie was opgedeeld in twee secties: een voor het Europese en een voor het ‘inlandse’ personeel. Het waren vooral de sociale eisen van deze eerste groep die hoog op de agenda stonden. Het was waarschijnlijk geen toeval dat een jaar eerder, in 1945, de Belgische regering net de akkoorden van het Sociaal Pact van 1944 had goedgekeurd. De werknemers in de kolonie vielen echter niet onder deze regeling en onder een dreiging van een algemene staking *“du personnel blanc”* werd een nieuw decreet opgesteld over het arbeidscontract. Het comité van de A.I.C.B. slaagde er echter in om de goedkeuring van dit decreet uit te stellen en verkreeg van het ministerie dat er een commissie werd opgericht waarin vertegenwoordigers van werkgevers en werknemers aanwezig zijn. Los van de wenselijkheid van deze commissie, kunnen we stellen dat deze trage procedure van koloniale wetgeving geen uitzondering was. Young heeft het in 1965 al over een *“extraordinarily cumbersome policy-making procedure”¹⁸⁰*. Toch kunnen we stellen dat in de jaren na de oorlog voor de Europeanen in Congo de sociale bescherming zowel kwalitatief als kwantitatief toenam. Dit is ook duidelijk te merken aan de verslaggeving vanuit de *Commission des questions sociales*:

“Elle a étudié le décret du 15 février 1946 sur les congés payés, question du réengagement de tous les employés coloniaux ayant travaillé au Congo pendant la

¹⁷⁸ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1946*. (Brussel, 1947), 3.

¹⁷⁹ *Ibidem*.

¹⁸⁰ Young, Crawford, *Politics in the Congo*. 30-31.

guerre, celle de la stabilité de l'emploi, des engagés sur place, de la durée maximum des séjours à la Colonie avant congé, des frais de rapatriement, du réajustement des traitements et salaires, des conseils d'entreprise, de la Commission de conciliation pour certaines catégories d'employés réengagés, des allocations familiales, des indemnités de vie chère, des soins médicaux et chirurgicaux accordés au personnel européen, de la réparation des dommages résultant des accidents survenant au non-indigènes (Fonds commun), du système de rémunération appliqué en Belgique au sociétés coloniales membres de l'A.I.C.B., etc."¹⁸¹

Deze uitvoerige opsomming toont goed aan hoe breed en uitvoerig de sociale hervormingen op de politieke agenda stonden. Ook pensioenen en werkloosheidsvergoedingen, die in dit citaat niet vermeld werden, kwamen een jaar later op de agenda.¹⁸² Telkens probeerde de A.I.C.B. de dossiers zo te beïnvloeden dat de economische kost voor de bedrijven beperkt bleef. Verschillende argumenten werden daarbij gebruikt, waaronder het feit dat de situatie in Congo niet te vergelijken viel met die van België. Het invoeren van al te veel sociale maatregelen in Congo werd dan ook "prématuré" genoemd.¹⁸³ Soms werd er ook expliciet naar hun economische belangen verwezen, zoals in volgend citaat uit het discours van de *Commission des question sociales*:

*"Si les dirigeants de sociétés coloniales ont des devoirs vis-à-vis de leur personnel, ils en ont aussi à l'égard de leurs actionnaires, de ceux (il ne sont pas tous riches) qui ont investi leur avoir ou leurs économies [...]"*¹⁸⁴

Niet alleen de sociale bescherming werd na de oorlog opgedreven, de werknemers verkregen ook een zekere inspraak in het koloniale beleid. In 1947 werd de *Conseil de Gouvernement*, een adviesgevend orgaan voor de gouverneur-generaal in Congo zelf, hervormd. Waar de macht van dit orgaan voor de Tweede Wereldoorlog eerder marginaal was, veranderde dit in 1947. Het werd een plaats waar officieuze vertegenwoordigers van verschillende belangengroepen samenkwamen, zoals het kolonaat, de notabelen, het patronaat en de arbeiders.¹⁸⁵ Het was echter niet de A.I.C.B. maar de in Congo gevestigde A.I.I.C. die

¹⁸¹ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1946*. (Brussel, 1947), 11.

¹⁸² A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1947*. (Brussel, 1948), 12.

¹⁸³ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1948*. (Brussel, 1949), 4.

¹⁸⁴ A.I.C.B., *Bulletin hebdomadaire de documentation*. Nr. 1079 (Brussel, 1945), 144.

¹⁸⁵ Young, Crawford. *Politics in the Congo*. 28.

vertegenwoordigers naar dit orgaan stuurde. Dit zorgde ervoor dat de samenwerking tussen de twee organen geïntensifieerd werd. Immers, de A.I.C.C. kreeg via dit orgaan veel informatie uit eerste hand en kon deze doorspelen aan de A.I.C.B., die met haar commissies over meer *knowhow* en potentieel voor diepgaandere studies beschikte.

In deze *Conseil de Gouvernement* kregen ook de Congolezen zelf vertegenwoordigers. Al waren het er maar twee in 1947 en acht in 1951. Bovendien waren sommigen van hen zelfs het Frans niet machtig en konden ze dus niet deelnemen aan de debatten.¹⁸⁶ Het onderscheid op basis van afkomst in de *Conseil de Gouvernement* was geen uitzondering. De *Commission des questions sociales* van de A.I.C.B. had zoals gezegd twee expliciete secties en ook gemengde vakbonden waren aanvankelijk niet toegelaten.¹⁸⁷ Dit was meer een gevolg van de raciale scheiding in de sociale politiek dan de oorzaak ervan. In een uiteenzetting van de socialistische minister van koloniën De Bruyne in de senaat werd deze scheiding als volgt gelegitimeerd:

*“Le problème social est plus compliqué chez les Congolais, parce qu’il va de pair avec toute notre politique civilisatrice.”*¹⁸⁸

Deze opdeling had tot gevolg dat, waar de Europese arbeiders in Congo grotendeels dezelfde sociale bescherming kregen als hun pendanten in België, de Congolese arbeiders op veel minder bescherming konden rekenen. In het eerste jaarverslag van de *Commission des questions sociales* werd vooral een paternalistische houding aangenomen. De staat moest de “*tuteur des noirs*” blijven en de arbeiders moesten voldoende gevoed worden, om de productiviteit te garanderen.¹⁸⁹ In 1947, het jaar erna, werden bepaalde sociale maatregelen besproken, maar had de A.I.C.B. opnieuw vooral bezwaren. Minimumlonen en pensioenen voor ‘inlanders’ werden besproken, maar opnieuw werd er gewaarschuwd voor al te hoge kosten voor de bedrijven.¹⁹⁰ Ook stakingen van Congolezen behandelde de commissie. Ze was tegen een verplichte arbitrage door een arbeidsinspecteur in geval van staking, maar

¹⁸⁶ Young, Crawford. *Politics in the Congo*. 28.

¹⁸⁷ Cfr. *Infra*: 2.2.6.

¹⁸⁸ A.I.C.B., *Bulletin hebdomadaire de documentation*. Nr. 1076 (Brussel, 1945), 96.

¹⁸⁹ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l’exercice 1946*. (Brussel, 1947), 12.

¹⁹⁰ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l’exercice 1947*. (Brussel, 1948), 13.

tegelijk was ze ook tegen een voorstel om alle soorten staking illegaal te maken.¹⁹¹ In het jaarverslag van 1948 lezen we het volgende:

*“L’année écoulée a vu se dessiner un mouvement tendant à étendre aux travailleurs indigènes le bénéfice de nombreuses mesures sociales prévues pour les blancs.”*¹⁹²

Hoewel we hier dus wel van een zekere inhaalbeweging kunnen spreken op het vlak van sociale maatregelen voor Congolezen, toont deze uitspraak eveneens goed aan dat er een scheidingslijn bleef tussen de twee groepen werknemers. Deze vertaalde zich in een afzonderlijke sociale politiek voor de ‘*européens*’ en de ‘*indigènes*’. Pas in 1954 verdween de opdeling in twee secties binnen de *Commission des questions sociales*. Zoals verderop nog zal blijken, verdween de sociale bescherming daarmee niet van de agenda.

De *surtaxe douanière* was ingevoerd bij het aanbreken van de oorlog, zij het voor de A.I.C.B. onder specifieke voorwaarden.¹⁹³ Toen de oorlog in België voorbij was, drong de *Association* er al gauw op aan om deze extra belasting dan ook weer af te schaffen. Reeds in 1944 werd er gevraagd om de heffing vanaf 1 januari 1945 te schrappen. De argumenten die werden aangehaald zijn dat het de exporterende bedrijven benadeelde en dat het een noodmaatregel was. Zowel de *Commission des mines* als de *Commission juridique* drongen bijgevolg aan op de afschaffing.¹⁹⁴ Tegelijk had de A.I.C.B. het in haar verzoek ook over de *loi sur les bénéfices exceptionnelles*. Deze wet werd in 1944 ingevoerd met een retroactieve werking tot 1942 en hief een belasting van 70% op uitzonderlijke inkomsten. De overheid had hiermee dus superwinsten willen afromen. De A.I.C.B. beweerde echter dat dit nefast was voor de Congolese economie.¹⁹⁵ Het ministerie was niet meteen geneigd om in te gaan op het verzoek. In een brief antwoordde minister De Vleeschauwer dat de *loi sur les bénéfices exceptionnelles* gewoon de toepassing was van een wet die reeds in België ingevoerd werd, maar dan voor de kolonie. Bovendien, zo stelde De Vleeschauwer, ging de A.I.C., die sinds 1942 in Congo bestond, wel akkoord met de maatregel. De minister beloofde echter dat hij deze belasting, alsook de *surtaxe douanière*, verder zou onderzoeken.¹⁹⁶ Het bleef bij woorden. Getuige daarvan was een nieuwe oproep tot afschaffing in mei van het jaar 1945. In een onderhoud

¹⁹¹ *Ibidem*.

¹⁹² A.I.C.B., *Rapport du comité pour l’exercice 1948*. (Brussel, 1949), 12.

¹⁹³ Cfr. Supra: 2.2.1.

¹⁹⁴ A.I.C.B., *Bulletin hebdomadaire de documentation*. Nr. 1066 (Brussel, 1944), 197-198.

¹⁹⁵ *Ibidem*, 200.

¹⁹⁶ A.I.C.B., *Bulletin hebdomadaire de documentation*. Nr. 1067 (Brussel, 1944), 210.

met minister van koloniën De Bruyne vroef de A.I.C.B. opnieuw om deze belastingen te herzien. Deze keer werd er vooral gewezen op het feit dat deze belastingen ‘excessief’ waren en de economie fnuikten. Opnieuw kreeg de organisatie geen gehoor, want in september van datzelfde jaar werd andermaal een brief gestuurd naar het ministerie. Dit keer werd vooral gewezen op het feit dat de oorlog in België eigenlijk voorbij was: “*Que faut-il entendre par ‘la durée de la guerre’*”, zo kopte het *Bulletin*.¹⁹⁷ We lezen in het *Bulletin* van oktober van 1945 een brief van de minister waarin hij het volgende meedeelde:

“*Dans une correspondance antérieure, je vous ai signalé que l’application du Décret du 15 juin 1944, relatif à la taxation des bénéfices exceptionnels était suspendue*”.¹⁹⁸

Deze extra belasting was dus van de baan, maar de *surtaxe douanière* was nog steeds niet verdwenen. De A.I.C.B. zou de heffing nog regelmatig contesteren. In 1947 verdween de benaming *surtaxe douanière*, maar de belasting bleef wel behouden onder de naam *droit de sortie complémentaire*.¹⁹⁹ Dit zorgde ervoor dat in 1954 de A.I.C.B. opnieuw haar beklag deed bij de minister over de douaneheffing, zij het zonder resultaat.²⁰⁰ Het koloniale bestuur antwoordde dat zij te veel inkomsten zou verliezen wanneer deze belasting werd afgeschaft, waarop de A.I.C.B. stelde dat de koloniale overheid al genoeg inkomsten heeft.²⁰¹ De *Association* haalde niettemin bakzeil en in 1955 werden de tarieven zelfs verhoogd.²⁰²

Na de Tweede Wereldoorlog was er nog een ander thema waar de *Commission des mines* nadrukkelijk haar pijlen op richtte, namelijk het Congolese goud. Het betrof verschillende gevallen die samen behandeld werden. Vooreerst was er het feit dat de goudproducenten in Congo hun goud moesten verkopen aan de *Banque du Congo Belge* in Congolese frank, maar hun belastingen moesten betalen in Antwerpen in Belgische frank. Voor deze omzetting in Belgische frank rekende de *Banque du Congo Belge* een commissie van 0,25 procent aan. Ten tweede hadden de goudproducenten tijdens de oorlog een teveel aan belastingen betaald, waardoor ze nu 500 frank terug claimden. Ook de derde kwestie ging over een teveel aan

¹⁹⁷ A.I.C.B., *Bulletin hebdomadaire de documentation*. Nr. 1083 (Brussel, 1945), 215.

¹⁹⁸ A.I.C.B., *Bulletin hebdomadaire de documentation*. Nr. 1084 (Brussel, 1945), 225-226.

¹⁹⁹ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l’exercice 1948*. (Brussel, 1949), 5.

²⁰⁰ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3804)*, nr.6: Anoniem verslag van het *comité de coordination*, 6/7/1954.

²⁰¹ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3804)*, nr. 6: Anoniem verslag van het *comité de coordination*, 18/1/1955.

²⁰² Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3804)*, nr. 6: Anoniem verslag van het *comité de coordination*, 30/3/1955.

belastingen die de goudbedrijven zouden betaald hebben voor 1 juni 1940 op export. In november 1946 bundelde de A.I.C.B. deze drie verzoeken en op vraag van Henri Depage werden deze in een gemengde commissie behandeld. Kuck, directeur-generaal aan het ministerie, was echter niet opgezet met deze commissie, zo zei hij:

*“Je ne suis partisan, en principe, de créer de pareilles commissions. Si la collaboration des intéressés lors de l'administration est très utile, elle peut se faire par le truchement de l'A.I.C.B' ou par l'envoi de notes.[...] La position des fonctionnaires dans ces commissions est très délicate: on peut 'jouer' les fonctionnaires contre l'autorité ministérielle dont ils dépendent et vice versa.”*²⁰³

Kuck stelde vervolgens ook dat hij in de toekomst liever niet meer zulke gemengde commissies zou hebben, bijvoorbeeld ook niet voor de “*taxation de guerre*”.²⁰⁴ Deze positie toont goed aan dat niet alle ambtenaren even goede banden hadden met de koloniale bedrijven en dat dit al evenmin hun intentie was.

Notulen van de commissie zelf zijn niet beschikbaar, maar de uitkomst kunnen we wel deels uit andere bronnen halen. In het *Bulletin* van december 1947 lezen we dat de belastingen op het goud dat aan de *Banque du Congo Belge* werd betaald vanaf nu in Congo zelf kon betaald worden, en dus in Congolese frank. Bij de terugbetaling van de 500 frank was er minder succes. Getuige daarvan was de nieuwe vraag in 1950 aan minister Dequae, die deels op het verzoek inging en 250 frank terug betaalde.²⁰⁵ Over de uitkomst van de derde kwestie, de andere terugbetaling uit de oorlog, werd in de bronnen niets meer vermeld. Een ander punt in verband met het koloniale goud werd niet in deze commissie behandeld. In dezelfde periode vroeg de A.I.C.B. ook aan de overheid of de mijnbouwbedrijven een deel van hun goud op de vrije markt mochten verkopen omdat zij in financiële nood zaten en daar een betere prijs zouden krijgen. De overheid ging op dit verzoek in.²⁰⁶

In de bulletins en de correspondentie zijn de bekommernissen en *démarches* van de *Commission des mines* prominent aanwezig, maar uit de jaarverslagen blijkt dat ook de andere

²⁰³ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, Régime Foncier, RF (1707): Réclamations au sujet de marché de l'or: Brief directeur-générale Heyse van 4e direction générale, 2ème direction aan directeur-generaal van het ministerie van koloniën Kuck, 21/11/1946.

²⁰⁴ *Ibidem*.

²⁰⁵ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1951*. (Brussel, 1952), 17.

²⁰⁶ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1948*. (Brussel, 1949), 11.

koloniale sectoren er gelijkaardige activiteiten op nahielden, zij het op een minder intense manier, maar wederom met wisselend succes. Deze *démarches* waren geen overbodige luxe, aangezien de overheidsinmenging en belastingsdruk geenszins afnam. In het jaarverslag van 1948 lezen we over “*une recrudescence des multiples systèmes d’impôt et de taxation en vigueur de la Colonie*”.²⁰⁷ In 1949 werden deze verhoogde overheidsinkomsten voor het eerst ook aangewend volgens een duidelijk omlijnd programma: het tienjarenplan voor Belgisch Congo.

2.2.3. Het tienjarenplan voor Belgisch Congo

Het tienjarenplan voor Belgisch Congo werd uitgevoerd tussen 1949 en 1959, maar het idee om de kolonie te besturen aan de hand van een groots opgezet plan bestond al langer. Voor 1947 was de liberaal Robert Godding echter minister van koloniën en deze was niet zo opgezet met het hele concept van een meerjarenplan.²⁰⁸ Zijn opvolger, Pierre Wigny, had hierover een andere mening en eenmaal hij aan de macht kwam op het ministerie, werd er dan ook druk werk gemaakt van de invoering van een tienjarenplan. De grote gangmaker was Hendrik Cornelis, die later nog gouverneur-generaal van Congo zou worden. Na een ontmoeting met de econoom Wassily Leontief in de Verenigde Staten lanceerde hij het idee van een Tienjarenplan voor Belgisch Congo. Hij stond toen aan het hoofd van een team jonge economen die het plan vorm gaven en in 1949, net voor de verkiezingen, kon Wigny zijn plan voorleggen aan de bevolking. Het plan zelf werd uiteindelijk grotendeels uitgevoerd door de twee daaropvolgende bevoegde ministers, Andries Dequae en Auguste Buisseret. Het concept kwam natuurlijk niet volledig uit de lucht vallen. In een periode van globale economische welvaart ging ook de Belgische overheid steeds meer nadenken over ontwikkeling en modernisering. Bovendien was dit plan ook een kans om een antwoord te bieden op de antikoloniale sfeer op het internationale toneel. Belgisch Congo was evenmin het eerste land dat met zulk een plan op de proppen kwam. Landen als Frankrijk en Groot-Brittannië hadden reeds gelijkaardige plannen in hun kolonies doorgevoerd. Het grote verschil lag hem echter in het feit dat het Tienjarenplan voor Congo volledig door de kolonie zelf diende gefinancierd te worden.²⁰⁹

²⁰⁷ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l’exercice 1948*. (Brussel, 1949), 4.

²⁰⁸ Buelens, Frans. *Congo*. 295.

²⁰⁹ Voor een uitvoerige bespreking van het Tienjarenplan voor Belgisch Congo: Vanthemsche, Guy. *Genèse et portée du plan décennal du Congo belge*. 1994.

Een echt 'plan' kon het project niet genoemd worden. Een term die later meer gebruikt zou worden was 'programma', temeer om zich af te zetten van de communistische planeconomie. Daardoor moest vooral duidelijk worden dat de staat geen plan oplegde aan alle belanghebbende partijen in Congo, maar eerder investeerde in de toekomst van de kolonie. Dit was meteen ook het grootste verwijt van Jef Van Bilsen, het *enfant terrible* van het Belgische koloniale project. Het plan had niet de ambitie echt belangrijke veranderingen teweeg te brengen, aldus Van Bilsen.²¹⁰ Het onderschreef eerder het bestaande koloniale systeem en probeerde dit te versterken. In totaal zou er een budget van 25 miljard Belgische frank vrijgemaakt worden om te investeren in verschillende sectoren. De grootste hap zou gaan naar de transportwerken: meer dan de helft zou hieraan besteed worden. Het contrast met de vijf en een halve procent waarmee landbouwwontwikkeling het moest doen, een sector die voor de inlandse bevolking veel belangrijker was, was bijzonder groot. De koloniale overheid geloofde dat de toestand van Congo enkel verbeterd kon worden door haar economische productie te verhogen. Dit probeerde ze te doen door de infrastructuur te verbeteren en onder andere de dure transportwerken op zich te nemen, waardoor de Congolese export zou toenemen. Ook probeerde de koloniale overheid de industrie meer gediversifieerd te maken. In plaats van enkel de grondstoffen te ontginnen en uit te voeren, werd er door de staat ook werk gemaakt van een verwerkingsindustrie op de eigen Congolese bodem.²¹¹

Een kwart van het budget voor het plan ging naar het sociale luik. Immers, met de verbetering van de toestand van de kolonie, wilde de overheid ook het leven van haar inwoners verbeteren. Het sociale luik van het Tienjarenplan was echter niet alleen een doel, maar vormde ook een middel voor een betere economische productie. De kolonie kampte reeds bij haar ontstaan met een wisselvallig bevolkingscijfer en de zware last die de Tweede Wereldoorlog op het Congolese volk had gelegd, had demografisch gezien opnieuw haar tol geëist. Dit was een grote zorg, want de in Congo gevestigde bedrijven kampten voortdurend met arbeidstekorten. Reeds tijdens het interbellum hadden bedrijven als *Union Minière* hierop een antwoord proberen bieden met hun bekende 'stabilisatiepolitiek'. De stabilisatiepolitiek probeerde tegemoet te komen aan het voortdurende tekort aan arbeidskrachten waarmee het mijnbouwbedrijf kampte. *Union Minière* ging daarom meer aandacht besteden aan de verzorging van haar arbeiders: ze leefden samen in gezinsverband en kregen een beroepsgerichte opleiding. Op die manier kon het bedrijf genieten van een constante aanvoer

²¹⁰ Vanthemsche, Guy. *Genèse et portée du plan décennal du Congo belge*. 39-40.

²¹¹ *Ibidem*, 43-55.

van arbeidskrachten. De Meulder vergelijkt deze ‘kampen van Kongo’ met het panopticum van Foucault.²¹² Ceuppens wijst er echter op dat deze stabilisatiepolitiek deels ook zand in de ogen van de kritische toeschouwer strooide, omdat er in de realiteit nog steeds bijzonder veel arbeiders stierven door de ontberingen van hun werk.²¹³ Niettemin was er met de stabilisatiepolitiek van *Union Minière* wel een voorbeeld waarnaar politici konden kijken wanneer ze de sociale toestand van de bevolking wilden verbeteren met het oog op een productievere arbeidsmarkt.

Kijken we dan naar de houding van de A.I.C.B. ten opzichte van dit Tienjarenplan. Dit is de enige ‘episode’ uit geschiedenis van de organisatie die wel reeds in literatuur over Congo beschreven is, namelijk in het reeds aangehaalde werk van Guy Vanthemsche. Daarin bespreekt hij het standpunt van de A.I.C.B. jegens de verschillende aspecten van het plan. Door de landbouwplannen was de *Association* niet bepaald gecharmeerd. Ze waren te grandioos, niet realiseerbaar in tien jaar en zelfs gevaarlijk. Bij de plannen voor de verwerkende industrie slaagde zij erin om het voorstel voor het oprichten van een parastatale organisatie die octrooien zou verlenen aan kleine bedrijven, van tafel te krijgen. Het meest nauwkeurig werden de infrastructuurwerken onderzocht. De plannen voor transportlijnen werden daarbij soms hard aangepakt. Niettemin slaagde de A.I.C.B. er ook daar in om een aanpassing van een specifieke spoorlijn te bewerkstelligen, hoewel er ook binnen de organisatie zelf, zo stelt Vanthemsche, daarover verdeeldheid bestond. Van de sociale implicaties van het plan, tenslotte, was de A.I.C.B. evenmin overtuigd. Waar zou men de nodige arbeidskrachten vinden voor al dit werk? Het wederwoord van de opstellers luidde dat men nog volgens de oude methodes dacht.²¹⁴

Maar wat was nu globale houding van de A.I.C.B. jegens het *plan décennal*? Het is interessant om eerst te bekijken wanneer en hoe de organisatie bij het opstellen van het plan betrokken werd. Bij het creëren van het plan communiceerden de opstellers met verschillende instanties, waaronder de A.I.C.B. Andere organismes waren het *Institut Nationale pour l'étude Agronomique du Congo*, kortweg INEAC, minister Wigny zelf en Groot-Brittannië.²¹⁵

²¹² De Meulder, Bruno. *De kampen van Kongo: arbeid, kapitaal en rasverdeling in de koloniale planning*. (Antwerpen, 1996), 77-85.

²¹³ Ceuppens, Bambi. *Congo made in Flanders? Koloniale Vlaamse visies op Blank en Zwart in Belgisch Congo*. (Gent, 2003), 101.

²¹⁴ Deze paragraaf is gebaseerd op: Vanthemsche, Guy. *Genèse et portée du plan décennal du Congo belge*. 19-31.

²¹⁵ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Plan décennal: (1549)*.

Halverwege 1948, wanneer de plannen reeds vrij uitgewerkt waren, werd de A.I.C.B. voor het eerst gecontacteerd, en wel om aan haar leden te vragen wat hun plannen en behoeften waren voor de komende tien jaar inzake energie, transport, arbeidskrachten, kapitaal en terreinen. Een groot deel van de leden ging in op de vraag vanuit de A.I.C.B. om deze gegevens te verschaffen, dus allen gaan ze mee in het verhaal van het Tienjarenplan. Ook werden aan de A.I.C.B. de grote lijnen van het plan uiteengezet. Op 22 juni vond er een vergadering plaats tussen de heer Thomas, die de minister vertegenwoordigde, en een ad hoc commissie van de A.I.C.B., waarin alle sectoren vertegenwoordigd waren. Op de vergadering werd Thomas stevig aan de tand gevoeld. De bedrijven hoedden zich vooral voor te veel inmenging vanuit de staat. In het verslag vinden we terug:

“Tout en admettant cette nécessité, les membres de la Commission expriment l’espoir que le plan n’a pas pour objet et n’aura pas pour effet d’instaurer à la Colonie un dirigisme économique insupportable aux entreprises privées et contre lequel l’A.I.C.B. s’est toujours élevée.”²¹⁶

Wanneer de gegevens door de A.I.C.B. aan de overheid waren overgemaakt en het plan in 1949 van start ging, was de *Association* toch niet volledig tevreden. De organisatie was wel geraadpleegd bij de voorbereiding, maar:

“nous n’avons pas été consultés sur sa portée générale, pas plus que sur ce que nous pensions de ses répercussions. Notre collaboration a donc été limitée. Il convient de le signaler ici.”²¹⁷

De voornaamste kritiek die op het plan volgde, was dat er niet voldoende middelen waren om aan de grote productie die het plan voorzag te voldoen. Vooral een tekort aan arbeiders leek daarbij voor problemen te zorgen. Arbeiders die ook voor de bedrijfswereld zelf broodnodig waren. De A.I.C.B. nam zich voor om het Tienjarenplan te blijven opvolgen en eventuele opmerkingen steevast door te geven.²¹⁸ Voor het overige bleef de kritiek op het plan vanuit de A.I.C.B. vrij beperkt. Dit hoeft op zich niet te verbazen. Het plan zette immers vooral in op infrastructuurwerken en meer bepaald transport. Deze investeringen waren juist interessant

²¹⁶ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Plan décennal: (1549)*: Anoniem verslag van vergadering over *plan décennal*, 22/6/1948.

²¹⁷ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l’exercice 1949*. (Brussel, 1950), 3.

²¹⁸ *Ibidem*, 3-4.

voor de koloniale bedrijven. Het plan legde evenmin bepaalde eisen of quota aan de bedrijven op, dus de dreiging van dirigisme bleef voor de ondernemingen eveneens achterwege. De gunstige invloed van het Tienjarenplan ontlokte zelfs volgende uitspraak in het jaarverslag van 1950:

*“Nous nous plaisons à constater que les membres de notre Association ont généralement accueilli sans récriminations stériles les nouvelles charges créées par le Gouvernement ou par les organismes parastataux.”*²¹⁹

2.2.4. De A.I.C.B. aan het begin van de jaren '50: over business as usual en erkenning

Ook na de invoering van het Tienjarenplan was het voor de A.I.C.B. *business as usual*. Zo onderzocht de *Commission des questions commerciales* de gevolgen van de pas opgerichte Benelux voor een aantal koloniale producten en probeerde zij ook de relaties met (West-) Duitsland te verbeteren. Er werd een voorstel gedaan aan de Belgische minister van koloniën om het Duitse systeem van licenties voor import te versoepelen. Dit botste echter op een afwijzing in Frankfurt.²²⁰ Ook de A.I.C.B. zelf en vele van haar andere subgroeperingen intervenueerden bij het ministerie om ‘onredelijke’ belastingen te voorkomen, of om hun noodlijdende sector te steunen door een belastingsvoordeel. In het jaarverslag van de A.I.C.B. vinden we bij verschillende commissies en *unions professionnelles* een variatie op volgend citaat terug:

*“Au cours de l'exercice écoulé, l'Union Professionnelle des Producteurs d'Oléagineux du Congo Belge est intervenu à diverses reprises pour sauvegarde des intérêts de ses membres.”*²²¹

Daarbij werd niet altijd geconcretiseerd welke stappen er juist werden gezet naar de overheid toe, maar wanneer het wel werd toegelicht, blijkt het met wisselend succes gebeurd te zijn. Wel zijn de bedrijven nog altijd niet warm te krijgen voor belastingsverhogingen, ondanks het feit dat hiermee ook het Tienjarenplan werd gefinancierd, dat allerminst in hun nadeel werkte.

²¹⁹ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1950*. (Brussel, 1951), 3.

²²⁰ *Ibidem*, 19-20.

²²¹ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1950*. (Brussel, 1951), 26.

Zo lezen we in het jaarverslag uit 1952 over “*la surtaxe de 25 p.c. frappant*”.²²² Een belasting werd dus al gauw als ‘bovenmatig’ gezien. Ook de uitgaven voor de sociale politiek hadden de bedrijven liever zelf in handen dan dat zij ervoor getaxeerd werden. Bovendien stond de sociale bescherming in 1949, zeker voor de Europeanen, niet stil. De vakbonden hadden nu ook in de kolonie voet aan grond en dit leidde tot verschillende sociale eisen, zoals een verhoging van de pensioenen. Dankzij de *Conseil de Gouvernement* hadden zij hiervoor in Congo ook een orgaan ter hunner beschikking. Zoals reeds gezegd had de A.I.C.B. hierin geen vertegenwoordiger, waardoor zij bij nieuwe wetgeving regelmatig achter het net viste. Een nauwere samenwerking met de A.I.C. werd daarom op poten gezet.²²³

Door de grote activiteit binnen de sociale politiek in Congo, had de *Commission des questions sociales* haar handen vol. Zoals gezegd bleef tot 1954 de opsplitsing tussen Europeanen en ‘inlanders’ bestaan. Voor de Europeanen hoedde de A.I.C.B. zich vooral voor werkloosheid. Ze wilde voorkomen dat er een klasse van arme Europeanen zou ontstaan in Congo. Ook aan het arbeidscontract werd opnieuw gesleuteld. De prioriteit voor de A.I.C.B. was daarbij duidelijk:

*“Notre Association se doit cependant de rester attentive à ce que cette révision souhaitable dans son principe ne soit pas l’occasion d’aggraver les charges déjà trop lourdes de l’employeur.”*²²⁴

Opvallender is dat de A.I.C.B. in 1951 wel vroeg om een gelijkschakeling van de regeling voor arbeidsongevallen. In België was die wetgeving veranderd, en de organisatie vroeg dat in Congo dezelfde regeling zich zou voltrekken.²²⁵ De strategie hierachter was niet volledig duidelijk. Was de nieuwe regeling in België gunstiger voor de bedrijven? Of wilde men vermijden dat Europeanen niet meer in Congo wilden komen werken, terwijl men de arbeidskrachten met *knowhow* nodig had? In het jaarverslag van 1952 lezen we dat de minister zich akkoord verklaarde met het voorstel dat de bijdrage voor ziekte en invaliditeit door de bedrijven verzorgd zou worden, mits de bijdrage verhoogd werd tot drie procent. De A.I.C.B. ging hiermee akkoord.²²⁶ Doordat ze zelf instonden voor de financiering van deze

²²² A.I.C.B., *Rapport du comité pour l’exercice 1952*. (Brussel, 1953), 21.

²²³ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l’exercice 1949*. (Brussel, 1950), 10-14.

²²⁴ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l’exercice 1952*. (Brussel, 1953), 23.

²²⁵ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l’exercice 1951*. (Brussel, 1952), 18.

²²⁶ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l’exercice 1952*. (Brussel, 1953), 23.

bijdragen, hadden de werkgevers immers een sterkere machtspositie. Voor het overige richtte de sociale politiek voor Europeanen zich ook steeds meer op de specificiteit van de koloniaal, zoals de financiële bijdrage voor achtergebleven familie.²²⁷

Terwijl de Europese werknemers dezelfde rechten verworven hadden als hun pendanten in België, werd ook de sociale bescherming voor de Congolezen gestaag uitgebreid. De *immatriculation* werd daarbij een belangrijk gegeven. Wie kon aantonen dat hij als Congolees al voldoende ‘geëvolueerd’ was, kwam in aanmerking voor een arbeiderscontract met gunstiger voorwaarden. Het arbeidscontract zelf was reeds opgesteld in 1949, maar de A.I.C.B. had een hele reeks bemerkingen doorgegeven aan de gouverneur-generaal. Het ontwerp van 1950 was slechts op een punt veranderd: het aantal verlofdagen was gereduceerd van twaalf naar zes.²²⁸ De invloed van de A.I.C.B. was er dus wel, zij het beperkt. Ook in het begin van de jaren '50 werd er een regeling uitgewerkt voor *allocations familiales* voor de Congolezen. Het systeem hield in dat werkgevers verplicht waren om aan hun arbeiders een “toelage in natura” uit te keren, wat concreet neerkwam op voedsel. Ook de familie van de werknemer had recht op een rantsoen. In de gewoonterechtelijke centra – dit waren voornamelijk de niet-stedelijke gebieden - was dit vanaf het eerste kind, in de buitengewoonterechtelijke centra vanaf het derde. Aangezien er geen middenveld was in Congo dat bijstandskassen of *caisses de compensation* kon voorzien, moesten de werkgevers deze uitkeringen zelf verzorgen.²²⁹ Deze regeling stuitte echter op heel wat protest bij de werkgevers. Het argument van de A.I.C.B. was ditmaal dat een regeling uitwerken onhaalbaar is, omdat de Congolezen niet over documenten van een burgerlijke staat beschikken, “*un obstacle infranchissable*”²³⁰, dat onvermijdelijk tot fraude zou leiden. Toch werd het decreet goedgekeurd. Het ontbreken van bijstandskassen zorgde er echter voor dat de kleine werkgevers het erg moeilijk hadden om deze vergoedingen in natura uit te keren. Daarom werd vanaf 1953 een regeling voorzien die toeliet om met bijstandskassen te werken, zij het op facultatieve basis. De overheid wou in die periode eveneens de wetgeving rond de *sanctions pénales* aanpakken. Bedrijven konden in Congo hun werknemers straffen, hetzij met een boete, hetzij met een lijfstraf. De A.I.C.B. zag zo’n herziening niet zitten en noemt dit, zoals zo vaak, “*prématuré*”²³¹. Toch wou ze zich neerleggen bij het afschaffen van sancties voor

²²⁷ *Ibidem*, 23-24.

²²⁸ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1950*. (Brussel, 1951), 17.

²²⁹ Archief Andries Dequae, Katholiek Documentatie- en Onderzoekscentrum (KADOC), nr. 628.

²³⁰ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1951*. (Brussel, 1952), 18-19.

²³¹ *Ibidem*, 19.

gediplomeerde arbeiders en arbeiders die reeds drie jaar *bons services* hebben afgeleverd bij dezelfde werkgever.²³² In ruil vroeg de A.I.C.B. wel een verhoging van de geldboetes voor werknemers die wel nog mochten gestraft worden en wanneer puntje bij paaltje kwam, bleek de A.I.C.B. niet gewonnen voor een algemene afschaffing van lijfstraffen:

*“Elle a exprimé par contre, le souhait que le taux des amendes soit majoré, et qu’en tous cas de non paiement d’amende, la contrainte par corps soit prononcées et appliquée effectivement.”*²³³

In 1952 gaf de A.I.C.B. een klein boekje uit met de titel *Manifestation George Moulaert*. Het was de schriftelijke neerslag van een eerbetoon van de organisatie aan haar oud-voorzitter George Moulaert. Dit feest, dat doorging in de *salons de la Royale Union Coloniale Belge*, bracht meer dan honderd personen uit de koloniale bedrijfswereld en politiek samen. Voorzitters, directeurs en bestuurders van tal van bedrijven en verenigingen uit het wereldje waren present. Ook minister van koloniën Dequae en oud-minister De Vleeschauwer zijn aanwezig. Op deze bijeenkomst werd George Moulaert geëerd met een medaillon voor zijn verdiensten in Belgisch Congo. Alphonse Ruwet, op dat moment voorzitter van de A.I.C.B., overliep zijn carrière in de kolonie en bedankte hem voor zijn bijdrage *“à l’oeuvre coloniale”*. Minister Dequae noemde hem *“l’un de ces vétérans à qui nous sommes redevables de notre belle colonie”*.²³⁴

Het is de eerste en enige keer dat de A.I.C.B. zo een publicatie uitgaf, maar het basisconcept van de viering was zeker geen unicum. Ook in 1946 werd er reeds voor oud-voorzitter André Gilson een *manifestation* gehouden. Hij werd er door *“très nombreuses personnalités coloniales”* geprezen voor zijn *“dévouement exceptionnel”*.²³⁵ In 1948 viel dezelfde eer te beurt aan Gaston Heenen en Edgar Van der Straeten, respectievelijk oud-voorzitter en oud-vicevoorzitter van de A.I.C.B. Dit keer was minister Wigny van de partij en hij zei verheugd te zijn zich te bevinden *“parmi les coloniaux”*.²³⁶

Met deze vieringen werden enkele belangrijke personen dus in de bloemetjes gezet, maar het

²³² *Ibidem*.

²³³ *Ibidem*.

²³⁴ Deze alinea is gebaseerd op: A.I.C.B., *Manifestation George Moulaert. 30 janvier 1952*. (Brussel, 1952).

²³⁵ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l’exercice 1946*. (Brussel, 1947), 6.

²³⁶ A.I.C.B., *Bulletin bimensuel*. Nr. 1124 (Brussel, 1948), 145-148.

ging verder dan louter een bedanking. In het discours herkennen we niet alleen een verheerlijking van deze persoonlijkheden, maar ook van het koloniale project. Bovendien werd daar ook een specifiek type persoon aan gekoppeld: die van de “koloniaal”. Mannen als George Moulaert of Gaston Heenen waren verdienstelijke kolonials en deze term diende niet alleen aan hen persoonlijk prestige te geven, maar ook aan het hele koloniale project en dus eveneens aan alle individuen die daarin betrokken waren. Deze verheerlijking ging ook verder dan louter de *manifestations*. De onfortuinlijke voorzitter Adolphe Ruwet kon niet gevierd worden, omdat hij nog tijdens zijn voorzitterschap ziek werd en kort na zijn vervanging stierf. Bij zijn overlijden werd echter een nadrukkelijk “In memoriam” op de eerste pagina van het *Bulletin* geplaatst.²³⁷ Deze herdenking van een overleden ‘koloniaal’ was meer regel dan uitzondering. Elk jaarverslag van de A.I.C.B. bevatte een “In memoriam” rubriek en ook aan het einde van elk *Bulletin* bevond zich een *nécrologie*. Hier werden steevast alle gestorvenen uit het koloniale milieu vermeld, vaak ook met hun verdiensten. Bij het overlijden van Ruwet lezen we bijvoorbeeld:

“*Sa disparition laissera un grand vide dans les milieux coloniaux. [...] D’une nature loyale et généreuse, Adolphe Ruwet fut un colonial d’élite.*”²³⁸

De A.I.C.B. ontleende als organisatie dus duidelijk ook heel wat prestige aan haar leden en niet in het minst aan haar bestuurders. In haar jaarverslagen werd ook elk jaar vermeld hoe goed de relatie tussen de *Association* en het ministerie en de gouverneur-generaal was. De organisatie wou hiermee natuurlijk aan haar leden tonen dat zij goed werk kon leveren, maar verhoogde hiermee ook haar aanzien, en daardoor weer dat van haar leden. Met dit streven naar prestige was de A.I.C.B. geen uitzondering in het koloniale wereldje. Ook de *Cercle Royal Africain* eerde op tijd en stond een koloniale persoonlijkheid, zoals bijvoorbeeld gouverneur-generaal Pierre Ryckmans in 1953.²³⁹ En naast personen werden ook de verjaardagen van bedrijven of andere koloniale organisaties gevierd. Ook deze kregen elk jaar felicitaties in het jaarverslag van de A.I.C.B.²⁴⁰ Desalniettemin bleef de A.I.C.B. in de eerste plaats een belangenvereniging. Schriftelijke aanvragen voor sponsoring voor evenementen of organisaties die met de kolonie te maken hadden, werden in een beleefd antwoord consequent

²³⁷ A.I.C.B., *Bulletin bimensuel*. Nr. 1239 (Brussel, 1953), 109.

²³⁸ *Ibidem*, 109-110.

²³⁹ A.I.C.B., *Bulletin bimensuel*. Nr. 1235 (Brussel, 1953), 33-35.

²⁴⁰ Zie bijvoorbeeld: A.I.C.B., *Rapport du comité pour l’exercice 1952*. (Brussel, 1953), 11.

geweigerd.²⁴¹

2.2.5. Het voorzitterschap van Léon Bruneel in de volle jaren '50: een nieuwe wind uit oude streken

Terwijl de A.I.C.B. zich in haar discours steeds meer moest verdedigen tegen antikolonialistische tendensen in de internationale gemeenschap,²⁴² kreeg de organisatie in 1953 een nieuwe voorzitter: Léon Bruneel. Bij het begin van zijn voorzitterschap vatte deze meteen de koe bij de hoorns en riep hij een vergadering samen met alle voorzitters van de *commission d'études*. Bruneel wou een nieuw comité oprichten waarin al deze voorzitters verenigd waren om de “*tendances dirigiste*” die op dat moment bij het koloniaal bestuur speelden, tegen te gaan. De budgetten van het koloniale bestuur, zo stelde Bruneel, kwamen voor een groot deel uit de opbrengsten van de bedrijven. Het is dus maar normaal dat de A.I.C.B. een belangrijke invloed heeft. Deze uitspraak mag enigszins verbazen, aangezien Bruneel zelf kabinetschef was onder het ministerschap van Pierre Wigny, die het Tienjarenplan opstartte. Anderzijds werd hier reeds betoogd dat het Tienjarenplan voor de bedrijven weinig verplichtingen inhield, en de bedrijven uiteindelijk veel baten opleverde. Het idee van Bruneel werd door de aanwezige voorzitters goedgekeurd en op 10 april 1953 vond de eerste bijeenkomst van het *comité de coordination* plaats. Daar werd nogmaals de “*action unilatéralé*” van het koloniaal bestuur aangeklaagd. In een onderhoud kort daarvoor tussen minister Dequae en de leden van de *commission de documentation fiscale et financière* had de minister gevraagd om zich niet te verzetten tegen een nieuwe wet, omdat er anders nieuwe belastingen zouden moeten geheven worden bij de koloniale bedrijven. De sfeer was duidelijk gespannen. Zo antwoordden de leden van de *commission* aan de minister dat vele bedrijven waaronder bijvoorbeeld de U.M.H.K. al meer belastingen betaalden dan als ze in België gevestigd zouden zijn.²⁴³ De minister klaagde dan weer dat de bedrijven openlijk kritiek op hem gaven.²⁴⁴ In het vertrouwelijke verslag van het *comité de coordination* vinden we misschien wel het duidelijkste bewijs van de gespannen relatie terug, dat komt van de heer Moeller de Laddersous, voorzitter van de *commission de documentation fiscale et financière*:

²⁴¹ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3802)*, nr. 1.

²⁴² Zie bijvoorbeeld: A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1953*. (Brussel, 1954), 3-8.

²⁴³ Iets wat de latere minister, Auguste Buisseret in een brief aan de A.I.C.B. in 1957 nog tegenspreekt. (Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3804)*, nr. 6: Anoniem verslag van het *comité de coordination*, 22/1/1957).

²⁴⁴ Deze paragraaf is gebaseerd op archiefmateriaal uit: Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3804)*, nr. 6.

“[...] depuis plus d'un an, les fonctionnaires qui entourent le Ministre ont modifié complètement leur attitude antérieure et de nombreuses mesures sont prises sans que les secteurs intéressés soient prévenus.”²⁴⁵

Deze verandering in de houding van de functionarissen op het ministerie viel samen met het aanstellen van de nieuwe minister Dequae. Dat is opvallend, maar in welke mate zijn aanstelling een rol speelde, kon niet achterhaald worden. De oprichting van het *comité de coordination* kan gezien worden als een manier om het verlies aan invloed van de A.I.C.B. tegen te gaan. Bovendien werden er nog andere maatregelen genomen. Zo probeerde de A.I.C.B. ook de relaties met de A.I.I.C., haar pendant in Congo, beter te stroomlijnen. Dit had veel te maken met het beleid van decentralisatie dat minister Dequae voerde. Hierdoor werden veel beslissingen niet langer in Brussel, maar in Leopoldstad op het bureau van de gouverneur-generaal genomen. De invloed van de A.I.C.B. op hem was beperkter, terwijl de A.I.I.C. vertegenwoordigers had in de *Conseil de Gouvernement* in Congo zelf. Deze nauwere samenwerking met de A.I.I.C. zorgde ook voor agitatie, zoals beschreven in deel 1, wat uiteindelijk leidde tot een fusie in 1960.

Ook andere maatregelen werden genomen om sterker te staan. De contacten met het F.I.B. of *Fédération des Industries Belges* werden eveneens geïntensifieerd²⁴⁶ en er werd een voorstel gedaan om de koloniale raad te hervormen, opdat de bedrijfswereld er beter vertegenwoordigd zou zijn. Uiteindelijk ging dit laatste project niet door, omdat de A.I.C.B. vreesde dat naast de zakenwereld ook de vakbonden wel eens een zitje in de nieuw samengestelde raad zouden kunnen krijgen.²⁴⁷

Ook tijdens het voorzitterschap van Bruneel werd in het jaarverslag van de A.I.C.B. telkens weer de goede relatie met het koloniale bestuur benadrukt, maar in de beslotenheid van het *comité de coordination* is het duidelijk dat er meermaals een haar in de boter zat. Het citaat van Moeller de Laddersous bij de oprichting van dit comité spreekt boekdelen, maar is lang niet het enige voorbeeld van verzuchtingen uit de A.I.C.B. over de positie van de overheid.

²⁴⁵ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3804)*, nr. 6: Anoniem verslag van het *comité de coordination*, 10/4/1953.

²⁴⁶ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1953*. (Brussel, 1954), 10.

²⁴⁷ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3804)*, nr. 6: Anoniem verslag van het *comité de coordination*, 5/5/1953.

Dit ging dan zowel over de sociale en fiscale politiek, als de prille democratische hervormingen die werden ingevoerd. Het is hier niet de bedoeling om te achterhalen wat de drijfveren waren van de overheid voor deze politiek. Dit valt niet af te leiden uit de bronnen van de A.I.C.B. en ook in de bestaande literatuur over Belgisch Congo is nauwelijks geschreven over de beweegredenen van het koloniale bestuur in haar sociale, fiscale of institutionele politiek tijdens deze periode. Uit het dossier van de *sanctions pénales pour la rupture du contrat de travail* blijkt dat de internationale gemeenschap een rol speelde. Ook het hoogtij van de sociaal-democratie in Europa, de christendemocratische achtergrond van minister Dequae en de decentralisatie van de koloniale politiek kunnen hier aangehaald worden als mogelijke factoren. Dit blijft echter intuïtief. Wel wil ik kijken hoe de *Association* reageerde op de gevoerde politiek en wat het resultaat was van de actie die de organisatie al dan niet ondernam. We hebben reeds gezien dat zij zichzelf probeerde te versterken door een betere coördinatie en nauwere samenwerking met de A.I.I.C., maar hoe benaderde de A.I.C.B. verschillende dossiers inhoudelijk? En leed de A.I.C.B. echt zo onder de mindere relatie met de overheid? Met het besef dat deze soms door elkaar lopen, zal ik deze vragen trachten te beantwoorden voor achtereenvolgens de economische, sociale en institutionele politiek.²⁴⁸

Economische politiek

Bekijken we vooreerst de economische politiek, dan zien we dat ook in deze periode de A.I.C.B. zich voortdurend verzette tegen belastingen. Zoals hierboven reeds vermeld probeerde de zakenwereld vergeefs van de *droits de sortie* af te raken, maar dat was lang niet de enige interventie op fiscaal vlak. Zowat elke professionele unie probeerde elk jaar opnieuw een belastingverlaging te bekomen voor haar sector, zij het met wisselend succes. Een goed voorbeeld daarvan vinden we terug in het jaarverslag van de *Union Professionnelle des Producteurs de Café du Congo*:

“Durant l’année écoulée, l’Union a pu convaincre le Département des Colonies que le prélèvement anticipé sur des bénéfices non encore acquis que constituent les droits de sortie, était trop élevé; une réduction du taux de 12 à 9 p.c. a été consentie; de nouvelles démarches sont en cours visant à obtenir le rétablissement du taux de 7 p.c.

²⁴⁸ Omwille van het uitgebreide karakter van het bronnenmateriaal voor de periode maak ik hier deze opdeling, terwijl deze bij de vorige beschreven periodes niet noodzakelijk was.

en vigueur en 1950."²⁴⁹

Nadat de belastingen dus gestegen waren sinds 1950 probeerde de *Union* ze hier opnieuw te verlagen, en met succes. Toch lukte dit niet altijd. In 1957 was de *Union Professionnelle des Producteurs d'Oléagineux du Congo Belge* tevreden over de belastingsverlaging die zij voor haar sector had kunnen bereiken, maar veel minder met een nieuwe belasting op brandstof van 1 frank per liter.²⁵⁰ Nochtans had ook de *Commission des mines* hierover haar beklag gedaan op het *comité de coordination*.²⁵¹ Ditmaal haalde de A.I.C.B. echter bakzeil en kwam de belasting er toch. Een ander voorbeeld van een belasting voor alle sectoren, is de *surtaxe sur les bénéfices*. Deze heffing zou 5,5 procent van de winsten van de koloniale bedrijven opeisen en werd in januari 1957 behandeld door het *comité de coordination*. De leden van het comité waren uiteraard tegen. Dit geld is nodig om te herinvesteren in bedrijven, zo werd gesteld. Er was reeds correspondentie met minister Buisserset geweest hierover, waarin deze gesteld had dat "*les propositions du Gouvernement ne sont pas de nature à justifier d'inquiétude de la part des sociétés coloniales.*"²⁵² De A.I.C.B. besloot echter niet op te geven en stelde een brief op die zij in haar tijdschrift publiceerde en bovendien contacteerde de organisatie ook parlementsleden om de minister onder druk te zetten. De namen van deze parlementsleden werden echter niet vermeld. In het jaarverslag van 1957 lezen we dat de heffing er uiteindelijk gekomen is, maar slechts voor 1,1 procent in plaats van 5,5. Dit impact hiervan is al heel wat minder: "*Il ne frappe pratiquement que les dividendes*".²⁵³

Niet alleen op vlak van belastingen probeerde A.I.C.B. haar invloed in de economische politiek te laten gelden, ook wanneer minister Dequae in een onderhoud in 1953 een wet aankondigde die een regeling voorzag voor het onteigenen van gronden voor publiek gebruik, greep zij in. De A.I.C.B. besloot om een tegenvoorstel te ontwerpen. De *Commission juridique* hield zich hiermee bezig en wanneer de minister het voorstel van de *Commission* ontving, leken de amenderingen van de A.I.C.B. voor deze regeling hem zeer redelijk. Zo werd bijvoorbeeld bekomen dat de mijnconcessies niet onder deze regeling vielen.²⁵⁴ In 1954

²⁴⁹ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1955*. (Brussel, 1956), 58.

²⁵⁰ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1957*. (Brussel, 1958), 49.

²⁵¹ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3804)*, nr. 6: Anoniem verslag van het *comité de coordination*, 25/10/1957.

²⁵² Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3804)*, nr. 6: Anoniem verslag van het *comité de coordination*, 22/1/1957.

²⁵³ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1957*. (Brussel, 1958), 44.

²⁵⁴ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3804)*, nr. 6: Anoniem verslag van het *comité de coordination*, 7/5/1954.

werd het voorstel onder de loep genomen door de koloniale raad en “*les instances compétentes de la Colonie*”, waarna de A.I.C.B. in haar jaarverslag stelde dat men goede hoop had dat haar opmerkingen aanvaard waren.²⁵⁵ Dit werd bevestigd in een verslag van het *comité de coordination*, waar Fontainas, voorzitter van de *Commission juridique*, stelde dat er nagenoeg over de hele lijn genoegdoening was.²⁵⁶ Een markante uitspraak in dit hele proces kwam van Henri Depage, waarin heel goed de ambigue relatie van de bedrijfswereld met de koloniale instanties duidelijk wordt. Enerzijds verkrijgt de A.I.C.B. wel informatie over de lopende dossiers, met kennisneming van de overheid, anderzijds zou de *Association* deze liever nog sneller en rechtstreeks krijgen.

*"M. Depage fait observer que l'étude faite par la Commission juridique a été possible grâce à l'indiscrétion de membres du Conseil Colonial qui ont communiqué leurs documents à l'Association. Le ministre a marqué en fait son accord sur cette procédure. M. Depage souhaite cependant que le Département procède officiellement à la diffusion des projets de décret et en permettre l'examen préalable par les secteurs intéressés."*²⁵⁷

Een laatste economische dossier dat ik hier wil aanhalen, is dat van de oprichting van de Europese Economische Gemeenschap (EEG). De EEG betekende voor de A.I.C.B. vooral de komst van een gemeenschappelijke markt. Wat waren de implicaties hiervan voor de koloniale gebieden? In augustus van 1956 besloot de A.I.C.B. dat ze hier weinig bij te winnen had. Congo trok immers al lang buitenlandse investeerders aan, terwijl dit in de Franse kolonies veel minder het geval was. Bovendien zou Congo, wanneer het toetreedt tot die gemeenschappelijke markt, veel minder kunnen anticiperen op handelspartners die er niet toe behoren, zoals de Verenigde Staten. Toch besloot de A.I.C.B. om voorlopig geen officiële mening te communiceren en het Franse standpunt af te wachten. Wanneer de EEG in 1957 werd opgericht, was de A.I.C.B. in haar jaarverslag echter opvallend positief. Drie grote voordelen werden opgesomd: een concurrentievoordeel van de Belgische koloniale producten ten opzichte van kolonies die niet tot deze gemeenschap behoren, de mogelijkheid tot een douane-unie tussen de kolonies onderling en mogelijke subsidies voor de uitbouw van de

²⁵⁵ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1954*. (Brussel, 1955), 45.

²⁵⁶ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3804)*, nr. 6: Anoniem verslag van het *comité de coordination*, 6/7/1954.

²⁵⁷ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3804)*, nr. 6: Anoniem verslag van het *comité de coordination*, 10/4/1953.

infrastructuur in de kolonie vanuit de EEG.²⁵⁸ Kortom:

*“L’adhésion du Congo belge au Marché Commun européen paraît présenter certains avantages, tandis que les inconvénients semblent avoir été limités au minimum.”*²⁵⁹

Een verklaring voor deze wijziging van standpunt kon niet worden teruggevonden, maar waarschijnlijk had de A.I.C.B. geen andere keuze dan zich neer te leggen bij deze beslissing. De beperkte invloed van de *Association* op de Europese besluitvorming bleek ook in 1958, wanneer het *comité de coordination* klaagde over het feit dat er belangrijke beslissingen zijn genomen omtrent gemeenschappelijke douanetarieven voor koloniale producten. De A.I.C.B. was hier niet van op de hoogte. Er werd daarop beslist om een *Commission du Marché Commun* in het leven te roepen, waarin de verschillende commerciële sectoren, zoals koffie, rubber en katoen, vertegenwoordigd waren.²⁶⁰ Na de onafhankelijkheid van Congo in 1960 was deze commissie uiteraard geen lang leven beschoren.

Sociale politiek

Kijken we dan ten tweede naar de sociale politiek vanaf het voorzitterschap van Bruneel. Algemeen kunnen we stellen dat deze voor de A.I.C.B. steeds prominenter werd. Een eenvoudige illustratie hiervan is dat de jaarverslagen van de *Commission des questions sociales* steeds uitgebreider werden en vanaf 1955 eerst stonden in de opsomming van de commissieverslagen.²⁶¹ Ook in de verslagen zelf liet de A.I.C.B. er weinig twijfel over bestaan:

*“La législation en matière sociale s’est complétée cette année encore par des nombreuses dispositions [...]”*²⁶²

“Tout au long de l’exercice 1957, l’étude des problèmes sociaux s’est intensifiée: d’une part leur complexité est grandissante et d’autre part la législation sociale elle-

²⁵⁸ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l’exercice 1957*. (Brussel, 1958), 8-10.

²⁵⁹ *Ibidem*, 10.

²⁶⁰ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3805)*, nr. 6: Anoniem verslag van het *comité de coordination*, 25/2/1958.

²⁶¹ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l’exercice 1955*. (Brussel, 1956), 41.

²⁶² *Ibidem*.

même a pris un développement considérable."²⁶³

Bij een bezoek van Bruneel aan een bijeenkomst van de *Chambre de Commerce du Katanga* werd gesproken van "*la politique de protection indigène spectaculaire*"²⁶⁴ en in 1957 stelde de A.I.C.B. zelfs dat het tijd werd voor een pauze in de sociale wetgeving, zeker omdat de economie enigszins slabakte. Er werd besloten om een inventaris te maken van alle sociale lasten waarvoor de bedrijven reeds instonden, om zo nadruk te kunnen leggen op alle toegiften die het kapitaal reeds had gedaan. Het is inderdaad zo dat vele sociale dossiers behandeld werden tijdens het voorzitterschap van Bruneel. In de schoot van de *Commission des questions sociales* werden tussen 1953 en 1958 een tiental dossiers behandeld, die meestal over meerdere jaren liepen.²⁶⁵ Stonden onder andere op de agenda: de salarispolitiek, het logement van de arbeiders en professioneel onderwijs. De *sanctions pénales* in geval van arbeidscontractbreuk werden hierboven reeds besproken. Hier zal ik nog dieper ingaan op enkele andere dossiers: dat van de *permis de main-d'oeuvre indigène*, de familiale bijdragen en de regelgeving voor beperking van de werkduur.

Gedurende de jaren '50 werd er heel wat gesleuteld aan de wet van 16 maart 1922 over de arbeidscontracten. Een eerste wijziging vond plaats in 1953, in het dossier van de *permis de main-d'oeuvre indigène*, afgekort tot *permis de M.O.I.* Reeds in 1952 was de A.I.C.B. op de hoogte van de plannen van de overheid om de arbeidsreserves in Congo beter te beheren. Het centrale oogmerk was de verspilling van werkkrachten tegengaan.²⁶⁶ Hoe werkkrachten 'verspild' konden worden, werd niet nader uitgelegd, maar had waarschijnlijk alles te maken met de barre omstandigheden waarin sommige Congolezen moesten werken, wat al gauw tot ziekte of zelfs overlijden kon leiden. De overheid wou dit tegengaan, al lijkt de term 'verspilling' eerder te wijzen op economische motieven dan menslievendheid. De A.I.C.B. was helemaal niet gewonnen voor deze regelgeving, omdat het koloniale bestuur zich zo kon inmengen met het beleid van de bedrijven. Het aantal werkkrachten voor een bedrijf kon gelimiteerd of gereduceerd worden en de overheid kon zelfs beslissen om licenties te geven voor een bepaald aantal arbeidskrachten en overtredingen hiervan bestraffen. Dit ging voor de

²⁶³ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1957*. (Brussel, 1958), 39.

²⁶⁴ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3802)*, nr. 1: Anoniem verslag van zitting *chambre de commerce du Katanga*, 1/8/1956.

²⁶⁵ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3811)*, nr. 21.

²⁶⁶ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3803)*, nr. 3: Anoniem verslag van het *comité de l'A.I.C.B.*, 6/11/1952.

werkgevers een brug te ver en werd als dirigisme bestempeld.²⁶⁷ In 1953 wees minister van koloniën Dequae de A.I.C.B. erop dat deze maatregel er zou komen, en wel via een ordonnantie van de gouverneur-generaal in Congo zelf. De minister wou dit doen in het kader van zijn decentralisatiepolitiek, zo stelde hij. De A.I.C.B. protesteerde hiertegen. De gouverneur mocht volgens de wet enkel ordonnanties uitvaardigen indien er sprake was van 'urgentie', terwijl dat hier niet het geval was, zo stelde de *Association*.²⁶⁸ Ze kreeg echter geen gehoor. Op de permanente deputatie, een orgaan dat bestond uit enkele vertegenwoordigers van de *Conseil de Gouvernement* en regelmatig samenkwam, werd op 11 maart 1953 de ordonnantie goedgekeurd, met zes stemmen tegen drie. Dit gebeurde zonder rekening te houden met de voorgestelde amendementen van de A.I.C.B. In het jaarverslag van de *Association* werd de ordonnantie nogmaals veroordeeld: ze was nutteloos (want de werkgevers investeren in hun werkkrachten en zullen ze dus niet verspillen), niet toepasbaar (want het is onmogelijk om bij elke exploitatie het precieze aantal werkkrachten op te geven) en zelfs gevaarlijk (want de administratie is nu gewapend om zich met het beleid van de bedrijven in te mengen).²⁶⁹ Wanneer de ordonnantie na zes maand opnieuw ingevoerd diende te worden, om juridische redenen, vroeg de A.I.C.B. om dit niet te doen, maar weerom vergeefs.

Nadat in 1951 een regeling was uitgewerkt voor de *allocations familiales* aan werknemers, kwam dit dossier in het midden van de jaren '50 opnieuw op de agenda. Op de *Conseil de Gouvernement* in Congo werd in 1955 voorgesteld om het systeem van de bijstandskassen te veralgemenen en bedrijven te verplichten om zich hierbij aan te sluiten. Intussen waren er reeds enkele bijstandskassen opgericht, zij het vanuit de privésector zelf. Sommige leden van het *comité de coordination* zagen wel voordelen in een verplichting, maar uiteindelijk besloot de A.I.C.B. om naar de A.I.C. te communiceren dat ze zo'n regelgeving - wederom - *prématuré* vond.²⁷⁰ Vervolgens leek de beweging rond dit dossier even stil te liggen, tot minister Buisseret in 1957 een commissie oprichtte die zich moest buigen over de regeling van de *allocations familiales*. Op dat moment uitte het koloniale bestuur ook de wens dat er één unieke bijstandskas zou komen onder de vleugels van de staat, en een verplichte aansluiting voor alle bedrijven. De A.I.C.B. was hier echter helemaal niet voor gewonnen. Ze

²⁶⁷ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1953*. (Brussel, 1954), 28.

²⁶⁸ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3804)*, nr. 6: Anoniem verslag van het *comité de coordination*, 3/4/1953.

²⁶⁹ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1953*. (Brussel, 1954), 28-29.

²⁷⁰ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3804)*, nr. 6: Anoniem verslag van het *comité de coordination*, 28/6/1955.

had niets tegen het systeem van bijstandskassen, maar vond dat het te vroeg was voor een algemene toepassing. Bovendien vond zij dat er niet één uniek orgaan mocht zijn en dat de vergoeding moest afhangen van regio tot regio. Het tegenvoorstel, dat door de vakbonden en de overheid gesteund werd, hield echter in dat er wel degelijk een verplichte aansluiting kwam voor bedrijven, maar dat er meerdere bijstandskassen mogelijk waren, waaronder een die van de overheid uitging. Ook zou de formule voor de vergoeding berekend worden op basis van de regio. Het is deze regeling die uiteindelijk goedgekeurd werd op de *Conseil de Gouvernement*. De A.I.I.C. had nochtans tegen gestemd, zoals ook met de A.I.C.B. was overlegd. Desalniettemin zorgde een coalitie van de vertegenwoordigers van de Congolezen, vakbonden en administratie ervoor dat dit voorstel het toch haalde.²⁷¹ Een jaar later besloot de A.I.C.B. akkoord te gaan met dit compromis, zij het met enig tandengeknars.²⁷² De uiteindelijke uitkomst wordt “*le moins mauvais*” genoemd en één lid stelde zelfs het volgende:

“[...] *une démarche auprès du Ministre pour voir retarder la mise en application du régime, serait peu opportune. Elle n’aurait d’ailleurs à son avis aucune chance de succès. Elle ne pourrait que discréditer les employeurs.*”²⁷³

Dit citaat toont duidelijk dat de relatie tussen de bedrijfswereld en de koloniale overheid niet vanzelfsprekend was. Eenmaal de nieuwe regeling getroffen was, bleek nochtans dat heel veel bedrijven toch voor de bijstandskas van de overheid kozen. In 1958 schreef Van Den Bossche, de *Conseiller Social* van de A.I.C.B., een brief naar Bruneel waarin hij klaagde over het feit dat nog slechts één van de drie privé-kassen uit 1957 het hoofd boven water had kunnen houden. De bedrijven van holdings als de CCCI en Empain hadden zich aangesloten bij de overheidskas, terwijl de A.I.C.B. zich destijds uitsprak voor een systeem met meerdere kassen.²⁷⁴ Het is niet duidelijk of hier effectief gevolg werd aan gegeven, maar de brief geeft opnieuw aan dat ook de eensgezindheid binnen de bedrijfswereld niet vanzelfsprekend was.

Het derde voorbeeld dat ik hier wil aanhalen, is dat van de *limitation de durée de travail*.

²⁷¹ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3803)*, nr. 3: Anoniem verslag van het *bureau permanent de l’A.I.I.C.*, 10/7/1957.

²⁷² Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3805)*, nr. 6: Anoniem verslag van het *comité de coordination*, 20/5/1958.

²⁷³ *Ibidem*.

²⁷⁴ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3811)*, nr. 24: Brief van Van Den Bossche aan Bruneel, 1958.

Vanaf 1954 wilde de koloniale overheid de arbeidsduur voor de Congolezen beperken in de tijd. Dit sloeg zowel op het aantal werkuren per week, de zondagsrust als het verlof op feestdagen. Dit initiatief moet vooral gezien worden in het licht van een gelijkschakeling tussen de Europese en Congolese werknemers in de kolonie. Voor de Europeanen was er immers al een regeling voorzien en het koloniale bestuur wou dit vooral uniform maken. Daarom kon de A.I.C.B. moeilijk kritiek geven op het nieuwe voorstel. Zo wordt gesteld op het *comité de coordination*:

*"Pour le reste de l'avant-projet, certaines critiques de détail peuvent évidemment être formulées, mais il semble que leur chance de succès soit minime attendu que les articles sont calqués sur la loi belge avec quelques adaptations à la Colonie"*²⁷⁵

Toch probeerde de A.I.C.B. uiteindelijk nog enkele amenderingen toe te voegen. Vooreerst vroeg ze om voor bepaalde sectoren een uitzondering te maken, zoals voor de landbouw. Hier werd door het koloniaal bestuur echter niet op ingegaan. Daarnaast vroeg ze ook dat er in geval van overtreding van deze wet, een extra salaris aan de werknemer betaald zou worden. Dit lijkt vooral op een mechanisme om de werknemers alsnog langer te doen werken. Het voorstel van de A.I.C.B. werd echter niet aanvaard.²⁷⁶ In 1957 werd het nieuwe reglement over de arbeidsduur goedgekeurd: een werknemer mag maximaal acht uur per dag en 48 uur per week werken, met zondagsrust, feestdagen en een verbod op nachtwerk. Uitzonderingen konden door de werkgevers verkregen worden bij de gouverneur-generaal of in sommige gevallen bij arbeidsinspecteurs.²⁷⁷

Ter conclusie kunnen we stellen dat bij elke sociale maatregel die het koloniaal bestuur wou invoeren, de A.I.C.B. flink wat tegengas gaf en daarbij regelmatig bakzeil haalde. Zoals reeds bleek uit het voorbeeld van de *sanctions pénales* speelde de internationale gemeenschap een rol. Bij de *allocations familiales* was de christendemocratische achtergrond van minister Dequae en zijn voorganger Wigny een factor, alsook de gelijkschakeling tussen de sociale bescherming en arbeidsvoorwaarden van de Europeanen en de Congolezen.

²⁷⁵ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel*: D(3804), nr. 6: 28/6/1955.

²⁷⁶ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel*: D(3804), nr. 6.

²⁷⁷ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1957*. (Brussel, 1958), 42.

Institutionele politiek

Ten slotte kijken we naar de houding van de A.I.C.B. ten opzichte van de institutionele politiek. Met deze term doel ik op de politieke maatregelen van het koloniale bestuur, waarbij ingegrepen werd op de institutionele organisatie van de politiek. De oprichting en samenstelling van bepaalde raden had voor de A.I.C.B. geen rechtstreekse impact op de economische of sociale politiek, maar zorgde er wel voor dat de organisatie meer of minder instrumenten ter beschikking had om de koloniale politiek te beïnvloeden. Het voorstel om de Koloniale raad te hervormen, een idee dat op een *comité de coordination* overwogen werd, is hier een goed voorbeeld van. Uiteindelijk ging dit, zoals gezegd, niet door, omdat men schrik had om invloed te verliezen wanneer ook de vakbonden hierin een zitje zouden krijgen. Ook de decentralisatiepolitiek en de herschikking van de *conseils de gouvernement* in 1947 en 1952 had als gevolg dat de A.I.C.B. zich moest aanpassen en bijvoorbeeld nauwer moest gaan samenwerken met de A.I.I.C. De verschuiving van de besluitvorming naar Congo ontlokte op een vergadering van het *comité de coordination* in 1956 volgende uitspraak:

*"Il arrive fréquemment, en effet, qu'une question à l'étude depuis une longue période dans les services gouvernementaux soit inscrite en dernière minute à l'ordre du jour d'une assemblée consultative, sous prétexte d'urgence, et que l'Administration se prévale ensuite de l'accord obtenu de cette assemblée, dont les membres ont reçu tardivement la documentation à examiner."*²⁷⁸

Vanaf 1955 zagen nog andere commissies het levenslicht. Zo was er bijvoorbeeld de *Commission nationale pour le développement économique du Congo belge et du Ruanda-Urundi*. Deze commissie werd bij koninklijk besluit opgericht op 5 maart 1955. In de commissie zetelden “*des membres de l'Administration, des chefs d'entreprises coloniales et d'autres personnalités, choisies notamment dans les milieux politiques et syndicaux belges*”.²⁷⁹ De A.I.I.C. had de A.I.C.B. reeds in 1954 gesignaleerd dat deze commissie er ging komen, toen nog onder de naam van “*conseil supérieur économique et social*”. De A.I.I.C. was niet gewonnen voor dit nieuwe orgaan, omdat ze schrik had dat de consultatieve raden in Congo hierdoor gepasseerd zouden worden. De A.I.C.B. was aanvankelijk echter wel

²⁷⁸ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3804)*, nr. 6: Anoniem verslag van het *comité de coordination*, 18/4/1956.

²⁷⁹ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1955*. (Brussel, 1956), 27.

gewonnen voor zo'n overlegorgaan, omdat ze daarin de kans zag om de besluitvorming voor een deel terug naar Brussel te brengen.²⁸⁰ De commissie had als opdracht om gedurende zes maand de mogelijkheid te onderzoeken om een *office de développement économique du Congo belge et Ruanda-Urundi* op te richten. Uiteindelijk besliste de commissie om zo'n dienst niet op te richten, omdat een dergelijke algemene taak bij de uitvoerende macht diende te blijven, aldus het jaarverslag van de A.I.C.B. Wat niet vermeld wordt, is dat deze mogelijkheid verworpen werd met een stemming van 12 tegen 11.²⁸¹ Het is niet onbegrijpelijk dat dit wordt weggelaten in een jaarverslag. De A.I.C.B. was immers niet gewonnen voor een overheidsdienst die als doel had zich met de economische ontwikkelingen, en dus het reilen en zeilen van de bedrijven, bezig te houden. Na de verwerping van het oprichten van het *office de développement* werd de duur van de commissie echter verlengd door de minister, deze keer om zich te buigen over de hydro-elektrische mogelijkheden in Beneden-Congo. Er was vooral aandacht voor de *site d'Inga*.²⁸² In de commissie werd ditmaal unaniem beslist dat er een onderzoeksbureau zou worden opgericht om de mogelijkheden te onderzoeken. Dit onderzoeksbureau zou echter enkel bestaan uit staatsambtenaren, dit zeer tegen de zin van de A.I.C.B. De stemming hierover was weerom nipt, met 15 tegen 13 stemmen. De A.I.C.B. liet het hier echter niet bij en besloot opnieuw om een *démarche* te doen naar minister van koloniën Buisseret. Daarin werd nogmaals gewezen op de verdiensten van de bedrijven in het koloniale verhaal en het belang van samenwerking, om vervolgens te vermelden dat de stemming in deze commissie allesbehalve unaniem was.²⁸³ Bovendien vroeg de *Association* ook om zo veel mogelijk op de hoogte gehouden te worden van de vooruitgang van het studie bureau. De *Association* had vooral schrik dat andere, misschien zelfs buitenlandse bedrijven zouden kunnen investeren in de waterkrachtcentrale, in plaats van een Belgisch bedrijf.²⁸⁴ Dat de A.I.C.B. niet zo zeker was van haar invloed op de overheid, blijkt duidelijk uit het verslag van het *comité de coordination* in die periode:

"Le comité estime unanimement qu'une rupture des relations avec les milieux gouvernementaux ne serait pas favorable aux intérêts du secteur privé lequel ne peut se désintéresser des études à entreprendre. L'abstention du secteur privé

²⁸⁰ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3804)*, nr. 6: Anoniem verslag van het *comité de coordination*, 14/10/1955.

²⁸¹ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3804)*, nr. 6: Anoniem verslag van het *comité de coordination*, 18/4/1956.

²⁸² Na de dekolonisatie zal Mobutu hier uiteindelijk de Ingadam met waterkrachtcentrale bouwen.

²⁸³ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3802)*, nr. 1: Brief van Bruneel aan minister Buisseret, 17/5/1956.

²⁸⁴ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1955*. (Brussel, 1956), 27.

encouragerait l'Etat à s'adresser à des tiers et notamment à des compétences étrangères."²⁸⁵

Een ander voorbeeld van de invloed van de A.I.C.B. op de institutionele politiek, zien we bij de *conseil supérieur des transports au Congo*. Deze raad was opgericht in 1954 en was de opvolger van het *comité permanent de coordination des transports au Congo*. Het orgaan had als doel alle soorten transport (zowel over spoor, rivier als weg) af te stemmen op de economische en sociale politiek in Congo.²⁸⁶ Bij de eerste samenkomst hadden de gebruikers van het transportnet, zijnde de industriëlen, meteen geklaagd over het lage percentage vertegenwoordiging dat zij in deze raad hadden. Dit was nadat de minister het aantal van de 'gebruikers' al met vier personen had verhoogd. De overheidsambtenaren hadden daarop gerepliceerd dat zij een scheidsrechtersrol speelden en dus geen partij kozen, wat hun meerderheidspositie rechtvaardigde.²⁸⁷ Met deze *conseil supérieur de transports* verdwenen echter ook de *commission mixte de transports* die voorheen in de schoot van het ministerie lag. Over deze *commission mixte* zelf komen we niet veel te weten, maar in 1958 bekleegde de *commission des usagers de transports* van de A.I.C.B. zich wel over het verdwijnen ervan, omdat in dit orgaan ook vertegenwoordigers van de A.I.C. zaten, terwijl dit voor de nieuwe raad niet het geval was, waardoor er soms weer meningsverschillen waren tussen Brussel en de kolonie.²⁸⁸

2.2.6. De rol van de vakbonden en de sociale onrust vanaf 1958

In 1946 keurde het koloniale bestuur enkele ordonnanties goed die het recht op vereniging voor Congolezen toelieten. De facto kwam dit er op neer dat de Congolezen nu hun eigen vakbonden konden oprichten. Toch werd het syndicalisme nog op tal van manieren aan banden gelegd. Zo mochten syndicaten zich enkel organiseren per beroep of per werkgever. Overkoepelende federaties waren niet toegelaten. Voor de leden waren er tal van toelatingsvoorwaarden. Men moest ouder zijn dan 25 jaar, vijf jaar in dienst geweest zijn en geen strafblad hebben. Er was ook een strikte scheiding tussen vakbonden voor Europeanen en Congolezen. Met deze toelating was de Belgische kolonie relatief laat ten opzichte van de

²⁸⁵ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3804)*, nr. 6: Anoniem verslag van het *comité de coordination*, 4/10/1955.

²⁸⁶ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3812)*, nr. 24.

²⁸⁷ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3804)*, nr. 6: Anoniem verslag van het *comité de coordination*, 14/10/1955.

²⁸⁸ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3812)*, nr. 21.

andere kolonies. Groot-Brittannië was al sinds de jaren '30 een pleitbezorger van het syndicalisme in haar kolonies. Voor Frankrijk gold hetzelfde, al moedigde het land vakbondsvorming niet in dezelfde mate aan. In Congo ontstonden de vakbonden niet vanuit de arbeidersmassa zelf, maar werden zij geïmporteerd vanuit Europa. Een resultaat daarvan is onder andere dat ook het syndicalisme in de kolonie verzuimd was. Er was na 1946 dus zowel een christelijke als een socialistische vakbond. Eenmaal het syndicalisme legaal was in Belgisch Congo, ontstonden er naast syndicaten voor Europeanen heel snel ook syndicaten voor Congolezen. De concurrentie tussen de twee zuilen speelde hierin een belangrijke rol. Het A.C.V. wilde bijvoorbeeld niet riskeren dat de Congolezen massaal voor de socialistische vakbondsvereniging zou kiezen. In 1957 kwam er een versoepeling van de vakbondswetgeving. De scheiding tussen syndicaten voor Europeanen en Congolezen verviel en vanaf dan mochten zij zich ook op nationaal vlak organiseren.²⁸⁹

Toch blijft het percentage van gesyndiceerde Congolezen gedurende de hele koloniale periode bijzonder laag. Voor 1960 zou dit aantal nooit groter dan 1% van de totale arbeidersbevolking zijn.²⁹⁰ Niettemin waren de vakbonden in de ogen van de werkgevers niet verwaarloosbaar. Bij een brief van secretaris-generaal Van der Linden uit 1956 aan het *comité de coordination* van de A.I.C.B., zit een verslag van het *Bureau Permanent*, het centrale beslissingsorgaan van de A.I.C.B., waarin de politieke situatie in Congo van de laatste drie jaren wordt samengevat. Daarin wordt onder andere “*la propagande active exercée au Congo depuis 10 ans par les syndicats politiques de Belgique*” aangehaald. Ondanks het feit dat ook de A.I.C.B. weet dat de vakbonden slechts twee²⁹¹ procent van de Congolese werknemers vertegenwoordigen, dient zij toch rekening te houden met de syndicaten. De nieuwe samenstelling van de *conseils consultatives*²⁹², waarbij ook de vakbonden een stem kregen, zorgde immers dat die *conseils* ondanks hun geringe ledenaantal toch een vinger in de pap te brokken hadden. De invloed van de syndicaten bij de koloniale overheid in Brussel had er in 1956 voor gezorgd dat de sociale eisen voor de Europeanen in Congo steeds belangrijker werden. Dit had op zijn beurt als gevolg dat, op enkele zeer welvarende bedrijven na, het Europese kader in bedrijven tot het noodzakelijke minimum beperkt werd. Deze werkrachten waren immers veel duurder.²⁹³ De

²⁸⁹ Deze paragraaf is gebaseerd op: Etambala, Zana Aziza. “Het christelijke syndicalisme in Kongo/Zaire vanaf zijn ontstaan in 1946 tot aan de oprichting van de eenheidsvakbond (UNTZA) in 1967.” *De gids op maatschappelijk gebied* 84, 2 (1993), 177-199.

²⁹⁰ Etambala, Zana Aziza. *Het christelijke syndicalisme in Kongo/Zaire*. 188.

²⁹¹ De A.I.C.B. beschikte blijkbaar over andere cijfers dan Etambala.

²⁹² Dit waren de *conseils de provinces, conseil de gouvernement en députation permanent*.

²⁹³ Etambala, Zana Aziza. *Het christelijke syndicalisme in Kongo/Zaire*. 181-186.

macht van de vakbondsvertegenwoordigers in de kolonie was dus vooral te danken aan de erkenning door het koloniale bestuur en veel minder aan grote ledenaantallen. Of zoals de A.I.C.B. het stelt:

*"Même si l'on peut estimer que dans leur état actuel, les syndicats congolais ne constituent pas des interlocuteurs valables, il faut bien constater que le Gouvernement leur a octroyé une reconnaissance officielle dans le cadre de la législation sur la liberté d'association."*²⁹⁴

De invloed van de vakbonden mag dus, ondanks hun geringe ledenaantallen, niet onderschat worden. Dat blijkt bijvoorbeeld ook uit de voorbereidende documenten voor de fusie tussen de A.I.C. en A.I.C.B. Daar werd zeer vaak vermeld dat een van de voornaamste redenen voor de fusie de toenemende invloed was van de syndicale federaties in Brussel.²⁹⁵ De duidelijkste verwoording hiervan komt misschien wel van de heer Halain²⁹⁶ in een nota aan de A.I.C.B.:

*"Devant cette organisation du TRAVAIL, il paraît indispensable sinon urgent de voir le CAPITAL s'organiser puissamment à son tour, D'ABORD, pour faire pièce au TRAVAILLE et ENSUITE, si possible, arriver rapidement à collaborer avec lui pour le plus grand profit du Congo, de son économie, de ses habitants."*²⁹⁷

De samenwerking waar Halain het in 1958 over heeft, bestond inderdaad nog niet. Contacten tussen de A.I.C.B. en de vakbonden verliepen via de organen van overheidswege, maar echt institutioneel overleg tussen werkgevers en werknemers was er tot 1958 niet. Aan het einde van 1957 nam er voor het eerst een vakbondsorganisatie, namelijk het socialistische F.G.T.B. of *Fédération Générale du Travail de Belgique* contact op met de A.I.C.B. met de vraag om overleg. De A.I.C.B. stond hier voorzichtig, maar niet weigerachtig tegenover. De vraag werd daarbij gesteld of de A.I.C.B. zich kon presenteren als de gesprekspartner in naam van het

²⁹⁴ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3804)*, nr. 6: Anoniem verslag van het comité de coordination, 27/11/1957.

²⁹⁵ Zie bijvoorbeeld: Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3802)*, nr. 1: Brief van Bruneel aan Flamez, 21/1/1958.

²⁹⁶ Van C. Halain kon ik enkel te weten komen dat hij tijdens de Tweede Wereldoorlog districtscommissaris was in Elisabethstad en schreef over de viskwekerij in Congo. Zijn band met de A.I.C.B. in de jaren '50 doet vermoeden dat hij ook betrokken was in het koloniale bedrijfsleven.

²⁹⁷ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3802)*, nr. 1: Note relative a une Association des industriels du Congo-belge/Ruanda-Urundi (A.I.C.B.R.U.) 26/2/1958.

patronaat in Belgisch Congo.²⁹⁸ Er werd besloten om officieuze contacten te onderhouden met de F.G.T.B. De contacten moesten in een privésfeer plaatsvinden. Daarnaast werd er beslist om geen andere syndicaten uit te nodigen op de ontmoeting, om zeker niet de indruk te geven dat de syndicale organisaties effectief de arbeiders in hun geheel vertegenwoordigden. Voor echt paritair overleg zou de A.I.C.B. pas klaar zijn indien er een enkele organisatie de belangen van de werkgevers verdedigde, zo werd gesteld. Ook de overheid diende niet aanwezig te zijn bij het contact.²⁹⁹ Het doel van de ontmoeting zou hetzelfde worden als hetgene dat Mr. Major, de vertegenwoordiger van de F.G.T.B., in zijn brief beschrijft:

“[...]trouver une solution compatible avec les intérêts des deux parties en présence et également avec l'intérêt général de la Colonie.”³⁰⁰

Samenvattend kunnen we stellen dat de A.I.C.B. niet bepaald warm liep voor geïnstitutionaliseerd, paritair overleg tussen werkgevers en werknemers. Het overleg met de F.G.T.B. bleef dan ook op de vlakte, tot in 1959 de gebeurtenissen in Congo zelf een belangrijke rol begonnen te spelen. Op 4 januari van dat jaar wordt protest in Leopoldstad omwille van een afgelaste vreedzame meeting in bloed gesmoord. De Belgische regering nam maatregelen ter verzoening, maar de pre-revolutionaire sfeer en de conflicten kon niet onderdrukt worden.³⁰¹ Van Den Bossche, de Conseiller Social van de A.I.C.B., schreef in die maand aan Bruneel dat ook de F.G.T.B. geschrokken was van het geweld in Congo. Er werd geopperd dat er misschien een tekst kon worden opgesteld en ondertekend door de A.I.C.B. enerzijds en de in Brussel gevestigde christelijke en socialistische vakbond anderzijds. Van Den Bossche vreesde echter dat dit voor de Congolezen de indruk kon geven dat er een *collusion des blancs* is. De tekst zou dan ook door een Afrikaans syndicaat ondertekend moeten worden. Op het *comité de coordination* in februari vond het onderhoud plaats van de A.I.C.B. met de F.G.T.B., C.S.C. en C.G.S.L., respectievelijk het socialistische, christelijk en liberale syndicaat. Er werd beslist om de drie vakbonden binnen de koloniale bedrijven te erkennen. De vakbonden gingen hier graag op in en wilden de regeling hiervoor bespreken. Op het *comité de coordination* werden hier ook bemerkingsen gemaakt:

²⁹⁸ Cfr. Supra: 1.1., p. 18.

²⁹⁹ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3802)*, nr. 2: Anoniem verslag van het *comité de coordination*, 28/3/1958.

³⁰⁰ *Ibidem*.

³⁰¹ Buelens, Frans. *Congo*. 424-427.

*“M. Le Borne [...] estime qu'il n'y aurait aucun intérêt à aider les syndicats à développer leur action dans ces entreprises, dont les travailleurs n'ont d'ailleurs pas la maturité d'esprit nécessaire, et souhaite que l'organisation syndicale soit limitée aux centres prolétariés.”*³⁰²

Ook Depage stelde vervolgens dat de syndicaten moesten beseffen dat de problemen van Leopoldstad niet van toepassing waren op die in het binnenland. De A.I.C.B. wilde door de onrust in Congo dus wel de vakbonden als legitieme gesprekspartners erkennen, maar stelde hier toch ook grenzen aan. Zo werd ook geopperd dat het overleg de vakbonden vooral moest doen beseffen dat sommige van hun eisen niet realiseerbaar waren. Bovendien moest de integratie van de vakbonden in de bedrijven ook geleidelijk gebeuren. Niettemin kan het protest in Leopoldstad duidelijk als een katalysator gezien worden voor wat de A.I.C.B. *la politique de rapprochement avec les syndicats* noemde.³⁰³ In Leopoldstad had provinciegouverneur Bomans reeds gevraagd om de minimumlonen meteen te verhogen, maar de A.I.C.B. wilde dat via officieus sociaal overleg bereiken, met aanwezigheid van de overheid. Er was ruimte voor loonsverhoging met 2 frank, zo werd binnenskamers gesteld. Later op het jaar zou de A.I.C.B. echter pleiten voor een overleg zonder de aanwezigheid van de overheid, omdat deze de kant van de vakbonden leek te kiezen.

Op 25 maart 1959 hield het *comité de coordination* opnieuw besprekingen over de vakbonden. Die vakbonden stelden dat er dringend nood was aan een coherente salarispolitiek. Op dit moment, zo merkten de A.I.C.B. op, worden individuele bedrijven immers voortdurend belaagd door stakingen en ongegronde eisen.³⁰⁴ Ook op vlak van inspraak hadden de vakbonden eisen: ze vroegen het oprichten van bedrijfsraden, waarin geen willekeurige maar gesyndiceerde arbeiders zetelden. Bovendien vroegen ze ook dat de T.E.P.S.I.-commissies³⁰⁵ afgeschaft en vervangen zouden worden door paritaire commissies. Hoewel de vakbonden stelden dat het sociale oproer hierdoor vermeden kon worden, was dit voor de A.I.C.B. toch een brug te ver. Op 21 mei 1959 werd er een compromis gesloten tussen de beide partijen. Het bestaan van vakbonden werd erkend en er werd gestreefd naar

³⁰² Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3805)*, nr. 6: Anoniem verslag van het *comité de coordination*, 6/2/1959.

³⁰³ *Ibidem*.

³⁰⁴ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3805)*, nr. 6: Anoniem verslag van het *comité de coordination*, 25/3/1959.

³⁰⁵ Deze regionale en provinciale commissies waren in 1946 opgericht met het doel om het welzijn van de ‘inlanders’ te beschermen.

een normalisatie tussen het syndicaat en het patronaat. De ondertekening van het protocol miste zijn effect niet, zo lezen we in het jaarverslag van de A.I.C.B.: “*Depuis la signature du protocole, on a pu constater un changement dans le climat social.*”³⁰⁶

Het protocol van 21 mei kreeg dan wel een belangrijke symbolische waarde,³⁰⁷ het gevolg ervan was allesbehalve een volledige toegeving van de A.I.C.B. aan het adres van de vakbonden. Het tij leek zelfs ietwat gekeerd in het voordeel van de bedrijfswereld. Zo stuurde de A.I.C.B. allerm minst aan op een afschaffing van de T.E.P.S.I.-commissies en was zij evenmin gewonnen voor een verplichte gemeenschappelijke salarispolitiek. Wanneer voorgesteld werd om een *conseil supérieur du travail* op te richten, weigerden de syndicaten dit voorstel omdat het te weinig zetels voor syndicale vertegenwoordigers. In oktober brak een staking uit bij het parastatale transportbedrijf Otraco. De koloniale administratie verhoogde daarop de lonen voor het personeel. Het succes van de staking deinde tot ergernis van de A.I.C.B. uit en zorgde voor nieuwe stakingen, ditmaal ook bij de privébedrijven, waarna men overging tot een loonsverhoging van twee frank per dag.³⁰⁸

De sociale onrusten in Congo zorgden dus in 1959 voor een toenadering tussen de syndicaten en het patronaat. Bovendien werden er ook nog enkele sociale maatregelen genomen zoals de hierboven besproken loonsverhoging en in januari 1959 trad ook een nieuwe regeling over de familiale bijdragen in werking, waarbij de werkgevers een extra bijdrage moesten betalen.³⁰⁹ Deze nieuwe bijdrage werd door de werkgevers als “*une régime non viable*” ervaren. In het jaarverslag van 1959 stelde de A.I.C.B. dan ook:

“*Si le principe de la compensation pouvait être maintenu, encore fallait-il élaborer une formule différente.*”³¹⁰

Met deze uitspraak stelde de A.I.C.B. niet alleen de hogere bijdrage in vraag, maar ook het gehele systeem van familiale bijdragen. Dit is een opvallende ommekeer, want in 1957 werd er op het *comité de coordination* immers nog gezegd dat de *Association* met het principe van

³⁰⁶ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1959*. (Brussel, 1960), 12.

³⁰⁷ Zo wordt het eenjarig bestaan in 1960 al gevierd: Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3805)*, nr. 6: Anoniem verslag van het *comité d'étude et de coordination du F.E.C.*, 31/5/1960.

³⁰⁸ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1959*. (Brussel, 1960), 17.

³⁰⁹ *Ibidem*, 18.

³¹⁰ *Ibidem*.

een familiale bijdrage geen probleem had.³¹¹ Deze bocht dient te worden geïnterpreteerd tegen het licht van de ingrijpendste gebeurtenis in het tumultueuze jaar 1959: het besluit tot de oprichting van een onafhankelijke Congoese staat.

2.2.7. De A.I.C.B bij de overgang naar het onafhankelijke Congo

Het dertigjarenplan voor de politieke ontvoogding van Belgisch Afrika van Jef Van Bilsen wordt traditioneel als een van de ankerpunten in de weg naar de dekolonisatie genoemd. De A.I.C.B. was in 1956 verre van gediend met de uitspraken van Van Bilsen, die door Vanthemsche het *enfant terrible* van de Belgische koloniale politiek wordt genoemd.³¹² Toen Van Bilsen in 1956 een reis ondernam naar de Verenigde Staten en de Belgische politiek in Afrika “*retrograde et réactionnaire*” noemde, was het *comité de coordination* hoegenaamd niet geamuseerd. Er werd besloten om geen polemiek op te starten, maar wel om een brief naar minister Buisseret te sturen met als doel de verspreiding van dit soort standpunten aan te klagen. Het waren echter niet alleen de kritieken van Van Bilsen op het kolonialisme waartegen de A.I.C.B. zich verdedigde; getuige daarvan zijn de jaarlijkse pleidooien aan het begin van ieder jaarverslag tegen het antikolonialisme van de internationale gemeenschap. Vanaf 1952 werd deze verdediging steeds prominenter en uitgebreider. De A.I.C.B. hield ondanks alle kritiek vast aan de zogeheten ‘Belgische these’ van ontwikkelingskolonialisme, die vooral door Pierre Ryckmans bondig werd samengevat met de slogan “*dominer pour servir*”.³¹³ Toch moest ook de A.I.C.B. voor een deel mee in het moderne discours. In 1958 schreef Mathys, de directeur van de *Services d'étude*, aan voorzitter Bruneel dat de tendens bestond om het woord ‘koloniaal’ niet langer te gebruiken. Daarom stelde hij voor om de naam van de organisatie te veranderen in *Association des intérêts du Congo Belge et du Ruanda-Urundi*. Dat dit uiteindelijk niet gebeurde, had waarschijnlijk veel te maken met de aankomende fusie van de A.I.C.B. met de A.I.I.C. waarbij de naam sowieso veranderde, maar het toont ook aan dat de organisatie hier geen hoogdringendheid in zag.

De A.I.C.B. heeft het Belgische kolonialisme dus altijd verdedigd. Toch vinden we in de vergaderverslagen van het *comité de coordination* op geen enkel moment een negatief woord

³¹¹ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3805)*, nr. 6: Anoniem verslag van het *comité de coordination*, 20/5/1958.

³¹² Vanthemsche, Guy. *Genèse et portée du plan décennal du Congo belge*. 73.

³¹³ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3802)*, nr. 1: Brief van de A.I.C.B. aan het ministerie van koloniën, 25/9/1956.

terug over de beslissing tot onafhankelijkheid. In het jaarverslag van 1959 werd gesteld dat het verlenen van de onafhankelijkheid het werk van België - de emancipatie van het Congolese volk - afrondde.³¹⁴ De reactie van de *Association* was dus eerder laconiek. Bij de besluitvorming over de onafhankelijkheid lijkt de A.I.C.B. al helemaal niet betrokken. Ndaywel è Nziem stelt dat de zakenwereld inderdaad amper betrokken werd bij de weg naar onafhankelijkheid.³¹⁵ Hoe valt dit te verklaren? Ndaywel è Nziem stelt dat de koloniale bedrijven vermoedelijk weinig te verliezen hadden bij de onafhankelijkheid van Congo. De hierboven beschreven ontwikkelingen onderschrijven die these. De sociale politiek en belastingsdruk waren tijdens de jaren '50 steeds meer toegenomen en vaak waren het niet alleen de vakbonden maar ook de Belgische koloniale overheid die hier tegen de kar van de bedrijfs wereld reden. Het ontstaan van een nieuwe staat met een nieuwe overheid en zonder de bemoeienis van de vakbonden uit Brussel kon dus zelfs voordelen bieden aan de A.I.C.B. Zoals hier reeds beschreven werd, had de A.I.C.B. na de beslissing over de onafhankelijkheid al geopperd dat de familiale bijdragen beter geschrapt konden worden.

Bovendien konden een aantal leden van de A.I.C.B., die inmiddels *Fédération des Associations Provinciales des Entreprises du Congo Belge et du Ruanda-Urundi* of kortweg F.E.C. heette, ook meewerken aan de voorbereiding van de economische rondetafelconferentie. Na de eerste rondetafelconferentie, waarin vooral de politieke toekomst van Congo en haar onafhankelijkheid werd vastgelegd, werd in deze commissie de economische politiek besproken. De F.E.C. telde heel wat leden die in de voorbereidende commissies zaten, waaronder Bruneel, Gilleaux, Gérard, Van der Linden, Fontainas, Feyerick en Van Den Bossche.³¹⁶ Over zijn werkzaamheden in de voorbereidende commissies schreef Bruneel op 17 maart aan de nieuwe voorzitter Gilleaux:

“[...] au sujet de la législation du contrat de louage de services. Malgré une tentative syndicale visant à consacrer les accords de principes qui ont été enregistrés au cours de la Conférence du Travail de Léopoldville, la majorité des membres du groupe a estimé que ces principes devaient être discutés avec le futur Gouvernement Congolais seul et qu'il était inopportun d'en faire mention dans un Traité d'amitié et d'assistance

³¹⁴ A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1959*. (Brussel, 1960), 3.

³¹⁵ Ndaywel è Nziem, Isidore. *Histoire générale du Congo*. 389.

³¹⁶ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3812)*, nr. 27.

[...]”³¹⁷

De principiessakkoorden die dus waren vastgelegd met de syndicaten voor de onafhankelijkheid werden hier opnieuw in vraag gesteld. De discussie daarover zou met de nieuwe Congolese overheid moeten gebeuren, zo stelde de F.E.C. De enige sociale voorzieningen waar de F.E.C. op dat moment nog in geïnteresseerd was, waren deze voor de Europese werknemers die terugkeerden naar België.³¹⁸ Of er met de onafhankelijkheid en de fusie van de A.I.C..B. en de A.I.I.C. een nieuw verhaal begon, dan wel een vervolg werd gebreid aan de politiek van *démarches*, is voer voor een ander onderzoek.

2.3. Besluit

In Belgisch Congo bestond er een grote structurele verwevenheid tussen het koloniale bestuur en de bedrijfswereld. Deze manifesteerde zich enerzijds via kapitaalsparticipatie door de overheid in de bedrijven en anderzijds via persoonlijke banden tussen de administratie en de bedrijven. Toch ging de A.I.C.B. als belangengroep voor de koloniale bedrijven zeer regelmatig over tot een *démarche* richting de overheid.³¹⁹ Op het waarom van deze collectieve actie wordt verderop ingegaan.³²⁰ Hier wil ik vooral de evolutie van deze collectieve actie naar het koloniale bestuur toe beschrijven. Vooreerst kunnen we stellen dat er geen lijn te trekken valt in het welslagen of mislukken van de *démarches* die de A.I.C.B. uitvoerde. Wel kunnen er enkele vaststellingen gemaakt worden over de intensiteit en frequentie van de werking voor de verschillende beleidsdomeinen in de koloniale besluitvorming. De *Association* hield zich daarbij vooral bezig met de sociale, economische en later ook institutionele politiek, omdat deze beleidsdomeinen het meest interfereerden met de belangen van de bedrijven.

Waar de interesse voor sociale politiek voor de oorlog nog beperkt was, veranderde dit definitief na WOII. Met de oprichting van de *commissions des questions sociales* reageerde de A.I.C.B. op de toenemende sociale politiek die de overheid voedde. Die toename was op haar beurt weer het gevolg van de stakingen en protesten tijdens de oorlog en de emancipatie van het koloniale bestuur. Ook de toelating van vakbonden in 1946 droeg bij aan de vraag tot

³¹⁷ *Ibidem.*

³¹⁸ *Ibidem.*

³¹⁹ De andere activiteiten dan de *démarches* komen aan bod in 3.1.

³²⁰ Zie 3.2.

sociale bescherming. Meteen na de oorlog werd er vooral gestreefd naar een gelijkschakeling tussen de arbeidsvoorwaarden voor Belgen in de kolonie en het moederland. De sociale bescherming voor Congolezen kwam pas veel later op gang. Pas in 1954 werd er openlijk geijverd voor een gelijkschakeling tussen de bescherming voor Europees en Congolees personeel. Deze evolutie zorgde ervoor dat de A.I.C.B. zich steeds intensiever diende bezig te houden met de sociale politiek. Meerdere keren werd er nota gemaakt van de spectaculaire toename in de intensiteit van de sociale politiek en de zware financiële lasten die hiermee gepaard gingen. De A.I.C.B. probeerde dan ook steevast elke vorm van sociale bescherming te milderen op een manier die de kosten zo voor de bedrijven zo beperkt mogelijk hield. Ondanks een discours van goede bedoelingen waarbij het belang van de kolonie in haar geheel voorop staat, waren de economische belangen van haar leden steevast van primordiaal belang. Het meest frappante voorbeeld hiervan is misschien wel het verzet tegen het afschaffen van lijfstraffen als sanctie in een bedrijf.

De inmenging van de A.I.C.B. in de economische politiek was, in tegenstelling tot die in de sociale politiek, al van bij het begin van de bestudeerde periode prominent aanwezig. De A.I.C.B. probeerde daarbij vooral af te dingen op elke mogelijke extra belasting. Toch kunnen we stellen dat ook voor dit beleidsdomein de intensiteit van inmenging van de A.I.C.B. toeneemt, net zoals bij de sociale politiek. Dit had vooral te maken met het feit dat er na de Tweede Wereldoorlog opnieuw enkele belastingen bijkwamen. Vooral voor het tienjarenplan diende de overheid nieuwe inkomsten te delven. Wat ook opvalt is dat sommige rechtszaken die in de Tweede Wereldoorlog ontstonden, nog lang daarna aansleepten. De *droits de sortie* zijn hier een duidelijk voorbeeld van, maar ook de vraag tot terugbetaling van 500 frank in verband met goudlevering wordt fel bediscussieerd tot diep in de jaren '50. Ook de oprichting van de Europese Economische Gemeenschap kende een lange aanloop, met het ontstaan van de douane-unie tussen Nederland en België in de jaren '40. In de houding van de A.I.C.B. zijn twee constanten te ontwaren: de organisatie verzet zich tegen elke belastingsverhoging of maatregel die de winsten van de bedrijven in gevaar zouden kunnen brengen en ze hoedt zich voor elke vorm van dirigisme, waarbij de overheid al te veel inspraak zou kunnen krijgen in de het beheer van de bedrijven.

De inmenging van de A.I.C.B. met de institutionele politiek kwam in de onderzochte periode pas later op gang. Het was pas wanneer de organisatie merkte dat zij aan politieke invloed dreigde in te boeten, dat zij in deze materie begon tussen te komen. Als symbolische datum

zouden we hiervoor het jaar 1953 kunnen aanduiden, wanneer Léon Bruneel het voorzitterschap op zich nam en de positie van de A.I.C.B. en de bedrijfswereld wou verstevigen door onder andere een nauwere samenwerking met de A.I.I.C en de oprichting van het *comité de coordination*. Natuurlijk valt het niet uit te sluiten dat de A.I.C.B. ook voor deze periode haar zeg deed over de institutionele organisatie van de kolonie, maar pas vanaf 1953 werden deze ontwikkelingen structureel in dossiers aangepakt. Hierbij trachtte de *Association* er vooral voor te zorgen dat de zakenwereld in verschillende organen van de overheid voldoende in de pap te brokken had. Zo overwoog zij een hervorming van de koloniale raad, ijverde zij voor meer vertegenwoordigers in het *comité permanent de coordination des transports au Congo* en klaagde zij de samenstelling van onderzoeksbureau voor de *site d'Inga* aan. Bij de onafhankelijkheid van Congo valt dan weer op dat de A.I.C.B. zich nauwelijks mengde in deze beslissing. De *Association* hield zich niet bezig met de nieuwe vorm van de Congolese staat.

DEEL 3: SYNTHESE: HET BESTAAN VAN DE A.I.C.B. IN DE KOLONIALE GESCHIEDENIS

3.1. Over de hardnekkigheid van een organisatie en vijf kapitaalsoorten

In een van zijn essays over de rol van geschiedenis schrijft Pierre Bourdieu, een van de belangrijkste Franse sociologen uit de twintigste eeuw, de volgende woorden neer:

“De redelijkheid en de reden van bestaan van een institutie [...] en van haar sociale uitwerkingen is] niet gelegen in de ‘wil’ van een individu of van een groep. Zij ligt daarentegen in het veld van de tegenstrijdige of elkaar aanvullende krachten, waar naar gelang van positiegebonden belangen en naar gelang van de habitus van de positiebekleders de diverse wilsuitingen worden opgewekt en waar in en door de strijd de realiteit van de institutie en van hun sociale effecten – voorzien en onvoorzien – onafgebroken wordt gedefinieerd en geherdefinieerd.”³²¹

Wanneer we terugkijken naar onze centrale onderzoeksvraag - waarom bestond de A.I.C.B. tussen 1940 en 1960 – dan moeten we beseffen dat het bestaan van de organisatie niet enkel kan verklaard worden vanuit het reële nut voor haar leden. Deze benadering zou al te functionalistisch zijn en geen rekening houden met de ‘hardnekkigheid’ die inherent is aan het bestaan van instituties. Tegelijk mag het nut van een organisatie niet genegeerd worden op basis van het concept ‘hardnekkigheid’. Alleen al het feit dat de leden van de A.I.C.B. een jaarlijkse financiële bijdragen moesten betalen, zorgde ervoor dat zij een zekere prestatie in ruil verwachtten. Bourdieu zelf verenigt de structuralistische en functionalistische kant van het verhaal met elkaar in de vorm van de habitus³²² van de ‘positiebekleder’ of individuen in het veld. Maar aangezien dit onderzoek geen individuen bestudeert en wel een organisatie in haar geheel, is een opdeling voor de structurele en functionele bestaansredenen van de A.I.C.B. tussen 1940 en 1960 toch interessant en relevant.

Laten we vooreerst beginnen met de structurele redenen voor het bestaan van de A.I.C.B. in de bestudeerde periode. De voorbeelden waaruit blijkt dat de organisatie niet enkel haar werking verzorgt in het belang van haar leden, maar ook omwille van haar eigen

³²¹ Bourdieu, Pierre. “De dode reikt de levende de hand.” In *Opstellen over smaak, habitus en het veldbegrip*, geredigeerd door Dick Pels, (Amsterdam, 1989), 71.

³²² De habitus is eigen aan een actor in een veld en kan omschreven worden als een systeem van disposities, dat zowel de werkelijkheid interioriseert als structureert. Dit structureren gebeurt zowel bewust, via strategische keuzes, als onbewust, na interiorisatie van bepaalde aspecten van de werkelijkheid.

voortbestaan, liggen voor het rapen. In de *Bulletins* en jaarverslagen van de A.I.C.B. werd soms expliciet, soms impliciet, het nut en de verdienste van de organisatie aangestipt. Zo werd ieder jaar gehamerd op de goede relaties die de A.I.C.B. met de overheid had, terwijl de vergaderverslagen regelmatig getuigden van onenigheid. Maar voor een lobbygroep is het nu eenmaal cruciaal dat zij kan stellen dat zij op een goed blaadje staat bij de beleidsmakers. Er is ook reeds gewezen op het feit dat in de jaarverslagen en *Bulletins* niet alleen gecommuniceerd werd over succesvolle *démarches* maar ook over mislukte pogingen. Ook dit kan begrepen worden als een bestending van de organisatie. Helemaal structureel is de verklaring hiervoor natuurlijk niet. De structuur van de *Association* is zodanig dat zij aan verschillende belangrijke personen een titel/functie geeft, die daardoor ook het bestaan van de A.I.C.B. blijven behartigen. Doordat elke commissie en geassocieerde groep een voorzitter heeft, is er ook telkens iemand verantwoordelijk voor de werking. De voorzitter van een commissie of geassocieerde groep die het hele jaar geen activiteit uitvoerde, moest dit op het einde van het jaar zien uit te leggen in het jaarverslag. En zelfs wanneer er niets gebeurde, probeerde men toch de indruk te geven dat de groepering enig nut had. Zo verrichtte de *Commission des Industries de Transformation* in bepaalde jaren amper enige activiteit, maar vermeldde ze in het jaarverslag steevast dat ze goede contacten onderhield met de overheid. Maar ook de voorzitter, secretaris-generaal of zelfs een lid van het comité hadden natuurlijk baat bij het voortbestaan van de organisatie. Wie bijvoorbeeld voorzitter is van een organisatie, ziet deze uiteraard niet graag verdwijnen. Dit is wat ik eerder omschreef als de hardnekkigheid die inherent is aan organisaties. Deze hardnekkigheid vindt dus deels haar oorsprong bij de personen die de dienst uitmaken in de organisatie, maar net zo goed in vast ingekapselde gewoontes, waarvan Bourdieu zou stellen dat ze geïnterioriseerd zijn door de habitus.

Een tweede aspect van deze conclusie is het functionele nut van de A.I.C.B. voor haar leden. Het nut dat de aangesloten bedrijven haalden uit de organisatie komt opvallend genoeg overeen met een aantal kapitaalsoorten die ook Bourdieu onderscheidt. Na mijn analyse van de A.I.C.B. in de twee decennia tussen 1940 en 1960 heb ik vijf verschillende soorten kapitaal of 'nut' kunnen onderscheiden die bedrijven aan de A.I.C.B. kunnen danken: sociaal, cultureel of 'kennis', politiek economisch, en symbolisch.

Vooreerst is er het sociale kapitaal dat de A.I.C.B. aan haar leden schenkt. Dat de A.I.C.B. deze kapitaal soort levert, is ook het meest logisch. De *Association* was niets anders dan een

institutionalisering van sociaal kapitaal. Door de organisatie werden de belangen van de bedrijven verenigd. Op de jaarlijkse algemene ledenvergadering waren alle leden uitgenodigd en konden zij dus in contact komen met elkaar. Voor de persoonlijkheden die in het *comité* of het *comité de coordination* zetelden, bood de *Association* nog veel meer mogelijkheden om contacten te leggen met andere spelers in de koloniale bedrijfswereld. Uit de bronnen komt niet naar voren dat dit de voornaamste reden was voor de bedrijven om zich aan te sluiten bij de A.I.C.B., maar toch mag deze factor niet verwaarloosd worden.

Kijken we ten tweede naar het cultureel kapitaal. Hierin speelde het *Bulletin* van de A.I.C.B. uiteraard een belangrijke rol. Een bedrijf dat zich aansloot bij de A.I.C.B. ontving het tweemaandelijks tijdschrift. Hierdoor werden de leden systematisch geïnformeerd over tal van onderwerpen zoals koloniale wetgeving, rechtspraak, het reilen en zeilen binnen de bedrijven, de activiteiten van de A.I.C.B., etc. Elk lid verkreeg hierdoor dus kennis over het koloniale veld, waardoor het ook beter gewapend was. Voor het jaarverslag gaat dezelfde redenering op. Ook de vergaderingen van de commissies, de geassocieerde groepen en de centrale comités kunnen gezien worden als een plaats waar de leden van de *Association* informatie uitwisselden. Ook werden op het *comité de coordination* de dossiers van de *Conseil de Gouvernement* in Congo stevast besproken; informatie die de A.I.C.B. van de A.I.I.C. verkreeg. Ten slotte kunnen ook nog andere publicaties van de A.I.C.B. vermeld worden. Wat daarbij opvalt is dat de wetenschappelijke publicaties over landbouw en mijnbouw voornamelijk uit het tijdperk voor de Tweede Wereldoorlog stammen. Zoals gezegd gaf de overheid vanaf dan zelf een landbouwpublicatie uit. Enkel in 1956 werden nog twee kleine studies uitgegeven over de sociale politiek. Dat de A.I.C.B. zelf ook veel belang hechtte aan het informeren van haar leden, blijkt onder andere uit de uitspraak van voorzitter Gilson tijdens de oorlog, die de *Association* zonder haar *Bulletin* ontwapend noemt, alsook de grote aandrang waarmee bij de overheid om subsidies werd gevraagd hiervoor. Het verspreiden van informatie onder haar leden was voor de A.I.C.B. dus van primordiaal belang.

Ten derde is er het politiek kapitaal. Reeds in de statuten van de A.I.C.B. vinden we terug dat zij de belangen van de bedrijfswereld wil verdedigen. Daarvoor probeerde zij ook de politieke invloed van die bedrijfswereld zo groot mogelijk te maken en te houden. Voorbeelden hiervan heb ik vooral beschreven voor de periode na 1953, onder het voorzitterschap van Bruneel. In de commissies of raden die de overheid oprichtte, probeerde de A.I.C.B. stevast het aantal

leden uit de bedrijfswereld zo hoog mogelijk op te drijven. Voorbeelden over de samenstelling van de koloniale raad en de *conseil supérieur des transports au Congo* zijn hierover gegeven. Ook het verhuizen naar Bordeaux bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog, samen met de Belgische regering, kan geïnterpreteerd worden als een manier om dicht bij het machtscentrum te blijven en de politieke invloed van de A.I.C.B. en de bedrijfswereld te vrijwaren.

De vierde kapitaalsoort die de A.I.C.B. voor haar leden verdedigt, is het economische kapitaal. Het behartigen van de economische belangen nam binnen de activiteiten van de A.I.C.B. veruit de meest prominente positie in. Voor de bedrijven en hun bestuurders was financieel gewin nu eenmaal van primordiaal belang. Gedurende de twintig jaar die ik bestudeerd heb, was het aantal *démarches* van de A.I.C.B. of haar subgroeperingen om financiële redenen niet te tellen. Of het nu over de sociale of economische politiek gaat, steevast komt het erop neer dat de bedrijven niet geconfronteerd wilden worden met materieel verlies, of hoopten op een maatregel die hun financiën begunstigde. Ten slotte diende het politieke kapitaal dat de A.I.C.B. wou verwerven vooral om haar economische belangen beter te verdedigen, wanneer bijvoorbeeld een nieuwe, kostelijke sociale maatregel of belastingsverhoging op til was. Ook sociaal kapitaal dat de leden van de A.I.C.B. aan de organisatie dankten, diende vooral om hun economische belangen te verzorgen en zoals reeds gezegd diende de informatie die verspreid werd ook vaak om de bedrijven te wapenen tegen nieuwe wetten, die wel eens aan hun economische belangen zouden kunnen raken.

De laatste soort, het symbolisch kapitaal, kan als een buitenbeentje beschouwd worden. Symbolisch kapitaal kan eenvoudig vertaald worden als 'prestige'. Het was geenszins een primaire doelstelling van de A.I.C.B. om haar leden prestige te bezorgen, maar doorheen haar bestaan gebeurde dit zowel systematisch als occasioneel. De occasionele verheerlijking van bepaalde persoonlijkheden binnen de A.I.C.B. gebeurde via de *manifestations*, waarbij de verdiensten van deze leden uitvoerig in de verf werden gezet. Daarbij werd de categorie van een '*grand coloniale*' gecreëerd. Het prestige dat aan deze koloniale verleend werd, straalde af op het koloniale project en bijgevolg ook op de bedrijven die eraan deelnamen. Eenzelfde, zij het subtieler soort eerbeton gebeurde op een systematische manier in het *Bulletin* en het jaarverslag van de *Association* via een vaste in-memoriam-rubriek. Het discours en deze activiteiten van de A.I.C.B. dienen vooral binnen een ruimer kader gezien te worden, namelijk de creatie en verheerlijking van een 'koloniaal milieu'. De manier waarop dit geconstrueerd

wordt en tevens bijdraagt aan de belangen van de actoren in het koloniale veld, is volgens mij een interessante invalshoek voor meer onderzoek.

Ten slotte wil ik de evolutie van deze verschillende kapitaalsoorten, alsook de verhouding ten opzichte van elkaar belichten. Er werd reeds gesteld dat het economisch kapitaal in de werking van de A.I.C.B. voorop stond. Het sociaal, politiek en cultureel kapitaal dat zij probeerde te vergaren, stond grotendeels in dienst hiervan. Het symbolisch kapitaal dat vergaard werd, staat hier enigszins buiten, maar droeg niettemin bij aan de legitimatie van het kolonialisme, waaraan de bedrijven hun winsten te danken hadden. Wat ook opvalt, is dat het nastreven van economische belangen gedurende de gehele bestudeerde periode het belangrijkste blijft. In het officiële discours mocht dan wel het algemeen belang voorop worden geplaatst, de facto waren het steevast de economische belangen van de bedrijven die primeren. Wel valt op dat de strijd om het economische kapitaal in het koloniale veld voor de A.I.C.B. steeds lastiger werd. Naarmate 1960 dichterbij kwam, werden de sociale en fiscale lasten en bedreigingen voor de bedrijven steeds groter en diende de A.I.C.B. zich steeds meer te verzetten. Dit blijkt niet alleen uit een toename van de dossiers die de *Association* bestudeerde, maar ook uit de verzuchtingen van haar voorzitter en leden hierover. Voor het politieke kapitaal gaat min of meer hetzelfde verhaal op. De komst van de vakbonden en uiteindelijk ook de luidere stem van de Congolezen zelf zorgde voor nieuwe actoren in het veld van koloniale besluitvorming, waardoor de bedrijfswereld het moeilijker had om haar dominante positie te behouden. Over het cultureel kapitaal kunnen we stellen dat de leden na de Tweede Wereldoorlog wel nog geïnformeerd werden over het reilen en zeilen in de kolonie, maar wetenschappelijke publicaties over land- en mijnbouw werden niet meer voorzien.

De verklaring voor deze verhoudingen en evoluties is niet uniform. Zij zijn het resultaat van niet-lineaire, bewuste en onbewuste processen van verandering doorheen de tijd. De opkomst van vakbonden, de sociaal-democratische *hausse* in Europa, de interne ontwikkelingen in de koloniale bedrijfswereld en de druk van de internationale gemeenschap zijn maar enkele van de vele factoren die inwerken op de dominantie, macht en invloed van de *Association des intérêts coloniaux belges*.

3.2. De A.I.C.B. als casus in het verhaal van de Belgische koloniale geschiedenis

De postmodernist Jean-Francois Lyotard stelde dat de moderne geschiedschrijving bestond uit meta-narratieven of 'grote verhalen'. Voorbeelden hiervan zijn het belang van het individu voor het liberalisme of de klassenstrijd voor het marxisme. Ook de koloniale geschiedschrijving van België heeft zo gaandeweg enkele 'mythes' gecreëerd. Het bestaan van een 'koloniale drievuldigheid' en de Belgische kolonie als een 'oase van rust' zijn er hier twee van. Men kan zelfs stellen dat de creatie van deze 'grote verhalen' reeds gebeurde tijdens de periode van kolonisatie zelf. Zo heeft ook de A.I.C.B. het in haar jaarverslagen over het koloniale project dat door de missies, de zakenwereld en de administratie wordt ondersteund. De loftrumpet wordt daarbij niet gespaard, zo blijkt ook uit deze uitspraak van voorzitter Bruneel:

*"On dit, on répète que, au stade actuel, l'oeuvre africaine de la Belgique est une réussite. On ignore encore trop, quelles en sont les causes. L'une des principales gît dans la collaboration concertée des autorités gouvernementales et l'ensemble des grands intérêts privés"*³²³

Dit onderzoek naar de A.I.C.B. zorgt echter voor een belangrijke nuancering van de begrippen institutionele stabiliteit en koloniale drievuldigheid. Het begrip institutionele stabiliteit, waarbij de kolonie als een 'oase van rust' wordt voorgesteld, werd al tijdens de koloniale periode veelvuldig gepropageerd. In de literatuur vermeldt Ndaywel è Nziem de institutionele stabiliteit het meest expliciet, maar ook andere auteurs laten blijken dat politieke verandering vrij minieum was. Buelens schrijft in zijn financieel-economische van Congo dat er in de periode na 1940 wel vooruitgang werd geboekt op vlak van sociale wetgeving, maar dat men toen reeds beseftte dat het kalf verdronken was.³²⁴ Voor een organisatie als de A.I.C.B. was de sociale en economische wetgeving uit deze periode echter bittere ernst. De *Association* reageerde allesbehalve laconiek op de nieuwe ontwikkelingen in de sociale bescherming. De politieke besluitvorming in de kolonie kende in deze periode dus wel degelijk een eigen dynamiek en stond niet louter in het teken van een nakende onafhankelijkheid. Zowel in de sociale als economische politiek bewoog er heel wat. Inzake sociale bescherming gold dit

³²³ Afrikaans archief, Ministerie van Buitenlandse zaken, *Papiers Bruneel: D(3812)*, nr. 27: Brief van Bruneel aan Revue Coloniale, 1955.

³²⁴ Buelens, Frans. *Congo*. 303.

zowel voor Europeanen als voor Congolezen in tal van dossiers: van pensioenen tot familiale bijdragen, van de herziening van het arbeidscontract tot de limitering van de arbeidsduur. Vaak duurde de behandeling van deze onderwerpen meerdere jaren, waardoor er in de ogen van de buitenstaander wel een schijnbare stabiliteit kan geweest zijn. Toch volstaat een eenvoudige vergelijking tussen de sociale bescherming voor werknemers in 1940 en 1959 om te beseffen dat er wel degelijk sprake is van een ingrijpende verandering. In het aanschijn van de onafhankelijkheid mag deze dan vooral ‘*too little too late*’ lijken, maar voor de betrokkenen, en zeker voor de A.I.C.B., hadden deze wijzigingen wel degelijk belangrijke consequenties. Hetzelfde geldt voor de financieel-economische maatregelen die door de koloniale overheid werden getroffen. Het verzet van de A.I.C.B. tegen de invoering van nieuwe belastingen was vaak al te groot en systematisch om de heffingen af te doen als onbelangrijk. Het meest treffende voorbeeld is hier de *surtaxe douanière* die later verandert in *droits de sortie*. Tegen deze maatregel protesteerde de A.I.C.B. met intervallen gedurende een periode van meer dan tien jaar.

Kijken we ten slotte naar het begrip ‘koloniale drievuldigheid’, dan zien we dat ook deze term behoorlijk wat nuance verdient. Ten eerste kunnen we stellen dat als er al van deze driehoek sprake is, de koloniale administratie zich duidelijk in de top bevond. In de bronnen van de A.I.C.B. vond ik amper correspondentie met of referenties naar de missies in de kolonie. Slechts twee banden met de missies werden gevonden. De eerste wordt belichaamd door de persoon van Jean-Félix de Hemptinne, apostolisch vicaris van Katanga. Deze had nauwe banden met de U.M.H.K.³²⁵, en zetelde ook in het *comité* van de A.I.C.B. Ook wanneer het over de professionele opleiding van arbeidskrachten gaat, verschijnen de missies kort op het toneel. Zonder de mogelijkheid uit te sluiten dat er nog meer informele banden waren tussen de zakenwereld en de missies, kunnen we stellen dat hun relatie alleszins veel minder manifest was dan deze tussen de zakenwereld en het koloniale bestuur. Maar ook de verhouding tussen de koloniale overheid en de bedrijven was allerminst harmonieus en stabiel. Gedurende de twintig onderzochte jaren zaten de twee partijen in tal van dossiers niet op dezelfde lijn en stonden zij regelmatig zelfs tegenover elkaar. Wat is nu de oorzaak hiervan? Ondanks de strijd voor het ‘algemeen belang’ in haar officiële discours staan tussen 1940 en 1960 altijd de economische belangen van de bedrijven voor de A.I.C.B. voorop. Voor de overheid was dit niet altijd het geval. Het was op deze momenten, wanneer de prioriteiten

³²⁵ Etambala, Zana Aziza. *Het christelijke syndicalisme in Kongo/Zaire*. 186

van de bedrijfswereld en de overheid niet meer op dezelfde lijn liggen, dat de A.I.C.B. actie ondernam. Tussen 1940 en 1960 had dit dus niet zozeer te maken met gewijzigde belangen voor de A.I.C.B., maar eerder met een verandering bij het koloniale bestuur. Dit had verschillende oorzaken. Vooreerst waren er in het koloniale veld verschillende andere actoren waarmee de overheid rekening moest houden. Door de opstanden tijdens de Tweede Wereldoorlog kon het bestuur het sociale statuut van de werknemers niet langer door de vingers zien. Rond dezelfde tijd begonnen ook de Europese vakbondsorganisatie zich te moeien in het koloniale verhaal. Zij kregen geleidelijk aan meer inspraak in de koloniale besluitvorming. Ook de pers speelde soms een rol. Zo zagen we dat de A.I.C.B. zich zorgen maakte over het artikel in *Le Peuple* over de *direction de production Minière de Guerre* en tevens de minister aanschreef wanneer Jef Van Bilsen zich in de Verenigde Staten negatief uitliet over de Belgische koloniale politiek. In het dossier van de *sanctions pénales pour manquements au Contrat de travail* diende de Belgische overheid dan weer rekening te houden met de internationale gemeenschap en de beslissingen in Genève. Tenslotte waren het ook de beleidsmakers zelf die een andere koloniale politiek voorstonden. Het was Pierre Wigny die voorstander was van het tienjarenplan en de christendemocratische achtergrond van Dequae speelde een rol in de sociale politiek in de kolonie. In die gevallen speelden voor de overheid andere motieven dan de economische belangen. De A.I.C.B. probeerde hier soms in mee te gaan, bijvoorbeeld wanneer zij voor het algemeen belang pleitte of zei dat zij niets tegen familiale bijdragen *an sich* heeft, maar uiteindelijk reageerde zij hier vooral terughoudend en zelfs reactionair op. Toch moest de A.I.C.B. ook opletten dat zij haar hand niet overspeelde. In de bronnen vinden we regelmatig terug dat de organisatie niet akkoord was met een nieuwe maatregel, maar dat zij geen verdere stappen zou ondernemen. Zo werd over de uiteindelijke uitkomst van het dossier van de *allocations familiales* gesteld dat deze de minst slechte is. Op zulke momenten werd er waarschijnlijk een afweging gemaakt om het verlies aan economisch kapitaal voor de bedrijven niet langer te bestrijden, omdat anders het politieke kapitaal van de *Association* in het gedrang zou kunnen komen.

Mogelijks waren de informele contacten tussen sommige belanghebbenden zeer intensief en had dit zijn invloed op de koloniale besluitvorming, maar dit doet niet af aan het belang van de onenigheden die in de geschreven bronnen naar boven komen. Dankzij dit onderzoek naar de A.I.C.B., kunnen we stellen dat ondanks de vele institutionele en persoonlijke banden tussen het koloniale bestuur en de bedrijfswereld, de relatie tussen deze twee tenoren tussen 1940 en 1960 een hobbelig parcours aflegde. De opkomst van andere belanghebbenden in het

koloniale veld en een mentaliteitswijziging bij het koloniale bestuur stonden tegenover de behoudsgezinde houding van de bedrijfswereld en de organisatie die gedurende twintig jaar prioriteit gaf aan de economische belangen van de koloniale ondernemingen: de *Association des intérêts coloniaux belges*.

BRONNENOPGAVE

Onuitgegeven bronnen

Brussel, Ministerie van Buitenlandse Zaken

Afrikaans archief

1549	Plan Décennale
1707	Régime Foncier
3673	Fonds Van den Abeele
3802-3814	Papiers Bruneel

Leuven, Katholiek Documentatie- en Onderzoekscentrum (KADOC)

Archief Andries Dequae

628	Ministerie van Koloniën: realisaties 1950-1953.
-----	---

Uitgegeven bronnen

S.n. "Rapport sur les travaux de la Commission d'interpénétration économique de la Belgique, du Congo belge et du Ruanda-Urundi." In *Algemeen tijdschrift van de Belgische kolonie*, geredigeerd door Edward De Jonghe. Brussel, Goemare, 1935.

S.n. *Institut d'organisation industrielle et commerciale. Rapport d'Activité présenté par le Conseil d'Administration à l'Assemblée Générale du 16 mai 1952*. Brussel, s.n., 1952.

A.I.C.B., *Bulletin hebdomadaire de documentation*. Brussel, s.n., 1944-1946.

A.I.C.B., *Bulletin bimensuel*. Brussel, s.n., 1947-1960.

A.I.C.B., *Des relations de travail entre Européens et Africains*. Brussel, s.n., 1956.

A.I.C.B., *Manifestation George Moulaert. 30 janvier 1952*. Brussel, s.n., 1952.

A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'exercice 1938-1939*. Brussel, G. Bothy, 1938-1939.

A.I.C.B., *Rapport du comité pour l'année 1946-1960*. Brussel, Lielens, 1946-1960.

Hellinckx, Léon en Mertens, Eugène. *Recherches sur le Copal Congo*. Brussel: G. Van Campenhout, 1942.

BIBLIOGRAFIE

Académie royale des sciences d'outre-mer. *Biographie belge d'outre-mer*. Brussel: Académie royale des sciences d'outre-mer, 1968.

Bourdieu, Pierre. "De dode reikt de levende de hand." In *Opstellen over smaak, habitus en het veldbegrip*, geredigeerd door Dick Pels, 67-91, Amsterdam: Van Genneep, 1989.

Buelens, Frans. *Congo 1885-1960: een financieel-economische geschiedenis*. Berchem: EPO, 2007.

Buelens, Frans. "The Holding Company in Belgium: a case study of the Société Générale." In *Dynamics of the firm*, geredigeerd door John Groenewegen, 139-156, Aldershot: Elgar, 1993.

Buyst, Erik. "The Relations between Société Générale and the Belgian Authorities in Congo." In *European Banking Overseas 19th-20th Century*, geredigeerd door Ton de Graaf, Joost Jonker en Jaap-Jan Mobron, 115-126, Amsterdam: ABN AMRO Historical Archives, 2002.

Coolsaet, Rik. *België en zijn buitenlandse politiek, 1830-1990*. Leuven: Van Halewyck, 2001.

Ceuppens, Bambi. *Congo made in Flanders? Koloniale Vlaamse visies op Blank en Zwart in Belgisch Congo*. Gent: Academia Press, 2003.

De Meulder, Bruno. *De kampen van Kongo: arbeid, kapitaal en rasverdeling in de koloniale planning*. Antwerpen: Kritak, 1996.

De Vos, Luc, Gerard, Emmanuel en Gérard-Libois, Jules. *Lumumba: De complotten? De moord*. Leuven: Davidsfonds, 2004.

Etambala, Zana Aziza. "Het christelijke syndicalisme in Kongo/Zaïre vanaf zijn ontstaan in 1946 tot aan de oprichting van de eenheidsvakbond (UNTZA) in 1967." *De gids op maatschappelijk gebied* 84, 2 (1993): 177-199.

Gann, L.H. "Belgian Administration in the Congo: an Overview." In *African Proconsuls. European Governors in Africa*, geredigeerd door L.H. Gann en Peter Duignan, 367-373. Londen: Collier Macmillan, 1978.

Huybrechts, André. *Transports et structures de développements au Congo: étude du progrès économique de 1900-1970*. Parijs: Mouton, 1970.

Joye, Pierre en Lewin, Roseline. *Les trusts au Congo*. Brussel: Société populaire d'éditions, 1961.

M.,G. "In Memoriam, Alfred Moeller de Laddersous." *Africa: Journal of the International African Institute* 41, 3 (1971): 183-185.

Martelli, George. *Leopold to Lumumba: a history of the Belgian Congo 1877-1960*. London: Chapman and Hall, 1962.

Ndaywel è Nziem, Isidore. *Histoire générale du Congo: de l'héritage ancien à la république démocratique*. Parijs: Duculot, 1998.

Nzongo-Ntalaja, Georges. *The Congo from Leopold to Kabila*. London: Zed Books, 2002.

Stengers, Jean. *Congo: mythes et réalités: 100 ans d'histoire*. Gembloux: Duculot, 1989.

Stengers, Jean. "La Belgique et le Congo. Politique colonial et décolonization." In *Histoire de la Belgique contemporaine*, geredigeerd door Fernand Baudhuin, Henri Haag en John Bartier et alii, 391-440, Brussel: La Renaissance du Livre, 1975.

Van Bilsen, Jef. *Kongo 1945-1965. Het einde van een kolonie*. Leuven: Davidsfonds, 1993.

Vanhove, Julien. *Histoire du ministère des colonies*. Brussel: ARSOM, 1968.

Van Reybrouck, David. *Congo. Een geschiedenis*. Amsterdam: De Bezige Bij, 2010.

Vanthemsehe, Guy. *Congo. De impact van de kolonie op België*. Tielt: Lannoo, 2007.

Vanthemse, Guy. *Genèse et portée du plan décennal du Congo belge (1949-1959)*. Brussel: Académie royale de Belgique, 1994.

Vellut, Jean-Luc. "Hégémonies en Construction: Articulations entre Etat et Entreprises dans le bloc colonial Belge (1908-1960)." *Canadian Journal of African Studies* 16, 2 (1982): 313-330.

Young, Crawford. *Politics in the Congo. Decolonization and independence*. Princeton: Princeton University Press, 1965.

BIJLAGE 1

Association des intérêts coloniaux belges: lijst van voorzitters en secretarissen-generaal tot 1960

Voorzitters

1916: Lambert Jadot

1918: Nicolas Cito

1919: Edouard de Roubaix

1919: Nicolas Cito

1921: Arthur Bolle

1924: Jules Vanhulst

1929: Gaston Périer

1934: George Moulaert

1938: André Gilson

1945: Gaston Heenen

1948: Adolphe Ruwet

1953: Léon Bruneel

1960: Pierre Gilleaux

Secretarissen-generaal

1916: Jules Tilmant

1936: Roger Demain

1940: Fred Van der Linden

BIJLAGE 2

Association des intérêts coloniaux belges: ‘commissions et groupements associés’

Aangesloten professionele organisaties

Comité Cotonnier Congolais

Comité Bananier congolais

Union Professionnelle des Producteurs de Café du Congo

Union Professionnelle des Producteurs d'Oléagineux du Congo Belge

Union Professionnelle des Producteurs de Bois du Congo Belge

Union Professionnelle des Planteurs de Cacao du Congo (vanaf 1935)

Union Professionnelle des Exportateurs de Copal du Congo Belge

Union Professionnelle des Exportateurs d'Ivoire du Congo Belge

Union Professionnelle des Producteurs et Exportateurs de Fibres du Congo

Union Professionnelle des Producteurs de Caoutchouc du Congo Belge

Union Professionnelle des Producteurs Eleveurs du Congo Belge “Unelco” (vanaf 1948)

Union Professionnelle des Industries Textiles et de la Confection au Congo Belge “Congotex”
(vanaf 1957)

Comité des Producteurs d'Etain du Congo Belge et du Ruanda-Urundi (vanaf 1950)

Commissies

Commission juridique

Commission de documentation fiscale et financière

Commission des Mines

Commission de Questions sociales (vanaf 1946)

Commission des Usagers de Transports

Commission pour l'Etude et la Normalisation des Achats coloniaux 'CENAC' (tot 1954)

Commission des Questions Commerciales (vanaf 1948)

Commission des Industries de Transformation (voorheen : Groupement des producteurs et Industriels installés au Congo)

Commission des Assureurs

Commission du Marché Commun (vanaf 1958)

BIJLAGE 3

Ledenlijst A.I.C.B per groep en met kapitaal

Société Générale

Sociétés	Capital
U.M.H.K.	8.000.000.000
K.D.L.	2.304.023.500
Minière du Bécéka	1.200.000.000
C.M.B.	1.000.000.000
Métalkat	600.000.000
Métal. De Hoboken	550.000.000
Busira-Lomami	500.000.000
B.C.B.	400.000.000
Cofoka	400.000.000
Cégéac	360.000.000
Cimenkat	350.000.000
Cico	300.000.000
Brassekat	300.000.000
Cotonco	300.000.000
Kinorétain	300.000.000
Sucrière congolaise	250.000.000
Sogelec	213.333.000
Profrigo	200.000.000
C.M.C.	200.000.000
Congométaux	185.250.000
Cimenstan	185.000.000
Ch. De Fer & Entrep.	184.500.000
Safricas	170.000.000
Sorenc	150.000.000
Chanic	150.000.000
Socobom	150.000.000
Immocongo	150.000.000
Cie du Katanga	150.000.000
Afridex	135.000.000
Forminière	128.000.000
Filtisaf	120.000.000
Interfina	120.000.000
Bécéka-Manganèse	100.000.000
Charbonnages Luena	100.000.000
Socongo	100.000.000
Trabéka	100.000.000

Sogéchim	100.000.000
Cophaco	100.000.000
Simkat	100.000.000
Minetkat	100.000.000
Cie du Kasai	90.000.000
Elvaluilu	86.000.000
B.C.K.	80.000.000
S.C.A.M.	80.000.000
S.E.C.	80.000.000
Sogefor	80.000.000
Immokat	80.000.000
Comékat	75.000.000
A.M.I.	72.000.000
Sacominka	70.000.000
Sobiasco	60.000.000
Huilco	60.000.000
Bangala	60.000.000
Huilerie Tinda-Gossama	60.000.000
Siporex-Léo	56.000.000
Forescom	50.000.000
Minière de Surongo	50.000.000
Cenwarran	50.000.000
Eterco	50.000.000
Sudkat	46.000.000
Cotanga	45.000.000
Bamboli	35.000.000
Sotranscongo	35.000.000
Etabs. Michaux	33.000.000
Shun	30.000.000
Sapchim	25.000.000
Biaro	25.000.000
Huilusa	25.000.000
Minière de la Tele	25.000.000
Elitex	20.250.000
Socomabel	20.000.000
Entrelco	20.000.000
Exforka	20.000.000
Min. Aruwimi-Ituri	13.000.000
Belbase	10.000.000
E.A.S.A.	10.000.000
Cotuysc	10.000.000
S.M.I.C.	10.000.000
Minière du Kasai	5.000.000
Minière du Luebo	5.000.000
Minière de la Lueta	4.000.000

Sociétés indépendantes ou dépendant de plusieurs groupes, ...

Otraco	6.096.412.961
Forces	930.000.000
Bell Téléphone	800.000.000
Géomines	700.000.000
Sabena	500.000.000
Sucraf	440.000.000
Kilo-Moto	230.000.000
Sarma-Congo	180.000.000
Minétain	150.000.000
B.C.C.B.R.U.	150.000.000
Synkin	120.000.000
C.N.Ki.	107.500.000
Congo Motor	100.000.000
Chiminco	75.000.000
Philips Cnogo	75.000.000
S.I.C.A.	70.000.000
Unicongo	66.000.000
Congolaise Bunge	60.000.000
Gecico	55.000.000
S.A.I.T.	54.000.000
Etabs. Madail	50.000.000
Corem	50.000.000
Carricongo	45.000.000
Congolaise Shell	40.000.000
Congomane	40.000.000
Simak	40.000.000
Afric. Cooreman	36.000.000
Beltexco	36.000.000
Cobega	35.000.000
Socophar	35.000.000
Unatra	31.500.000
Mécanicongo	30.000.000
Pastorale	28.288.000
P.E.K.	27.000.000
Bricongo	25.000.000
Coboma	25.000.000
Cabelco	20.000.000
Semcongo	20.000.000
Sobol	18.500.000
Chamebel	18.000.000
Sté Van Gysel	18.000.000
Etabs. Pileri	16.000.000
A.P.C.	14.000.000
Agriumbe	13.500.000
Plant. de Djombo	12.500.000
Colimpex	12.500.000
Lubilash	12.000.000
Eloi-Congo	11.000.000

Lukolela-Plantations	10.990.000
Colomines	10.000.000
Bata	10.000.000
Cobelfruit	10.000.000
Boproma	10.000.000
Cafco	10.000.000
Congopalm	10.000.000
Crédit Col. et Com.	10.000.000
Ostercongo	8.000.000
Coton. Luisa	7.500.000
Gescoaf	6.000.000
Cobelmin	5.000.000
Supervise	5.000.000
Palmegger	5.000.000
Katompe	5.000.000
I.B.M. Congo	3.250.000
Ch. Le Jeune	3.000.000
Linéa-Idjwy	3.000.000
Cométéor	3.000.000
Plant. de Gombo	2.000.000
Bureau Bia	1.000.000
C.S.K.	1.800.000
Cafékivu	694.600
Cafécongo	500.000
Fiduc. de Belgique	500.000
Tirico	100.000
Ceco	/
Philippson	/
Regideso	/
A.I.B.	/
O.C.T.K.	Illimité (onbegrensd)
SE.SO-MO	/

Groupe Brufina

Cie Financière Afric.	325.000.000
Cimental	200.000.000
B.B.A.	144.000.000
Symaf	100.000.000
Symétain	85.000.000
Crédit Fonc. Afric.	83.000.000
Secli	48.000.000
Crédit Hypoth. d'Afr.	30.000.000
Sidérur-Congo	25.000.000
Congo-Kivu	18.000.000
Symor	15.000.000
Remina	10.000.000
Syluma	10.000.000

C.A.D.A.	10.000.000
Huilowa	5.000.000
Un. Fonc. Congolaise	4.500.000
Culteni	3.000.000

Groupe TEXAF

Utexléo	468.000.000
Sanga	95.000.000
Tissaco	66.000.000
Imafor	63.000.000
Socotex	60.000.000

Groupe Cominière – Nagelmackers

Colectric	360.000.000
Vicicongo	267.650.000
Cominière	220.000.000
Comuele	120.000.000
Agrifor	115.000.000
Immoaf	33.000.000
Matermaco-Congo	25.000.000
Plantadem	24.000.000
Combelga	20.000.000
Sonag	12.500.000
Uelco	9.000.000

Groupe Banque Lambert

Bralima	500.000.000
Belgika	313.500.000
Elakat	200.000.000
Belikamines	131.200.000
Socobanque	100.000.000
La Concorde	50.000.000
Grelco	25.000.000
Cong. de Construc.	21.000.000
Sodexcom	10.000.000

Groupe Empain

Auxilacs	475.000.000
Bracongo	130.000.000
C.F.L.	124.102.500
Cofolacs	150.000.000
Brapaulis	100.000.000
Brakasai	90.000.000
Brastan	70.000.000
Féd. d'Entr. Ind.	60.000.000
Transkat	28.000.000

Cimnoki	20.000.000
Minièrelacs	20.000.000
Miluba	15.000.000
Minerga	10.000.000
Cie de la Ruzizi	9.500.000
Mirudi	6.000.000
Platarundi	5.524.000

Groupe Lever

H.C.B.	2.102.053.530
Sedec	750.000.000
S.C.C.B.	200.000.000
Savco	22.500.000

Groupe Hallet

Cie. Congol. de l'Hévéa	160.000.000
Cult. Equatoriales	150.000.000

Groupe Petrofina

Pétocongo	310.000.000
Socotole	30.000.000
Socopétrol	3.000.000

Groupe Compagnie d'Anvers

Cie du Congo Belge	100.000.000
Colocoton	30.000.000
H.P.K.	3.000.000

Groupe Société Générale de cultures

C.C.C.	40.000.000
Cie du Libenge	50.000.000
Théki	20.000.000

Groupe Tabacofina

Tabacongo	100.000.000
Plant. Tabacongo	5.000.000

Groupe Compagnie Générale des mines

Congorient	57.000.000
Sominor	10.000.000

Groupe Compagnie du Kivu

Somuki	56.000.000
--------	------------

Cie du Kivu	25.000.000
Socojac	9.000.000

Groupe Van Lancker

Cie J. Van Lancker	50.000.000
Siefac	10.000.000
Estaf	100.000.000
Genex	5.000.000
Jouret-Congo	6.000.000
Jouret-Katanga	3.000.000
Jouret-Stankivu	3.000.000

